

**INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
OCH SPECIALPEDAGOGIK**

DOMÄNSPECIALISTEN

En diskursanalytisk studie av hur roller formas i ett förändringsprojekt

Eira Brandby/ institutionen för pedagogik och specialpedagogik

---

Uppsats/Examensarbete:	30 hp
Program och/eller kurs:	PDAU62
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	HT 2019 – VT 2020
Handledare:	Per-Olof Thång
Examinator:	Rolf Lander

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	30 hp
Program och/eller kurs:	PDAU62
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	HT 2019 – VT 2020
Handledare:	Per-Olof Tång
Examinator:	Rolf Lander
Nyckelord:	Diskursanalys, reformteori, sensemaking, förändringsprojekt

---

Syfte: När arbetsrutiner i en verksamhet behöver förändras eller förstärkas utvecklas ofta en ny roll eller nya rutiner för en etablerad grupp i verksamheten. Förändringar som införs efter fattade politiska beslut införs som reformer i verksamheter. Det politiska beslutet att utlysa ett projekt med uppdraget att tillgängliggöra forskningsdata startade 2018. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur de personer, verksamma forskare eller forskningsadministratörer som accepterat rollen som domänspecialist förhåller sig till sin roll och hur de som grupp samarbetar. Undersökningens syfte kan beskrivas som en implementeringsstudie som kan bidra till förståelse för hur ett skede konstrueras och besvarar frågorna:

1. Vilka förutsättningar beskriver domänspecialisterna att de har för att utföra uppdraget?
2. Vilka strategier för att hantera uppdraget blir synliga i domänspecialisternas tal om uppdraget; vad innehåller och utesluter diskursen?
3. Hur kan liknelsen vid en reformliknande process hjälpa till att skapa förståelse för domänspecialisternas tal om uppdraget och förståelse för utfallet?

Teori: Studiens teoretiska ramar utgörs i huvudsak av diskursanalys och praktikarkitektur tillsammans med teorin om sensemaking. För att analysera hur rollen som domänspecialist konstrueras har jag tillämpat diskursanalys. Genom att samla ledtrådar om hur domänspecialisterna talar om rollen och vad de säger om det som görs och de relationer som uppstår kan sensemaking användas för att se hur en praktik blir till. Sensemaking är ett sätt att samla ledtrådar i sin arbetsvardag för att göra ett arbetsflöde och en förståelse för arbetet tydlig.

Metod: Undersökningen har genomförts som kvalitativa, halvstrukturerade intervjuer med personer som ingår i gruppen domänspecialister. De har intervjuats om sin praktik som domänspecialister och intervjuerna har transkriberats och använts som texter för diskursanalysen. Domänspecialisternas uttalanden om handlingar och relationer som skapas i gruppen visar hur rollen skapas och upprätthålls.

Resultat: Den teoretiska analysen visar att rollen som domänspecialist främst konstrueras som praktik som knyts samman med den kunskaps- eller forskningsdomän som intervjupersonen är verksam inom. Strategier för att upprätthålla den ordinarie verksamheten och passa in uppdraget som domänspecialist där det tar mindre tid och kraft blir synliga. Trots mycket aktivitet på vissa av lärosätena finns en frustration över de hinder som projektet inte tar hänsyn till. Uppdraget ses som otydligt formulerat och domänspecialisterna har själva fått arbeta med hur de vill definiera uppdraget. Genom

att se uppdraget som en reform blir det tydligt att uppdraget är en frivillig, mjuk reform, och de förutsättningar som ges för att utföra uppdraget blir mest symboliska. Den kan ses som en intentionsformulering och symbolpolitik.

Förord

Jag vill framföra ett stort tack till de domänspecialister som valt att delta i min undersökning och hoppas att den diskurs som framträder i undersökningen kan vara till hjälp i framtida utmaningar.

Tack också till min handledare, Per-Olof Thång som på ett grundligt sätt gått igenom min uppsats och hjälpt mig få ordning och reda på uppsatsens struktur.

Till min familj vill jag framföra ett hjärtligt tack för att ni stöttat och peppat, matat mig, lyssnat på mig när jag läst uppsatsen för er och låtit mig sitta och skriva på kvällar och helger. Tack för ert stöd!

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	7
2	Bakgrund.....	8
2.1	Domänspecialisternas delaktighet och SND	8
2.1.1	Tillgängliggörande av forskningsdata	8
2.2	Domänspecialisterna	9
2.3	Utvecklingsprojektets bakgrund.....	10
2.4	Dataarkivens början.....	10
2.4.1	SND och tillgängliggörande av data som en reform	10
2.5	Ett förslag från EU-kommissionen.....	10
2.6	Vetenskapsrådets uppdrag	11
3	Definition av specialtermer	12
4	Domänspecialisternas roll och verksamhet	12
4.1	Domänspecialistens kompetensprofil.....	13
5	Ökad politisk styrning av forskning	13
5.1	Tillgängliggörande av forskningsdata	15
5.1.1	EU-projekt – utredningar om kompetenser för dataspecialister.....	15
5.2	CESSDA.....	16
5.3	Reformlogik.....	17
6	Problemformulering av undersökningsområdet	18
6.1	Syfte och frågeställningar.....	19
7	Litteraturgenomgång och tidigare forskning	19
7.1	Litteratur och texter	20
7.2	Vetenskapsrådets samordningsuppdrag.....	20
7.3	Från formulerings- till realiseringsarenan	20
7.3.1	Riktlinjer och policydokument för genomförande	21
7.4	Tillgängliggörande av forskningsdata som reform.....	22
7.5	Organisationen i förändring.....	22
7.6	Organisationer som löst kopplade system	24
7.7	Utförarna	24
7.8	Legitimitet hos utförarna	25
7.9	Behovet av rätt kompetens hos utförarna	25
7.10	Att vara expert.....	26
7.11	Lägg ner dina redskap	27
7.12	En frivillig reform	28
7.13	Utförarnas kapacitet	29

7.14	Sammanfattning av litteraturgenomgången.....	29
8	Teoretisk referensram.....	30
8.1	Makten i det vardagliga.....	32
8.2	Sammanfattning av teoriavsnittet.....	33
9	Metod.....	33
9.1	Ontologi och epistemologi.....	33
9.1.1	Ontologisk utgångspunkt.....	34
9.1.2	Epistemologi – kunskapens natur.....	34
9.2	Forskningsstrategi.....	34
9.3	Urval.....	35
9.4	Datainsamling.....	35
9.5	Planeringsfasen.....	35
9.6	Genomförandefasen.....	36
9.7	Analysfasen.....	37
9.8	Presentationsfasen.....	37
9.9	Etiska ställningstaganden.....	37
9.10	God forskningssed.....	38
9.11	Maktasymmetri.....	38
9.12	Konfidentialitet.....	39
9.13	Reliabilitet och relaterbarhet.....	39
9.14	Validitet.....	39
9.15	Diskursanalys.....	40
9.16	Sensemaking som en del av diskursanalysen.....	40
9.17	Diskursanalysen som redskap för att synliggöra makt.....	42
9.18	Empiri och analysredskap.....	42
10	Resultat.....	43
10.1	Domänspecialisternas bakgrund.....	43
10.1.1	Första kontakt med tillgängliggörande av forskningsdata.....	43
10.1.2	Erfarenhet av att själv tillgängliggöra forskningsdata.....	44
10.2	Domänspecialisternas uppdrag.....	44
10.2.1	De domänområden som konsortiets lärosäten valt.....	45
10.2.2	Domänspecialisterna i projektet.....	45
10.2.3	Förförståelse för tillgängliggjorda data inom domänområdena.....	45
10.3	Materiella och ekonomiska arrangemang.....	47
10.3.1	Tilldelad arbetstid för uppdraget som domänspecialist.....	47
10.3.2	Behov av kunskapsförstärkning.....	48
10.3.3	Domänspecialisternas engagemang i forskning.....	48
10.4	Domänspecialisternas samarbeten.....	49

10.4.1	Domänspecialisternas primära målgrupp	49
10.4.2	Domänspecialisternas praktiska arrangemang kring samarbeten	50
10.4.3	Domänspecialisternas olika syn på samarbeten.....	50
10.4.4	Samarbeten med DAU.....	52
10.5	Stöd från ledningen	52
10.6	Uppdragets tydlighet	53
10.6.1	Engagemang från utförarna	55
11	Sammanfattande analys och diskussion	56
11.1	Diskursen om hur uppdraget är formulerat	56
11.2	Reformens arenor och den stökiga verkligheten	57
11.3	Undersökningens syfte och forskningsfrågor.....	59
11.3.1	Domänspecialisternas förutsättning för projektet.....	59
11.3.2	Domänspecialisternas diskurs i samarbeten	59
11.3.2.1	Vad de talar och inte talar om.....	60
11.3.3	Konstruktionen av uppdraget som politisk reform.....	60
11.4	Diskussion	61
11.5	Undersökningens förtjänster och brister.....	62
11.6	Framtida forskning	63
12	Slutord	63
13	Referenslista	64
14	Bilagor.....	69
	Bilaga ett – brev till intervjupersoner.....	69
	Bilaga två – intervjufrågor	70
	Bilaga tre – Domänspecialisternas roll och verksamhet i SND.....	72

1 Inledning

Den här uppsatsen handlar om förändringsarbete. Den sortens förändringsarbete som börjar på gräsrotsnivå, men till slut, efter utredningsuppdrag från regeringen och rapporter från Statens offentliga utredningar, (SOU), leder till att en myndighet får i uppdrag att leda arbetet med att förändra arbetsrutiner och inarbetade strukturer. Den handlar om reformen om öppen vetenskap med tillgång till vetenskapliga publikationer och forskningsdata där uppsatsens fokus ligger på delen om öppen tillgång till forskningsdata. Myndigheten som fått uppdraget att genomföra en kulturförändring inom den svenska forskarvärlden med öppen tillgång till forskningsdata är Vetenskapsrådet (VR). En av utförarorganisationerna är Svensk nationell datatjänst (SND), där jag är en av medarbetarna. SND har sitt uppdrag inom ett VR-finansierat projekt för att vara delaktiga uppbyggandet av en infrastruktur för tillgängliggörande av digitala forskningsdata. Uppsatsen undersöker den personliga nivån i genomförandet av reformen och fokuserar på hur ett antal personer med ett gemensamt uppdrag inom projektet, men med olika bakgrund, talar om hur de förhåller sig till uppdraget; domänspecialisterna.

Utvecklingsprojektet innefattar information, kompetensutveckling, samarbeten och utveckling av rutiner, policyer, riktlinjer, juridik kring känsliga personuppgifter och mycket mer. Min undersökning söker svar på hur dessa personer passar in uppdraget i sin vardagsgärning som forskare eller forskningsstöd vid universitet och lärosäten i Sverige. Genom intervjuer med dem söker jag svar på hur dessa personer talar om sitt uppdrag och resonerar kring sin egen roll i sammanhanget och hur de relaterar till varandra och till SND i sitt tal om uppdraget.

Den analysmetod jag valt är diskursanalys. De genomförda intervjuerna analyseras genom att jag fokuserar på mönster i uttalanden som visar hur dessa personer förhåller sig till sitt uppdrag. I intervjuerna söker jag svar på hur personerna inom utvecklingsprojektet arbetar med att tydliggöra uppdraget för egen del och hur de väljer att samverka med de andra som arbetar inom utvecklingsprojektet.

Intervjuundersökningen tar sin utgångspunkt i diskursbegreppet vilket innebär att det är *talet om* det arbete och de förutsättningar kring uppdraget som personerna upplever och förhåller sig till som är det som studeras och inte de enskilda personerna. Inom det projekt som de verkar benämns dessa personer ”domänspecialister”. Domänspecialisterna är personer med kunskaper om tillgängliggörande och återanvändning av forskningsdata inom olika vetenskapliga domäner eller områden som kräver specialkunskap. Domänspecialisterna ska stötta forskare, men också administrativ personal inom forskning, bibliotek och arkiv, vid svenska lärosäten och universitet, i förändringsprojektet med öppen tillgång till forskningsdata.

Allteftersom tiden gått har inte förväntan på det kunskaps- och kompetensbidrag som domänspecialisterna skulle komma med uppfyllts. Frågan uppstår därmed vad det kan bero på. Trots de många tillfällen att komma med input till utvecklingsprojektet eller undervisning för forskare inom SND:s uppdrag, har deltagandet i gemensamma aktiviteter under 2018—2019 varit sparsamt och inte alls så engagerat som förväntat. Engagemanget skiljer sig åt på den personliga nivån, men på det stora hela har domänspecialisternas deltagande i SND-frågor inte uppfyllt de förväntningar som ställts.

2 Bakgrund

Här nedan kommer en genomgång av domänspecialisternas uppdrag och SND:s och dataservicarnas historia. Både mina kollegor på SND och jag har uppmärksammat att vår organisation har en speciell förståelse för det vi arbetar med och en egen vokabulär. För att underlätta för läsaren av denna undersökning och undvika missförstånd gör jag därför en genomgång av den verksamhet som SND är en del av. I kapitlet går jag igenom domänspecialisternas förutsättningar i förhållande till SND:s uppdrag och placerar tillgängliggörande av forskningsdata i en historisk, nationell och internationell kontext.

2.1 Domänspecialisternas delaktighet och SND

Domänspecialisterna kan vara delaktiga i stora delar av den verksamhet som SND bedriver. SND:s projektfinansiering från VR handlar om att skapa möjligheter för forskare i Sverige att tillgängliggöra och få tillgång till forskningsdata. SND-kontoret erbjuder flera olika tjänster till forskare i form av guider för hur olika sorters data kan struktureras, berikas med metadata och hur filer kan organiseras och sparas i lämpliga format, se SND:s hemsida (SND, 2022). Dessa tjänster är tänkta att underlätta att forskningsdata kan tillgängliggöras så öppet som möjligt och för att göra forskningsdata lättare att hitta och återanvända. SND utvecklar och uppdaterar kontinuerligt en tjänst i form av ett formulär där forskare kan beskriva och skicka in sina data för tillgängliggörande och en tjänst i form av en forskningsdatakatalog där forskare kan söka efter och ladda ner data direkt, eller göra en förfrågan om att få tillgång till data. Genom att forskare beskriver data i formuläret ökar möjligheten för att kunna dela, tillgängliggöra och återanvända data (SND, 2021). Den undersökning jag gör av domänspecialisternas verksamhet i förhållande till SND:s uppdrag utgår från vad de själva berättar att de kan bidra med och relateras därför inte till hela den service som SND tillhandahåller.

2.1.1 Tillgängliggörande av forskningsdata

Projektet som domänspecialisterna verkar inom handlar om att, genom den expertkunskap de har inom var och ens egen vetenskapliga domän, hjälpa forskare att genom hela forskningsprocessen ha i åtanke att forskningsdata ska tillgängliggöras när projektet är avslutat. Det kan handla om att hålla seminarier, föreläsningar eller workshoppar för forskare, eller blivande forskare som doktorander, på det egna eller ett annat lärosäte i Sverige som ingår i SND:s nätverk av lärosäten och forskande myndigheter. Genom att tillsammans med SND:s personal eller andra domänspecialister vara delaktiga i aktiviteter för tillgängliggörande av data ska de bidra till SND:s arbete och delta i arbetet för en forskningsinfrastruktur som stödjer tillgängliggörande av forskningsdata. Den expertis som domänspecialisterna är tänkta att bidra med inom SND:s uppdrag utgör en avgränsning för vad de förväntas göra. De kan välja att stödja SND på nationell nivå, som den nationella resurs de förväntas vara, men också ingå i arbetet med tillgängliggörande på sitt eget lärosäte. De har själva ansvar för sin kompetensutveckling individuellt eller tillsammans med varandra eller andra forskare inom sitt domänområde, både nationellt och internationellt. Under den tid som undersökts har domänspecialisterna inte haft någon ansvarig person som samordnar och leder deras arbete.

Det finns forskning som handlar om hur förändringsprojekt i utbildningsverksamheter tas emot och hur de personer som ska vara delaktiga i förändringen hanterar sin förändrade roll. Ohlsson (2001) har i sådan forskning visat på olika sätt som professionella i ett förändringsprojekt hanterar och förverkligar projektets syfte dvs. hur de som operativt ska genomföra projektet tolkat innebörden av sitt uppdrag och ramvillkoren för detta. Den sorts förändring av arbetsrutiner som den SND-konsortiet står inför har stora likheter med en politiskt beslutad reform. Den likheten jag ser bygger på att det finns specifikt utarbetade aktiviteter som är utformade för att transformera politiska beslut till praktik (SOU, 2013:30).

Med teoretisk utgångspunkt i forskning om förändring i arbetspraktik, behov av kompetensutveckling och införande av reformer i offentlig verksamhet, presenterar jag ett förslag på hur förståelse för ett förändringsprojekt kan skapas av dem som ska arbeta inom förändringen. En reform handlar om att

anpassa en samhällsfunktion, till exempel lärosätenas forskningsverksamhet, till samhällets förändrade behov och föregås ofta av en gedigen utredning (SOU, 2013:30).

2.2 Domänspecialisterna

I dokumentet ”Domänspecialisternas roll och verksamhet i SND” (2019), finns domänspecialisternas roll beskriven med anvisningar för den verksamhet de tillsammans ska definiera och bedriva. Dokumentets syfte är att beskriva domänspecialisternas roll, arbetsuppgifter och de SND-aktiviteter som ligger inom SND-konsortiets uppdrag att utföra (bilaga 3).

I dokumentet om domänspecialisternas roll och verksamhet finns ett citat ur SND:s ansökan till VR/RFI (Vetenskapsrådets råd för forskningens infrastrukturer) där rollen beskrivs på ett övergripande sätt:

... domain specialists having close access to cutting-edge knowledge within their domains, through conferences, extensive networks, and their own research activities. They will be well versed in data management, documentation and metadata, and repository issues and thus well situated to provide advice on these matters to researchers within their domain. (RFI beskrivning infra final, u.å.)

SND är, i enlighet med utlysningen från VR för finansieringen av projektet, utformat som ett konsortium med svenska lärosäten som medlemmar. Varje medlem i konsortiet ska vara med och samfinansiera uppdraget från VR med en domänspecialist i form av en heltidsekvivalent. Detta kan motsvara en persons årsarbetstid eller fördelas på flera personer som har uppdraget på deltid.

Mitt intresse för frågan om domänspecialisternas roll väcktes när projektperioden för SND-konsortiet startade 2018-01-01. Underförstått finns här en konstruktion av SND som ett projekt med finansiering av VR i fyra- eller femårsperioder. Från 2018 till 2022 löper den period som undersökts och följs av ytterligare en projektperiod från 2023 till 2026.

Eftersom jag arbetar på SND har jag varit delaktig i och lyssnat till diskussioner om vad rollen skulle innebära och hur det tillskott på expertis som domänspecialisterna innebar skulle berika SND:s arbete. Ur pedagogisk synpunkt finns också ett intresse från min sida att undersöka hur domänspecialisterna ser på och definierar sin roll, den nya roll uppdraget innebär. Det sätt som Sverige valt att arbeta på för att bredda införandet av tillgängliggörande av forskningsdata är unikt och domänspecialisterna är med i utvecklingen av en ny praktik.

Som redan nämnts har inte förväntan på det kunskaps- och kompetensbidrag som domänspecialisterna skulle bidra med uppfyllts. Jag frågar mig vad det kan bero på. Domänspecialisterna har i relativt liten omfattning deltagit så som SND-kontorets personal förväntat sig.

Det är intressant för mig, både som medarbetare vid SND, och som pedagog, att undersöka hur en förändring i arbetsuppgifter tas emot av de personer som accepterat uppdraget som domänspecialister. Det finns en koppling till hur reformer tas emot i offentliga myndigheter och verksamheter, som jag ser som viktig att undersöka, där den enskilda personens syn på sitt uppdrag är i centrum. Mitt intresse genom hela utbildningen, Mastersprogram i utbildningsledarskap (MiU), har varit hur individen i organisationen agerar och reagerar på hur arbetsrutiner och förståelsen för arbetet kan förändras när förändringar i organisationen införs. Förändringar som påverkar förhållningssättet till arbetet och förändrar arbetsrutiner. Under min grundutbildning till Svenska och SO-lärare åk 1-7, implementerades Lpo 94, den nya läroplan för grundskolan som vi skulle arbeta under. Mycket av vår utbildning fokuserade den tänkta förändringen i lärarens attityd till sin undervisning som skulle komma till stånd genom den nya läroplanen. Mycket arbete lades på jämförande diskussioner av de lärare vi mötte på praktik och vid auskultationer och att sätta deras arbete i kontrast till visioner om en tänkt arbetsprocess för oss som lärare i grundskolan enligt en ny läroplan.

I den här undersökningen intervjuas de personer som ingår i implementeringen av en reformliknande process om hur de förhåller sig till sitt uppdrag. Implementeringsarbetet blir ett samspel mellan individ

och organisation där det kommer att behövas förhandling av den egna rollen, insikt om vilken kompetensutveckling som behövs och de motstånd mot förändring som kan bli följden av en förändring av förståelsen för den egna rollen (Illeris, 2015). Något som gäller både domänspecialisterna och de personer som de möter i sitt implementationsarbete, exempelvis forskare.

2.3 Utvecklingsprojektets bakgrund

Här nedan går jag igenom historik kring de initiativ som togs med början på 1960-talet då digitalt bevarande och tillgängliggörande av data från stora undersökningar, främst valundersökningar, började och visar på reformens ursprung som ett gräsrotsprojekt.

Därefter tar jag upp hur beslut och riktlinjer kring öppen digital vetenskap, med fokus på tillgängliggörande av öppna forskningsdata, har tagit form i organisationer i Europa och Sverige och hur förslag om en reform i arbetet med öppen tillgång till myndighetsinformation och forskningsdata kommit in i forskares vardag genom beslut i EU-kommissionen och som uppdrag från Sveriges regering till svenska myndigheter.

2.4 Dataarkivens början

Under 1960-talet började dataarkiv etableras vid universitet både i USA och Europa. År 1962 grundades exempelvis The Inter-University Consortium for Political (and Social) Research (ICPSR, där S:et tillkom 1975). I Storbritannien grundades United Kingdom Data Archive (UKDA) år 1967. Exempel på stora datasamlingar som var i bevarandefokus i början är valundersökningar och Gallup-undersökningarna (ICPSR, u.å.a; United Kingdom Data Archive (UKDA, 2010)).

Vid tiden för när ICPSR grundades hade historiker och politiska forskare kämpat i årtionden med att samla ihop underlag från amerikanska valundersökningar. En komplex uppgift eftersom undersökningarna utförts på ett flertal platser och bevarats i pappersform i olika delar av landet. På 60-talet uppstod tekniska möjligheter att på ett systematiskt sätt samla in och bevara dessa data och att duplicera och tillgängliggöra dem i ett maskinläsbart format. (ICPSR, u.å.b).

2.4.1 SND och tillgängliggörande av data som en reform

På nationell nivå beslutade Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) att starta en samhällsvetenskaplig datatjänst i slutet av 1970-talet. Svensk samhällsvetenskaplig datatjänst bildades och placerades vid Göteborgs universitet och tilldelades medel för ett treårigt projekt som startade 1981. SSD blev tidigt medlemmar i internationella organisationer som Committee of European Social Science Data Archives (CESSDA, u.å) och International Federation of Data Organizations (IFDO) och den tidigare nämnda organisationen ICPSR. Detta gjorde att svenska forskare och studenter fick tillgång till internationella data. När HSFR vid 2000-talets början uppgick i VR fick de i uppdrag att utvärdera SSD:s verksamhet (VR, 2003). Efter en utlysning av projektmedel för att bilda Svensk nationell datatjänst (SND) gick uppdraget till Göteborgs universitet. En överenskommelse undertecknades mellan VR och GU i oktober 2007 om att SND ska vara en strategisk resurs för svensk forskning på lång sikt. SND:s uppgift blev att bevara data och tillgodose forskarsamhällets behov av data för forskning inom samhällsvetenskap, medicin och hälsa och humaniora samt erbjuda resurser för tekniska och juridiska kunskapsbehov och kunskapsmässiga och administrativa resurser för insamling, lagring och distribution av forskningsdata (VR, 2012).

Som ses har små steg tagits mot ett bildande av det konsortium som SND utvecklats till genom regeringens uppdrag till VR och de utlysningar av projektmedel som gjorts under åren.

2.5 Ett förslag från EU-kommissionen

I juli 2012 lade EU-kommissionen fram förslag på hur tillgången till och bevarande av vetenskaplig information skulle kunna förbättras (EC. 2012/417). EU-länderna skulle tillgängliggöra och bevara

vetenskaplig information som produceras i Europa. Tanken bakom förslaget är att öppen tillgång till vetenskapliga handlingar och upptäckter ska göra det enklare för forskare och företag att vidareutveckla resultat från offentligt finansierad forskning och därmed öka Europas innovationskapacitet. Strategin handlar om att ge tillgång till både publikationer och forskningsdata utan kostnad. Förslaget gäller forskning som bekostats helt eller delvis med offentliga medel.

I samband med att Sverige började arbeta med strategin utsågs Vetenskapsrådet (VR) till nationell referenspunkt. Uppdraget innebär att samordna åtgärderna för öppen tillgång till vetenskaplig information i Sverige, att vara samtalspart med kommissionen i dessa frågor och att rapportera om uppföljningen av kommissionens rekommendation (VR, 2015).

2.6 Vetenskapsrådets uppdrag

Med regleringsbrevet för budgetåret 2013 fick Vetenskapsrådet (VR) i uppdrag från regeringen att utarbeta nationella riktlinjer för öppen tillgång till forskningsdata och forskningsresultat. Utredningsuppdraget handlar inte om att utreda om öppen tillgång ska införas utan att utreda och föreslå hur de nationella riktlinjerna för öppen tillgång ska se ut och hur de kan implementeras (VR, 2015). VR:s uppdrag i regleringsbrevet 2013 är en följd av den rekommendation som EU-kommissionen lade fram enligt ovan.

Rekommendationerna för tillgång till och bevarande av vetenskaplig information är mycket konkreta och handlar om att ta fram riktlinjer för öppen tillgång till digitala forskningsdata, ta fram en plan för att implementera riktlinjerna och fördela ansvar för implementeringen. Det ingår också att definiera mätbara mål för att följa implementeringen av öppen tillgång och att ta fram en modell för finansiering som stödjer implementeringen (VR, 2015).

Som en följd av de nationella riktlinjerna för implementering av öppen tillgång har VR fått i uppdrag att bygga upp en verksamhet som samordnar det nationella arbetet och skapar förutsättningar för en omställning till öppen tillgång till forskningsresultat vilket inkluderar vetenskapliga publikationer, konstnärliga verk och forskningsdata. Implementeringen bör, enligt VR:s uppdrag från regeringen, vara fullt genomförd senast år 2026 (VR, 2015).

Vetenskapsrådet samarbetar med andra aktörer både nationellt och internationellt. Några av de nationella aktörerna är Swedish University Computer Network (SUNET), Swedish National Infrastructure for Computing (SNIC), Kungliga biblioteket och Riksarkivet som tillsammans med VR har ansvar för genomförandet av regleringsbrevets uppdrag (VR, 2015).

Som framgår av texten ovan har initiativet att tillgängliggöra data arbetats fram i samarbete med EU-kommissionen och svenska myndigheter. Det har lett till en formaliserad process med propositioner från regeringen, utredningar i form av Statens offentliga utredningar (SOU) om forskningsinfrastruktur i form av SOU 2021:65, Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur, för att nämna någon.

Under år 2014 publicerades den så kallade Westerberggrapporten om registerforskning (SOU 2014:45). I rapporten nämns SND som organisation och förslag på en möjlig framtid för organisationen presenteras som skulle kunna innebära att SND blev en fristående del av Riksarkivet. Detta, det vill säga en dataservice som en egen myndighet, är en lösning som valts för exempelvis Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD, u.å.). Det finns en stor variation av organisatoriska lösningar för dataservicear i Europa och i andra världsdelar (SOU 2014:45).

Då VR beslutade om formen för nästa ansökningsperiod för forskningsinfrastrukturer blev den svenska lösningen att dessa ska bestå av konsortier med minst tre deltagande lärosäten eller universitet (VR, 2017a). När SND skrev och skickade in sin ansökan om bidrag till forskningsinfrastruktur hade organisationen nyligen bytt föreståndare och det arbete som gjordes med ansökan involverade i stort sett hela SND-kontorets personal och personer från det tänkta konsortiet.

När den här undersökningen inleds har bidragsperioden, som går ut 2022, passerat sin mitt och konsortiet har utökats ytterligare. I dagsläget består konsortiet av nio lärosäten vilka är Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola, Karolinska Institutet, Kungliga tekniska högskolan, Lunds universitet, Stockholms universitet, Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå universitet och Uppsala universitet (SND, 2020).

3 Definition av specialtermer

Den här undersökningen behandlar ett område som innehåller specialtermer som tillsammans med termer i studiens insamlade data behöver definieras. Dessa definitioner är tagna från ”RFI beskrivning infra final” (u.å.) som är en del av SND:s ansökan till Vetenskapsrådet.

DAU – är en Data Access Unit. En DAU är en funktion vid ett universitet, oftast placerad vid universitetets bibliotek men kan även vara placerad vid forsknings- och innovationsservice hos vissa lärosäten. DAU-funktionen assisterar forskare genom att hjälpa dem planera för att tillgängliggöra data när ett projekt startar eller om sådan planering saknas, när ett projekt närmar sig sitt slut. Personal som ingår kan, förutom bibliotekarier vara jurist, arkivarie och personal från forsknings- och innovationsservice. Även domänspecialisterna kan vara en del av DAU. DAU-funktionen finns vid alla de lärosäten i Sverige som ingår i det nätverk som SND startat för tillgängliggörande av forskningsdata och inte endast vid de lärosäten som ingår i konsortiet.

Repositorium – en servicefunktion som en organisation erbjuder sina användare för att ge service som stödjer hantering, bevarande och tillgängliggörande av forskningsdata. I första hand handlar det om att ta om hand digitala material och långtidsbevara dem och att göra dem tillgängliga för återanvändning i forskning. Ett repositorium ska inte förväxlas med ett arkiv.

Domän – är ett definierat kunskapsområde där de forskare som arbetar har tillägnat sig specifika kunskaper och metoder för att arbeta med domänens forskningsdata. Det kan röra sig om vetenskapliga, analytiska, etiska, juridiska eller processberoende faktorer. De personer som bidragit med intervjudata till den här undersökningen kallas domänspecialister och har alltså kännedom ett specifikt kunskapsområde som för tillgängliggörande av forskningsdata.

4 Domänspecialisternas roll och verksamhet

Den här undersökningen handlar om hur de individer, domänspecialisterna, som ingår i strukturen som konsortiet skapat för att utföra uppdraget från VR, talar om projektet ”att vara domänspecialist”. I det här stycket beskrivs den roll och den verksamhet som domänspecialisterna förväntas bedriva. Som ses är det omfattande kunskaper och verksamhet som rollen innehåller. Beskrivningen är inte avsedd för en enda person utan ska utgöras av den samlade kompetens som domänspecialisterna tillför projektet enligt bilaga 3.

Domänspecialister är experter på tillgängliggörande av forskningsdata. I deras uppdrag ingår att driva frågor inom sin egen domän, ett begrepp som här omfattar olika forskningsdiscipliner som klimat och miljödata, samhällsvetenskap och medicin men även mer ämnesöverskridande specialområden där känsliga data, rumsliga data eller registerdata utgör exempel. Domänspecialisternas olika kompetenser och lärosätenas valda specialområden kan ses i redovisningen av intervjuerna i undersökningens resultatredovisning.

Domänspecialisterna är tänkta att fungera som en brygga mellan, å ena sidan forskare, forskargrupper och forskarsamhället i stort och å andra sidan SND och SND:s verktyg, tjänster och funktioner. SND:s tjänster och funktioner presenteras i form av texter om hantering av forskningsdata via SND:s hemsida med specialanpassad handledning för specifika grupper inom SND:s konsortium och nätverk. Exempel på sådan specialanpassad information kan till exempel vara för DAU-funktionen vid svenska lärosäten,

som nämns under definition av specialtermer. Det rör sig också om att utforma funktionen hos de formulär och webbapplikationer som gör det möjligt för forskare att visa upp befintliga data i SND:s katalog och i nästa steg möjliggöra granskning av deponerade data och tilldelning av DOI (Digital Object Identifier). En DOI på tillgängliggjorda data är något som vissa tidskrifter kräver av forskare för att acceptera en forskningsartikel för publicering. DOI:en är en permanent identifierare som visar var forskningsdata är beskrivna och i samband med beskrivningen finns även information om var data finns och hur det är möjligt att få tillgång. Domänspecialisterna är tänkta att kunna ge råd om tillgängliggörande för forskare vid svenska lärosäten, forskande myndigheter och de DAU:er som finns inom SND:s nätverk. De deltar i SND:s arbetsgrupper och projekt och representerar SND i internationella och nationella projekt. Texten som följer nedan är ett sammandrag av beskrivningen av domänspecialisternas roll (bilaga 3).

4.1 Domänspecialistens kompetensprofil

Domänspecialistens kompetensprofil (bilaga 3) innefattar att vara en erfaren forskare som gärna är aktiv inom domänområdet eller att ha mycket god kännedom om forskningsdatahantering och tillgängliggörande. Domänspecialisten ska vara en person som har ett utbrett kontaktnätverk bland andra forskare både nationellt och internationellt. God pedagogisk förmåga och förmågan att samarbeta bra i grupp är också viktiga. Den eller de personer som ett lärosäte inom konsortiet väljer som domänspecialist(-er) ska också ha intresse av de frågor som SND driver. Dessa frågor kan handla om policyer för forskningsdata och samarbeten med universitetsledningar.

I relation till kompetensprofilen ska domänspecialisterna arbeta med att informera forskare och bidra till att de får ökad förståelse för tillgängliggörande av forskningsdata. Detta kan ske genom informationsinsatser som presentationer och workshoppar som riktas till både forskare, forskarstuderande och forskningsadministratörer på svenska lärosäten.

Domänspecialisterna har kunskap att identifiera forskningsmaterial som kan ha stort framtida värde. De ska också bedriva omvärldsbevakning, vilket innebär att de visar ett stort intresse för frågor som handlar om öppen tillgång till forskningsdata och vetenskaplig information och håller sig uppdaterade inom frågor som rör deras domän. De ska delta i SND-interna projekt och samarbeta internationellt i till exempel EU-projekt. I SND:s interna arbetsgrupper ska de bidra med sin expertkunskap där arbetsuppgifterna handlar om att bidra med texter och material, till exempel att arbeta fram workshoppar om tillgängliggörande av forskningsdata, som behövs i SND:s utåtriktade verksamhet.

Domänspecialisterna beskrivs som delaktiga i att träna och utbilda medarbetare i de Data Access Units (DAU) som finns vid många lärosäten i SND:s nationella nätverk. På det lokala planet, vid det egna lärosätet, kan domänspecialisterna samarbeta med och stödja den lokala DAU:en. Det kan röra sig om att planera informationsinsatser och seminarier för forskare och vara behjälpliga i att utarbeta policyer för tillgängliggörande av forskningsdata på lärosätena. De förväntas kunna träda in i rollen och fånga upp behov och frågor inom sin domän effektivt och snabbt (bilaga 3).

Som ses i beskrivningen av rollen enligt ovan behöver de som utses till domänspecialister ha expertkunskap inom något eller några av de områden som ingår i kompetensprofilen. Domänspecialistens domän utgår från de discipliner och kunskapsområden som ingår i deras arbetsgivares, aktuellt universitet eller institut, arbets- och uppdragsområde. En översikt över de domäner som de intervjuade personerna arbetar inom redovisas i undersökningens resultat.

5 Ökad politisk styrning av forskning

”Det tar tid” konstaterar utredarna till rapporten från Statens offentliga utredningar (SOU) om införandet av ny läroplan (SOU 2013:30) redan i undersökningens rubrik. Genomförandet av en reform tar tid och det finns olika strategier att använda sig av för att genomförandet ska bli så effektivt som möjligt.

Reformer blir sällan som det var tänkt och Löfgrens (2016, s. 510) fråga: ”Varför blev det inte som man tänkt sig?” är högst relevant.

För att skapa förståelse för mitt ställningstagande till att utvecklingsprojektet, som domänspecialisterna är utförare i, kan ses som en reform har jag sammanställt forskning, riktlinjer och utredningar som visar på den politiska agendan med ökad ekonomisk styrning av universiteten och den verksamhet de bedriver.

När politiska intentioner ska realiseras, som tillgängliggörande av forskningsdata i det här fallet, är det viktigt att komma ihåg att i grunden finns ett ekonomiskt intresse som handlar om att få mer insyn i vilka forskningsdata som produceras, hur de används och kan återanvändas. Peixoto (2014) skriver i sin doktorsavhandling att det sedan 1990-talet funnits en politisk agenda som har till syfte att omvandla Sverige från en industrination till en kunskapsnation. Här blir investerade medel i forskning en del av en ekonomisk diskurs där de ska ge återbäring till samhället genom att innovationer ska leda till tillväxt. Själva forskningen och den kunskapsproduktion den leder till ses enligt Whitley (2000) som en ekonomisk resurs som både kan och bör kontrolleras och organiseras av staten eller andra aktörer i form av arbetsgivare. Data samlas in både i forskningssyfte och för andra syften, som att utveckla en produkt för industriella ändamål eller marknadsföring. Data har kommit alltmer i fokus som en tillgång för samhället och, om vi ska tro VR här, som en demokratifråga som ska öka innovationskraften och forskningens genomslagskraft (VR, 2020b). Det är inte godtyckligt att forskningsdata ses som en resurs som politiker vill ha kontroll över (Whitley, 2000).

Illeris (2015) beskriver en politisk agenda som leder till en konkurrensstat där politiken till största del utformas med utgångspunkt i beräkningsmetoder och ekonomiska principer som ska främja det ändamålsenliga. Detta rationella förhållningssätt påpekar Illeris (2015) leder till att utbildnings- och forskningsinstitutioner drivs efter principer om rationell ekonomi som ska ge mesta möjliga utbildning och forskning med minsta möjliga resurstilldelning. I samma anda påpekar Peixoto (2014) att universitet och högskolor ses som ekonomiskt viktiga för landets tillväxt. Både högre utbildning och forskning beskrivs som en mycket viktig framtidsfråga för att skapa konkurrenskraft mot andra länder och nya arbetstillfällen. Den statliga styrningen över universiteten och högskolorna ökar på grund av dess centrala roll i kunskaps- och innovationspolitiken. På liknande sätt skriver Whitley (2000) att forskningens och kunskapsproduktionens nyttiggörande ses som viktiga objekt för statliga policyer och styrning. Peixotos (2014) avhandling belyser doktorandernas situation i akademien och hon påpekar att den forskning om förändringar i forskarutbildningen som gjorts i form av organisering, mätning av kostnader, kvalitet och genomströmning, det vill säga doktorander som disputerar, har haft som sitt främsta syfte att skapa riktlinjer för verksamheten. Resultaten av sådana undersökningar framträder som mallar och modeller som ska fungera som riktlinjer inom samtliga ämnesområden och har genomförts med syftet att skapa gemensamma policydokument. På samma sätt finns många exempel på en liknande diskurs som förespråkarna för tillgängliggörande av forskningsdata uttalar där arbetet vid en dataservice syftar till att skapa checklistor och dokument för bästa praxis (Corti, Van den Eynden, Bishop & Wollard, 2014).

VR (2022) har inom sitt uppdrag att samordna och främja tillgängliggörande av forskningsdata också identifierat etablering av nationella riktlinjer som en viktig del i uppdraget och att en nationell strategi behövs för att ange en tydlig riktning och fördela ansvaret mellan olika aktörer. VR producerar, i samma anda som Peixoto (2014) påtalar, mallar och riktlinjer för tillgängliggörande som en övergripande gemensam strategi för att främja och samordna uppdraget.

Framväxten av det som kallas kunskapssamhället har lett till att forskning och utbildning ses som ekonomiska resurser. Illeris (2015) talar om att denna syn på kunskapsproduktion leder till att utbildning och forskning ses som en vara som kan produceras och regleras enligt affärsmodeller som påminner om industriell produktion. Dessa varor ska möta samhällets behov och lösa olika problem genom ständigt nya reformer. Peixoto (2014) pekar på att forskningspolitikens utveckling kan förstås som tre lager där 1950- till 60-talet handlade om forskning som motor för samhällets framsteg för att under 1970-talet

följas av en syn på forskningen som problemlösare och i ytterligare ett utvecklingssteg under 1990-talet ses som en strategisk möjlighet för exempelvis konkurrenskraft. Dessa nya utvecklingssteg ersätter inte varandra utan läggs i stället på varandra och skapar motsättningar och friktion mellan olika forskningstraditioner och bärare av olika synsätt på forskningens roll.

5.1 Tillgängliggörande av forskningsdata

I det här stycket beskriver jag mycket kort bakgrunden till tillgängliggörande av forskningsdata tillsammans med ett urval av de undersökningar som gjorts om hur en dataservice kan fungera, de kompetenser som personalen behöver besitta och de roller som är viktiga för att kunna erbjuda en så bra service som möjligt till forskarsamhället och även till allmänheten. Detta belyser även att arbetet med tillgängliggörande är ett pågående arbete både nationellt och internationellt. Den politiska viljan att utreda och undersöka förutsättningarna för arbetet med tillgängliggörande gör att jag tycker mig se att krav och reformer som stödjer processen är satta i rörelse.

Vid den tid då jag började arbeta på SND, år 2013, hade VR haft en utlysning av bidragsmedel för nationella infrastrukturer baserad på en regeringsproposition "Ett lyft för forskning och innovation" (prop. 2008/09:50). Bidraget till SND beviljades från år 2008 och det var under den bidragsperioden som jag började mitt arbete på den nationella enheten.

I rapporten "International Evaluation of the Swedish National Data Service, SND" (VR, 2012) utvärderar en expertpanel, som VR tillsatt, hur den infrastruktur som VR startade 2008 fungerar som nationell resurs. SND är en efterföljare till Svensk samhällsvetenskaplig datatjänst (SSD) som startats 1981 som ett lokalt initiativ vid Göteborgs universitet (GU). I korthet kom utvärderingspanelen fram till att de tjänster som SND tillhandahåller som en dataservice för forskning är värdefulla för Sveriges forskningsinfrastruktur. Utvärderingen framhåller att VR bör satsa på SND, som har goda förutsättningar att fylla rollen som dataservice mer långsiktigt. Enligt expertpanelen bör SND prioritera att nå ut med sin service till forskare och forskarsamhället, inventera vilka forskningsdata som framställs och hur de kan tillgängliggöras. SND bör, enligt utredningen, ha möjlighet att utveckla kunskap och expertis inom områden som rör personuppgifter och skydd av enskildas integritet i forskning, såsom känsliga personuppgifter, och undersöka möjligheten att hantera konfidentiella forskningsdata (VR, 2012:syfte).

När jag började arbeta på SND fanns det diskussioner om hur vi kunde nå ut till forskare på ett bättre sätt samtidigt som mycket tid lades i samarbetsprojekt, främst tillsammans med andra europeiska organisationer som bedriver dataservice, inom Europeiska unionens (EU:s) olika ramprogram. Det kom in forskningsdata i SND:s repositorium, men som Diepenbock (2011) påpekar upplevde dataservicens personal i utåtriktad verksamhet ett motstånd i försöken att nå ut till forskare och att den data som kom in ofta var ett resultat av personliga kontakter. I SND:s början var de data som kom in till repositoret ett resultat av personliga kontakter. Dokument med forskningsdata kom in till verksamheten på disketter där forskningsinformation förekom tillsammans med personliga semesterbilder, även sedan jag börjat på SND. Diepenbock (2011) beskriver det som att "...we had, and still have, to cope with" "...running after the data personally, since data storing and sharing is not a standard commitment for all scientists". I VR:s (2022) rapport framkommer i de gruppdiskussioner som anordnats, för att utvärdera uppdraget med att främja och samordna öppen tillgång till forskningsdata, att forskarna har frågor kring vad som egentligen menas med forskningsdata och öppet tillgängliggörande. Det är oklart om vissa forskare faktiskt menar att de inte själva är klara över vad som är forskningsdata eller om det är i just relationen till öppet tillgängliggörande som frågan uppkommer.

5.1.1 EU-projekt – utredningar om kompetenser för dataspecialister

Genom att här nedan gå igenom olika samarbetsprojekt i EU och visa hur VR rapporterar om sitt regeringsuppdrag med att främja och samordna öppen tillgång till forskningsdata, vill jag visa att beslutet om att tillgängliggöra forskningsdata är väl berett och underbyggt. Både EU och Sverige, genom

till exempel VR, har lagt medel på utredningar, rapporter och arbete med sätt att få i gång projektet och sprida kunskapen om hur tillgängliggörande av forskningsdata kan gå till (VR, 2022).

Följande genomgång av europeiska samarbeten kring dataservice/-arkiv och tillgängliggörande av forskningsdata har jag valt att ta med för att belysa att det finns ett pågående arbete för att implementera idén om tillgängliggörande och återanvändning av forskningsdata inom Europa.

Som jag nämnt tidigare deltar SND i flera olika europeiska samarbetsprojekt för att utveckla organisationerna som erbjuder dataservice på olika sätt. Ett sådant projekt är EOSC-Nordic (SND, 2020). Detta är ett projekt som finansieras av EU och syftar till att vara en del av att bygga upp European Open Science Cloud (EOSC). Tanken med EOSC är att skapa en europeisk plattform för att kunna tillgängliggöra alla typer av forskningsdata både för forskare och andra intressenter. Den portal som skapas inom EOSC ska erbjuda tjänster och verktyg för lagring av data och utbildning i att hantera och analysera forskningsdata. Projektets syfte är bland annat att identifiera de olika kompetenser och kunskaper som behöver finnas för att möjliggöra tillgängliggörande av forskningsdata i en större skala och skapa en digital kunskapsnod men också identifiera kommande behov inom området med tillgängliggörande (EOSC, 2020).

VR (2022) beskriver i sin rapport de relaterade uppdrag där VR är nationell kontaktpunkt i EU-kommissionens expertgrupp för vetenskaplig information. Här rapporterar VR om arbete som sker inom Sverige och som relaterar till arbetet med tillgång till och bevarande av vetenskaplig e-information inom EU. Covid-19 pandemin har bidragit till att skynda på initiativ och internationella riktlinjer om öppen vetenskap enligt VR (2022).

Ett av de EU-projekt som var påbörjat när jag började arbeta på SND är Support for Establishment of National/Regional Social Sciences Data Archives (SERCIDA, 2020). Det är ett projekt som pågick åren 2012—2014 och hade som syfte att stödja etableringen av dataarkiv på västra Balkan. Ett av uppdragen var att förstärka utbytet av kunskap om delning av data. I rapporten från workpackage fyra finns definitioner av de kunskaper och kompetenser som personal vid en dataservice behöver för att kunna fylla sin roll. Projektet som finansierades av EU som ett strategiskt projekt för samarbete och kunskapsutbyte mellan EU-länder som ingår i Council of European Social Sciences Data Archives (CESSDA) och länder på västra Balkan. I projektets rapport från workpackage fyra finns även beskrivningar av hur ett dataarkiv bör struktureras, vilka roller inom ledning och övrig personal som behövs samt vilka kunskaper och kompetenser som behövs för att fylla dem (SERCIDA, 2013).

5.2 CESSDA

Council of European Social Sciences Data Archives (CESSDA, u.å.) har sedan 1976 varit en paraplyorganisation för dataarkiv inom samhällsvetenskaperna i Europa. År 2013 blev CESSDA en permanent och juridiskt ansvarig organisation i form av ett konsortium inom EU:s European Research Infrastructure Consortium (ERIC, u.å.). Denna form av konsortiebildning är tänkt att underlätta samarbeten inom EU och måste vara ett icke vinstdrivande och gemensamt åtagande mellan EU-länder vilka representeras av en organisation. CESSDA:s främsta syfte är att vara en portal för tillgängliggjorda data i Europa. Organisationen tillhandahåller guider, riktlinjer och bästa praxis för hur datarepositorier eller dataservice:ar som SND kan arbeta. CESSDA har under åren arbetat och varit med i EU-projekt och forskningsprogram, något som är obligatoriskt för denna typ av konsortiebildning, vilka syftar till att stärka dataarkivens och -repositoriernas roll och underlätta tillgängliggörande och återanvändning av forskningsdata. Den organisation som representerar Sverige i CESSDA är VR (VR, 2022).

Sammanfattningsvis kan jag instämma i Peixotos (2014) slutsatser om att undersökningar och rapporter som undersöker förutsättningar för en önskvärd förändring ofta syftar till att skriva riktlinjer och handledningar för hur förändringen ska komma till stånd. Där Peixoto har valt att lägga dessa utredningar och undersökningar under tidigare forskning, har jag i stället valt att se dessa som en del av bakgrundsförståelsen för området, tillgängliggörande av forskningsdata. De här ovan beskrivna

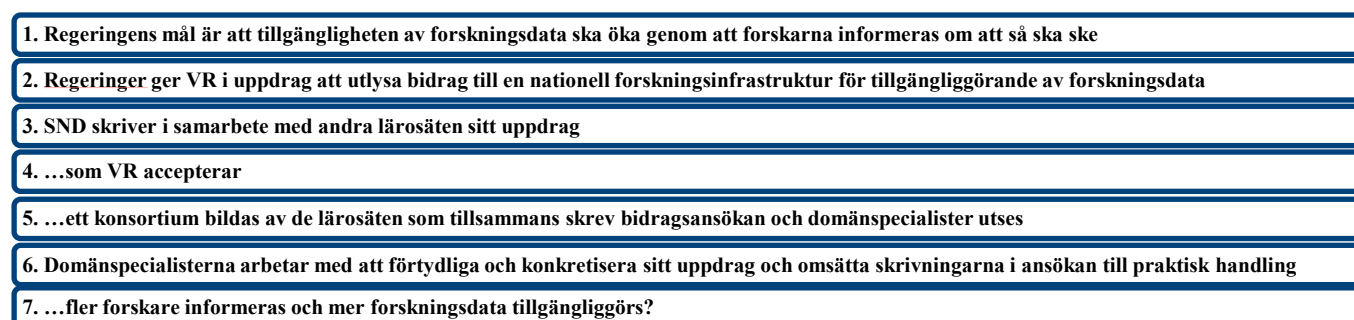
projektet, sammanarbeten kring kunskapsläget och den önskade utvecklingen framgent, kan ses som förarbeten till en reform.

5.3 Reformlogik

Den arbetsprocess som ska förändras i det reformliknande uppdrag som tillgängliggörande av data innebär sker i flera steg. Den formella processen för uppdraget som nationell e-infrastruktur för forskningsdata har tagit flera steg från att vara en mjuk reform med sina rötter i ett gräsrotsinitiativ, som en bottom-up-process (SOU, 2013:30), till att genom ett beslut om att utlysa riktade medel för att utveckla en infrastruktur bli mer fast i formen. En hård reform har stöd i lagen eller i förordningar, men initiativet med tillgängliggörande av forskningsdata har en politisk utgångspunkt i form av en symbolisk viljeyttring utan val av juridiska instrument eller konkreta åtgärder och ses därför som en mjuk reform.

De reformer som utgörs av konkreta åtgärder ses ofta i genomförandet vara beroende av strategier för att nå fram till utförarna. Dessa åtgärder utgörs av piskan, som kan vara i form av juridiska förbud och ekonomiska sanktioner, moroten, i form av t.ex. ekonomisk kompensation eller, som i fallet tillgängliggörande av forskningsdata, symboliska viljeyttringar i form av predikningar, såsom informationsåtgärder (Löfgren, 2016). Informationsåtgärder är det som ofta kännetecknar en mjuk reform (SOU 2013:30) och gör att implementeringen av tillgängliggörande av forskningsdata, som i dagsläget utgörs av rekommendationer kan ses som en mjuk reform. Även om det alltmer blir accepterat att till exempel tidskrifter kräver att bakomliggande forskningsdata till ett publicerat resultat ska tillgängliggöras via ett datarepositorium eller att vissa bidragsgivare, vid utlysningar av bidragsmedel, fyller på med krav på tillgängliggörande av data från finansierade projekt, se t.ex. nya CODEX (2021) vid Uppsala universitet, så finns ännu inga ekonomiska eller juridiska påtryckningsmedel för att ge större tyngd åt initiativet gällande tillgängliggörande av forskningsdata.

Reformlogik är ett begrepp som jag stött på vid utvärdering av framför allt läroplansreformer (Skolverket, 2015). Här görs en liknande uppställning för tillgängliggörande av forskningsdata som en tänkt reform. För att tillgängligheten av forskningsdata ska öka behöver VR:s utlysning av bidrag till en infrastruktur följa vissa steg. Genom att ställa upp stegen enligt nedan kan jag se att en förutsättning för att reformlogiken ska fungera är att domänspecialisterna tar sin plats i kedjan vilket gör dem och deras uppdrag till något som är viktigt att undersöka och analysera. Implementeringen av tillgängliggörande av forskningsdata är mer komplex och innefattar fler faktorer än vad som demonstreras här, men fokus för den här undersökningen är domänspecialisternas roll i implementeringen och därmed blir logiken i reformstrukturen nedan intressant.

Figur 1. Modellerad efter Skolverket (2015, s. 26)

Förverkligandet av tillgängliggjorda forskningsdata sker i flera steg som följer vägen från att regeringen formulerar ett mål till dess att målet uppnås. Figuren ovan beskriver hur reformen omvandlas från ett statligt initiativ till genomförda handlingar och praktik (Skolverket, 2015). Implementeringen sker i flera steg som en serie omvandlingar från beslut och utlysning, till finansiering och i slutändan förverkligande. Undersökningen jag gör fokuserar steg sex där domänspecialisterna formulerar sitt uppdrag och omvandlar det till praktik eller, om det inte fungerar, inte utövar praktik för att det uppstår

hinder. Det övergripande syftet med en reform är förbättrad måluppfyllelse (Skolverket, 2015). Med SND-konsortiets uppdrag följer inga befogenheter till skillnad från att implementera en läroplan, det handlar i dagsläget om ett uppdrag att sprida information. Den konkretion av uppdraget som behöver göras utförs av varje domänspecialist på ett individuellt plan, som ett gemensamt formulerat innehåll av arbetsuppgifterna och en gemensam årlig verksamhets- och arbetsplan för domänspecialisterna. Arbetet med att konkretisera domänspecialisternas arbete pågår kontinuerligt och sedan konsortiet startade sitt arbete 2018 har domänspecialister tillkommit successivt från lärosätena samtidigt som konsortiet också utökats till att omfatta fler lärosäten. Den förändring av konsortiet som sker över tid visar på hur komplext och skiftande införandet av tillgängliggörande av forskningsdata är och understryker vikten av att undersöka och följa upp skedet. Uppföljning och utvärdering behövs för att kunna utvärdera hur arbetet faller ut och i vilken riktning beslut om utveckling och förändring påverkar arbetet.

När reformer införs menar SOU (2014:12) att de politiska besluten ska vara evidensinformerade och så långt det är möjligt baserade på tillförlitlig kunskap. Den dagliga verksamheten ska vara baserad på evidensbaserad praktik. Genom att följa och utvärdera genomförda åtgärder i en reform kan en bästa praxis utvecklas och bidra till en formativ utveckling av reformen som en implementeringsstudie.

Den här undersökningen kan ses som en implementeringsstudie så som Skolverket (2015) beskriver att de kan se ut. En implementeringsstudie handlar inte om ifall en reform eller reformliknande förändringsprocess leder till sitt mål utan kan bidra till förståelse av hur ett skeende formas av utförarna och i efterhand visa varför ett utfall i framtiden blir som det blir. Den kan också bidra med vägledning, ha en formativ funktion, och ge större förutsättningar för en positiv utveckling och en lyckad implementering (Skolverket, 2015).

6 Problemformulering av undersökningsområdet

Undersökningen genomförs med syftet att studera hur domänspecialisterna beskriver förutsättningarna för uppdraget och hur de utformar sina roller. Deras resonemang om uppdraget formar deras diskurs och hur de relaterar och samverkar med varandra. Diskursen påverkar deras arbete med uppdraget att bredda tillgängliggörande av forskningsdata i Sverige och det arbete projektet resulterat i vid den undersökta tidpunkten.

Genom att undersöka hur domänspecialisterna ser på sin roll, utifrån att ha en expertfunktion inom sin disciplinära domän, synliggörs den diskurs de arbetar inom och vilken strategi för den individuella och gemensamma kunskapsutvecklingen som arbetas fram av personerna i gruppen. Domänspecialisternas gemensamma kunskapsutveckling eller avsaknad av sådan blir synlig och likaså hur de förstår sitt uppdrag. De kan bli del av en ny sociokultur inom forskarvärlden där väl beskrivna och tillgängliggjorda forskningsdata ses som lika meriterande som publicerade resultat eller så kan förfarandet ses som skolmässiga, administrativa pålagor (Peixoto, 2014). De som engagerar sig i tillgängliggörande av forskningsdata kan alltså antingen uppbygga sociokulturellt kapital genom att tillföra något nytt och värdefullt eller förlora det genom att de, när de förespråkar tillgängliggörande av forskningsdata, går emot en tradition som ger det sociokulturella kapital vilket skapar en framgångsrik forskare. Forskning som praktik handlar om att arbeta upp socialt kapital, men också om beroenden och krav på lojalitet till ledande auktoriteter och ett förhållningssätt till det sociala fältets doxa. Att vara en central person i en verksamhet ger både socialt och ekonomiskt kapital enligt Peixoto (2014). Genom att börja tala för en ny ordning, att tillgängliggöra forskningsdata, utan att kunna erbjuda vare sig tydliga vetenskapliga meriter eller färdiga praktiska lösningar på problem med tillgängliggörande kan de medverka till, eller i sin egen roll som forskare uppleva, att de tappar status gentemot andra forskare. Något som enligt Peixoto (2014) kan leda till förlust av socialt kapital kan vara att, i allt för hög grad, bry sig om regler och förordningar, vilket tillgängliggörande av forskningsdata kan anses vara. Genom att förhålla sig inom fältets dynamik sätts inte det sociala kapitalet på spel.

6.1 Syfte och frågeställningar

Med min undersökning vill jag söka förståelse för den diskurs som skapas och hur den blir synlig i domänspecialisternas utsagor. När arbetsrutiner i en verksamhet behöver förändras eller förstärkas utvecklas ofta en ny roll eller nya rutiner för en etablerad grupp i en verksamhet där förändringar efter fattade politiska beslut införs som ett förarbete till reformer i verksamheter.

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur de personer som accepterat rollen som domänspecialist, förhåller sig till sin roll och hur de som grupp samarbetar. Undersökningen utgår från vad domänspecialisterna berättar om sin roll som domänspecialist och de förutsättningar för uppdraget de upplever sig ha. Undersökningens syfte kan beskrivas som en implementeringsstudie (Skolverket, 2015), som kan bidra till förståelse för hur ett skede konstrueras, och arbetar under hypotesen att utveckling av uppdraget sker när de professionella äger frågan (Larsson & Löwstedt, 2010). Frågorna som undersökningen söker svar på är:

4. Vilka förutsättningar beskriver domänspecialisterna att de har för att utföra uppdraget?
5. Vilka strategier för att hantera uppdraget blir synliga i domänspecialisternas tal om uppdraget; vad innehåller och utesluter diskursen?
6. Hur kan liknelsen vid en reformliknande process hjälpa till att skapa förståelse för domänspecialisternas tal om uppdraget och förståelse för utfallet?

7 Litteraturgenomgång och tidigare forskning

I den här litteraturgenomgången hänvisar jag löpande till den slutrapport från VR (2022) som summerar arbetet med att främja och samordna införande av öppen tillgång till forskningsdata tillsammans med deras rekommendationer om fortsatt arbete.

Eftersom min utbildning till Sv/So-lärare åk 1-7 och den masterutbildning i utbildningsledarskap jag senare valt präglat min förståelse av hur verksamheter kan uppfylla nya krav från exempelvis reformer, hur verksamheten kan förbättras och utvecklas, präglas mitt val av litteratur och teoretiska texter av detta. För litteraturgenomgången använder jag därför rapporter och utredningar om skolreformer som en utgångspunkt för att förstå hur början till en reform kan konstrueras och hur resultaten kan tolkas när de utvärderas. Statens utredningar bygger ofta på forskningsresultat som vävs samman med en policyteori och politiska avsikter. Stukát (2011) skriver att de utredningar som Statens offentliga utredningar (SOU) ger ut innehåller en gedigen problemgenomgång och kunskapsgrund för de beslut som reformer baseras på. Genomgångarna beskriver problem som är tänkta att åtgärdas med en reform, t.ex. en ny läroplan för bättre kunskapsutveckling hos eleverna i skolan, och är genom sin politiska tyngd relevanta för uppsatser som handlar om utbildning och offentlig verksamhet (Stukát, 2011).

De statliga utredningar som gjorts om tillgängliggörande av forskningsdata har fokuserat på de organisationer som finns inom fältet, vilka organisationer som ska ta ansvar för olika delar av processen. Själva utförarna i processen, personal på landets lärosäten, även om utförarna uppmärksammas i VR:s (2022) sammanställning av en enkät och diskussioner som genomförts inför slutrapporteringen, får litet utrymme. Som exempel kan nämnas att SOU 2021:65, Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur, fokuserar hur en ny infrastruktur för tillgängliggörande kan organiseras. De infrastrukturerna, det uppdrag och den funktion de har, utvärderas för att landa i ett förslag om att en ny myndighet behövs. Det finns nära nog ingen forskning om hur forskare resonerar i sin vardagspraktik kring tillgängliggörande, hur genomförandeprocessen ser ut, och därför inte heller några utredningar att tillgå inom området. Ett område som är mer väl undersökt är reformer i skolan där genomförandeprocessen är en väsentlig del av hur en reform kan realiseras. Det finns också forskning om hur förändring i organisationer från övergripande nivå till personligt förhållningssätt hanteras i organisationer.

7.1 Litteratur och texter

Teorin om reformer som är hämtad ur SOU (2013:30) är en sammanställning av forskning av Löfgren (2012), Rothstein (2010), Fixsen et al (2005), Sahlberg (2005), Aasen et al (2012) och Glem Dahl (2008). Sammanställningen refereras framgent som SOU (2013:30). Med genomgången av reformers införande vill jag visa på att införandet av tillgängliggörande av forskningsdata har en reformliknande utformning där formuleringsarenan, transformerings- och medieringsarenan och slutligen realiseringsarenan är delar av processen som domänspecialisterna och SND-konsortiet kan ha nytta av att vara medvetna om (Lindensjö & Lundgren, 2014). Även Gunnar Åsén, professor emeritus i didaktik vid Stockholms universitet, har skrivit sammanställningar om reformer för flera statliga utredningar och för skolverkets nationella utvärderingar, bland andra Skolverket (2013) som refereras i texten. Andra texter som använts, även om listan här inte är fullständig, handlar om pedagogiska förklaringsmodeller för att se på och hantera förändring i verksamheter från Illeris (2015) lärteorier om ackommodativt lärande till Stacey och Mowles (2016) teorier om huvuddiskursen och lärande i organisationer tillsammans med Alvesson & Sköldbärgs teoretiska perspektiv (2017). Här har även den sense-making som utvecklingsstrategi som Weick (1976/2007) utvecklat för att skapa förståelse för det detaljperspektiv, de små vardagliga händelser, som är svårt att se och åtgärda inom lärprocesser i organisationer både på individuell och organisatorisk nivå (Weick & Sutcliffe, 2006). Både Nehez (2015) och Peixoto (2014) har undersökt förändringar i utbildningsorganisationer och Ohlsson (2001) har studerat vad som leder till framgång och bakslag i utvecklingsprojekt i skolan. Vetenskapsrådets uppdrag i regleringsbrevet (prop 2020/21:60) om ett öppet vetenskapssystem och den slutrapport från VR (2022) om hur genomförandet fortskrider är en del av de dokument som använts för att strukturera både litteraturgenomgången och resultatet av undersökningen.

Den funktion en reform har är att den ska lösa ett problem eller tillgodose ett behov. Hur detta ska gå till är utgångspunkten för hur reformen formuleras. Ibland kan det finnas någon annan som har genomfört en liknande reform och då kan dokumentation om hur implementeringen utformades ge värdefull information som kan vara till hjälp för att undvika problem (SOU, 2013:30). Det är sådan information jag sökt i texter av SOU och Skolverket.

7.2 Vetenskapsrådets samordningsuppdrag

Vetenskapsrådets (VR) uppdrag att samordna det nationella arbetet med att införa öppen tillgång till forskningsdata har under år 2021 utökats med att även innefatta uppdraget att främja arbetet med öppen tillgång. Uppdraget stipulerar att förändringen ska vara genomförd senast år 2026. VR konstaterar att för att målet ska nås behöver traditionella sätt att hantera forskningsdata förnyas och anpassas till de nya krav som arbetas fram. Öppen tillgång, skriver VR (2022), ska bli en naturlig och integrerad del av forskningsprocessen för svenska forskare. Den nya nationella strategi för att hantera forskningsdata som arbetas fram genom VR:s uppdrag och de SOU-rapporter som gjorts kan ses som förarbeten till en reform för hantering av forskningsinformation.

De fokusområden som identifierats i VR:s arbete med tillgängliggörande och främjande av forskningsdata presenteras i rapporten. Områdena följer implementeringens principer på så sätt att VR har identifierat att arbetet behöver riktlinjer för öppen tillgång, samverkan och kulturförändring, information om lagar och regler, infrastrukturella förutsättningar, incitament och effekter för de som ska utföra reformen.

7.3 Från formulerings- till realiseringsarenan

När VR (2022) anger att det behövs fler riktlinjer och nationella policydokument för att stödja införandet av öppet tillgängliggörande av forskningsdata visar retoriken att VR arbetar på formuleringsarenan. Enligt Lindensjö och Lundgren (2014) passerar en reform olika arenor när den formuleras, medieras eller transformeras och implementeras, det vill säga realiserar. Formuleringsarenan kännetecknas ofta av att de dokument som ska styra reformen är kompromisser och innehåller konsensusformuleringar

(SOU 2013:30). De dokument som VR har sammanställt och som finns tillgängliga på deras hemsida (VR.se) är just sådana dokument där många olika instanser har varit med, i form av expertpaneler, när dokumenten tagits fram (VR, 2022). Mediering eller transformering sker när reformen möter den verksamhet där den ska implementeras (Peixoto, 2014). Den tolkas och omformuleras i lokala dokument och blir en handlingsplan för genomförande. Implementeringen är när reformen realiserar och börjar tillämpas och påverkar verksamheten (SOU 2013:30). Enligt Skolverket (2013) är implementeringen den mer synliga delen av processen där förändringar i verksamheten blir synliga som en konsekvens av reformarbetet. Implementeringsarenan kallas i Skolverkets (2013) genomgång av reformer för realiseringsarenan. Detta ord kommer att vara det jag använder framgent för den process där en reform blir till vardaglig handling och praktik.

7.3.1 Riktlinjer och policydokument för genomförande

Peixoto (2014) visar i sin avhandling att politiskt initierade reformer tolkas och omformas när de i den verksamhet där de ska realiserar anpassas till de värderingar som upprätthålls inom ett visst vetenskapligt fält eller en ämnesdisciplin. De riktlinjer som VR (2022) talar om är både nationella riktlinjer och policydokument och lokala tolkningar som de enskilda lärosätena har möjlighet att utforma när det gäller tillgängliggörande. VR menar att riktlinjerna på ett nationellt plan ska sammanlänka visionen om öppen tillgång till forskningsdata med vägvisande rekommendationer, principer och genom att vara ett praktiskt stöd.

För tillgängliggörande av data finns fastställda kriterier där VR (2022) rekommenderar att forskningsdata som framställts med offentliga medel och kan tillgängliggöras enligt gällande lagstiftning ska publiceras öppet på internet inom skäligen tid efter det att forskningsresultaten publicerats. I de fall då öppen publicering inte är möjlig anser VR att det behövs en dokumenterad motivering till anledningen för att detta inte är möjligt. I dessa fall ska metadata, det vill säga en beskrivning av data som framställts under forskningsprocessen och som ligger till grund för projektets resultat, göras tillgänglig. VR påpekar att arbete framöver behöver undersöka när kriterier för om data som är offentligt finansierade ska tillgängliggöras är uppfyllda.

I arbetet med reformer finns en önskan om att mäta vilken effekt de har på en verksamhet. SOU (2013:30) påpekar att ju närmare utförarnas verksamhet en åtgärd griper in, desto större förutsättning att ge önskade resultat har den. Eftersom en reform påverkar hur det dagliga arbetet utförs när den förverkligas påverkar den de som utför reformen i deras dagliga handlingar (SOU, 2013:30). Till skillnad mot de reformer som exempelvis en läroplansreform representerar är införandet av tillgängliggjorda forskningsdata inte något som diskuteras på bred front vid svenska lärosäten. SND, domänspecialisterna och DAU befinner sig i en egen kunskapsdomän, med en egen vokabulär, som är relativt löst kopplad till de flesta forskares vardag (Weick, 1976).

Policyteorin, vilka åtgärder som antas leda till det förväntade resultatet, och målen med reformen behöver vara tydligt utformade. När den har tydliga mål ökar förutsättningen för att uppfylla reformens syfte eftersom utförarna vet vad de ska göra (SOU, 2013:30). Policyteorin ska identifiera orsakssamband och relationerna mellan åtgärder, effekter och mål. Om policyteorin är korrekt har den identifierat de centrala faktorerna för genomförandet. Viktigt i sammanhanget är också att utförarna tror på åtgärderna (SOU, 2013:30).

Som nämnts tidigare skriver Lindensjö och Lundgren (2014) i sin bok ”Utbildningsreformer och politisk styrning” att en reform passerar olika arenor på vägen till att den förverkligas och är genomförd. Dessa arenor är formuleringsarenan, transformerings- och medieringsarenan där reformen förmedlas till utförarna som ska förverkliga den och slutligen realiseringsarenan där den genomförs. När en reform ska genomföras i många verksamheter, exempelvis på olika lärosäten kan det enligt Lindensjö och Lundgren (2014) istället för en formuleringsarena uppstå flera lokala formuleringsarenor, som i fallet med arbetet med öppna data, vid varje lärosäte eller inom olika ämnesdiscipliner. Då kan reformens policy komma att förändras efter lokala förutsättningar och delar av det ursprungliga målet formuleras om.

7.4 Tillgängliggörande av forskningsdata som reform

Det mål som tillgängliggörande av forskningsdata innebär, har beskrivits i politiska texter hos myndigheter både i Sverige och Europa (SND, 2020).

De forskningsdata och den forskningsdokumentation som ska tillgängliggöras definieras som information och material som samlas in eller genereras i forskningsprocessen och används för analyser eller för att validera forskningsresultat (Uppsala universitet, u.å.). Både VR (2020) och European Commission (u.å) definierar forskningsdata som ska tillgängliggöras, som de data som fått offentliga medel för att produceras. Vetenskapsrådet talar i sin skrift ”God forskningssed” (2017) om att forskningsdata som genereras vid ett universitet eller en högskola ska hanteras lagligt och korrekt. Bland annat innebär det, enligt VR, att forskningsdata tillkommer lärosätet och inte forskaren. Den lagliga hanteringen VR talar om innebär att forskningsdata ska göras tillgängliga genom att de arkiveras och registreras vid lärosätet. Principen om öppna data ses som en forskningsetisk princip i VR:s skrift (2017; VR, 2020).

Tillgängliggörande i Sverige har startat som en gräsrotsrörelse där personer som var personligt engagerade arbetade med frågan. Idag drivs SND som ett konsortium med bidragsmedel från Vetenskapsrådet. Den ansökan som skickades in för att söka projektmedel för uppdraget kan ses som en reformliknande skrivning. Ansökan är utformad i samarbetet mellan de lärosäten som till en början ingick i det konsortium som bildades och är utformad som en kompromiss av många aktörers viljor (Löfgren, 2016). Löfgren (2016) visar på att sådana kompromisser kan bygga på en önskan att hålla ihop ett samarbete och undvika konflikter. Projektansökan har sedan legat till grund för att utforma domänspecialisternas uppdrag och de uppgifter som de ska utföra, vilket kan ses som en transformering av den ursprungliga politiska texten till ett uppdrag för en specifik grupp av utförare (Skolverket, 2014; Löfgren 2016; bilaga 3).

Löfgren (2016) påpekar att politiska beslut, som reformer, ofta bygger på kompromisser vilket kan få följder för det policyinstrument som väljs. Ett policyinstrument kan vara att en reform realiserar genom lagstiftning eller ekonomiskt stöd som ett konkret val av policyinstrument eller genom intentionsformuleringar, om reformen mer ses som en symbolisk viljeyttring. Detta kallar författaren symbolpolitik och den används enligt författaren när politiker inte förstår utmaningarna eller problemen i något nytt och okänt. Här menar författaren att det framträder en tendens till att tankar, ambitioner och formuleringar av tänkta mål inte följs av konkreta åtgärder. Reformer förekommer i olika form och kallas hård reform när den åtföljs av lagstöd och mandat för att genomföra åtgärder och mjuk reform när den saknar lagstöd (SOU, 2013:30) och de instrument som används för implementering främst är de språkliga: information, kommunikation eller dialog. Valet av policyinstrument står ofta mellan ekonomiska, reglerande juridiska eller kommunikativa instrument, det vill säga moroten, käppen eller piskan och predikningar (Löfgren, 2016).

7.5 Organisationen i förändring

Organisationen påverkas när en förändring införs via de personer som utgör eller är i organisationen. Ett vanligt sätt att se på en organisation är att se den som ett system som existerar utanför de individer som är en del av den. Det här sättet att betrakta en organisation, som en sorts maskin, (Stacey & Mowles, 2016) kallas en *dominant diskurs*. Organisationen är ett system som fungerar och drivs framåt av sig själv och olika instrument kan användas för att få den att fungera eller förändras (Stacey & Mowles, 2016). Genom att se organisationen som något eget går det också att använda diskursen för att synliggöra och teoretisera kring den (Alvesson & Sköldberg, 2017). Organisationen där reformen ska implementeras, kan i teorin om orsak och effekt ses som ett system som svarar på utförarnas handlingar genom en motreaktion (Stacey & Mowles, 2016).

Individerna kan genom sin externa position i förhållande till organisationssystemet påverka systemets rörelse genom att de är systemets konstruktörer. I en organisation ses ofta oförutsägbarhet och

instabilitet som provocerande och stressande. Sannolikheten att de personer som verkar i en organisation i förändring kan förlora eller vinna socialt kapital berör dem på en personlig nivå. Det är vanligt att förändringar i politiska organisationer, där universiteten ingår, motarbetas eller promotas genom politisk aktivitet (Stacey & Mowles, 2016).

Huvuddiskursen, eller den dominanta diskursen, som nämnts ovan, där organisationen ses som ett system utanför de som arbetar inom den, är till för att skapa stabilitet och förutsägbarhet. Den som leder en organisation i den dominanta diskursen ses som en utomstående som observerar organisationen, analyserar och planerar utan att själv dras in (Stacey och Mowles, 2016). Detta, framhåller Löfgren (2016), är den position som politiker eller myndighetspersoner intar när de fattar kortsiktiga politiska beslut och hoppas på eller räknar med att gräsrotsbyråkrater på olika nivåer i en organisation eller förvaltning ska utföra det politikerna förväntar sig. Detta kan vara ett sätt att se en reform som en struktur som ska fyllas med handlingar (Löfgren, 2016). Den politiska formuleringen av reformen pekar ut vilka handlingar som är önskvärda inom strukturen. Idén om framgång innebär ett paradigm som innefattar dynamisk stabilitet, regelbundenhet och förutsägbarhet där fokus ligger på makronivån (Stacey & Mowles, 2016). VR:s (2022) nationella riktlinjer kan ses som en del av den dominanta diskursen där det kan finnas förväntningar om att skrivningarna ska leda till önskvärda handlingar.

Enligt SOU (2013:30) måste det finnas stöd i en organisation för att en implementering ska bli lyckad. Stödet behöver finnas från den högsta ledningen, men också lokalt, bland utförarna. Gerrbo (2012) skriver att det förekommer att förväntningarna uppifrån, från ledningen eller politikerna som inte stämmer överens med lokala förutsättningar. Det specifika som finns i en lokal kontext blir svårt att beskriva och förstå i de generella termer som en reform ofta har. Här uppstår en kamp om tolkningsföreträdet på transformeringsarenan. Det centralt förväntade blir måttet för det som ska genomföras enligt Gerrbo (2012). På realiseringsarenan påpekar Lindensjö och Lundgren (2014) att reformen blir till praktik och vardagliga handlingar.

I den fas av implementering, när reformen medieras till utförarna, tar SOU (2013:30) upp ett antal verktyg som en organisation kan använda sig av för att reformen ska genomföras på den operativa nivån. Formuleringen om verktyg som ska användas stödjer synen på organisationen som ett system eller en maskin som kan styras uppifrån. Det är också främst på den operativa nivån som konflikter och motstånd uppstår. Utförarna behöver insatser i form av utbildning och information om organisationsförändringar och behöver få delta i handledning och seminarier för att överbrygga kunskapsskillnader, skillnader i kapacitet och färdigheter. De motstånd som kan uppstå till följd av organisatorisk kapacitet och organisationskultur behöver också resurser i form av tid. Löfgren (2016) menar på liknande sätt att implementeringsproblem orsakas av aktörernas anledningar till att motarbeta eller bromsa politiska beslut.

SOU (2013:30) skriver att en reform som inte utmanar yrkesverksammas handlingsutrymme och professionalitet utan i bästa fall gynnar eller främjar utförarnas uppfattning av den egna rollen har större möjlighet att implementeras. Om reformen inte stämmer överens med de professionellas förståelse av sin roll behöver beslutsfattaren räkna med ett större motstånd och stötta reformens genomförande genom starkare organisering eller legitimering. Löfgren (2016) menar att ”tanken att en beslutsfattare kan ”planera” sig till en perfekt implementering av en politik är en myt” (s. 517).

Svårigheten att planera sig till ett införande av en reform som stämmer med intentionen kan bero på det som Weick (1976) kallar löst kopplade system. I löst kopplade organisationer påverkar delarna inte varandra lika mycket som i fastare sammansatta organisationer. Om en rutin fallerar i en del av organisationen märks det troligen mycket lite eller inte alls i en annan del av organisationen. Samtidigt sprids inte heller goda idéer lika lätt mellan delarna i en löst kopplad organisation. I en löst kopplad organisation blir det svårt att upptäcka att en reform inte får stöd hos utförarna. Det som förefaller fungera centralt, eller lokalt för den delen, har ingen koppling till det som sker i andra delar av organisationen. Gerrbo (2012) förklarar det med att genomförandet är själva reformen, det som görs och blir praktik. Det sätt som utförarna talar om reformen på, utifrån de planerade förändringar som de fått

veta ska genomföras, gör att det i löst kopplade organisationer kan leda till att satsningar för att uppmuntra samverkan och diskussioner inte får genomslag i verksamheten. Samtidigt finns det tecken på att det individuella arbetet konstrueras tyst och implicit som en vardaglig kompetens. Det formuleras ett tyst nej till förändringsprojektet och dess diskurs (Ohlsson, 2001).

7.6 Organisationer som löst kopplade system

När vi rör oss bort från den dominanta diskursen och synen på organisationen som en maskinmetafor finns andra sätt att se på organisationer som till exempel löst kopplade system (Weick 1976). Genom att använda den organisationsteori som Weick talar om kan handlings- och processteoretiska tankegångar och begrepp användas för att söka efter ledtrådar i processen för att analysera, förklara och förstå empirin om hur SND-konsortiets utförare, domänspecialisterna, resonerar om sitt uppdrag (Gerrbo, 2012). Inom sensemaking-teorins sätt att se på världen är det omöjligt att inta positionen som objektiv observatör. Att påstå att detta är möjligt vore att bortse från det egna deltagandet eller bristen på deltagande i organisationen (Stacey & Mowles, 2016). Olika sätt som kan användas för att förstå organisatorisk strategi är designlinsen där den logiska processen som genom analys och utvärdering skapar rationella beslut kan ställas mot diskurslinsen som använder språket för att skapa förståelse för förändring i organisationer. Genom språket och sensemaking kan mening, politiska intressen och hur professionella identiteter skapas ges förklaringar (Stacey & Mowles, 2016; Weick, 1976).

När Weick (1976) resonerar om hur organisationer kan ses som löst kopplade system avser författaren att en organisation där människor samverkar inte kan ses som en rationell konstruktion där rationella beslutsprocesser kan appliceras. Istället förespråkar Weick (1976) sensemaking som ett sätt att förstå det organisatoriska livet. Här skriver Weick (1976) att just konceptet med organisationer som löst kopplade system inte varit synligt för att ingen trott på det. Tron på det ordnade, effektiva och synkroniserade har gjort att fördelarna med det mindre rationella, det som tar hänsyn till det oväntade, har förbisetts. Ohlsson (2001) framhåller att det gemensamma fälandet, diskussionerna och reflektionerna kan resultera i rationella beslut och praktik.

De infrastrukturella förutsättningar för tillgängliggörande av forskningsdata som VR (2022) förespråkar kan vara en aspekt av den löst kopplade organisationsstrukturen. Den är svåra att både styra och att överblicka efter som det är många olika aktörer som verkar inom VR:s samordnade och främjande uppdrag. Dessa kommer i form av lärosäten, forskande myndigheter och andra aktörer som på ett mer övergripande plan styr forskande myndighetsorganisationer eller tillhandahåller olika stödjande funktioner inom svensk forskningsinfrastruktur.

7.7 Utförarna

När VR (2022) har identifierat att det behövs en kulturförändring och samverkan för att uppdraget ska lyckas innebär detta att utförarna behöver engageras. De personer som är den operativa fältpersonalen i ett förändringsprojekt är också de som behöver förändra sitt beteende, hur de agerar och utför sitt jobb, för att reformen ska uppfylla sitt mål (SOU 2013:30). Enligt SOU (2013:30) är detta den mest komplicerade typen av reform. När reformen är otydligt formulerad kan det ge upphov till frustration hos de gräsrotsbyråkrater eller utförare, vilkas vardagspraktik är åtgärdsprogrammet. Hur reformen blir till faktisk vardagspraktik beror till stor del på hur uppdraget kommuniceras till utförarna. Detta sker på den arena som Lindensjö och Lundgren (2014) kallar transformerings- och medieringsarenan.

I forskning om förändringsprojekt, exempelvis när en ny reform implementeras i skolan, har Ohlsson (2001) funnit att det finns lärare som har svårt att relatera förändringen till det vardagliga arbetet. Det nya blir ett ord bland andra men leder inte till någon förändring när arbetsuppgifter planeras och genomförs. När detta inträffar anpassas förändringsprojektet in i de uppgifter som redan är etablerade rutiner och utföraren fortsätter att arbeta på ett invariant sätt (Ohlsson, 2001). För att översätta det till hur diskursen om arbetsuppgifterna konstrueras menar Foucault att det vardagliga, uppmärksamheten på detaljer i handlingar och talet om projektet påverkar hur diskursen konstrueras. Den verklighet som

konstrueras i ett socialt sammanhang visar hur makten alltid är i rörelse mellan personer i dagliga handlingar (i Ball, 2013). Ohlsson (2001) påpekar att när ny praktik i realiteten endast blir ett nytt ord på det invanda kommer ett oreflekterat och omedvetet motstånd till uttryck.

7.8 Legitimitet hos utförarna

För att de personer som ska genomföra förändringar i sin arbetsvardag, utförarna, ska ta emot en reform och genomföra den på ett sätt som uppfyller målet behöver reformen accepteras, det vill säga ha legitimitet hos utförarna. En viktig faktor för att reformen ska vinna legitimitet hos sina utförare är att det finns tillräckligt med resurser. Resurser i det här sammanhanget kan vara både pengar och tid, men också kompetens och stöd i organisationen (SOU, 2013:30). En fördelning av resurser kan utgöras av hjälp att välja vilka arbetsuppgifter som ska förändras och vilka som ska tas bort. Enligt Ohlsson (2001) kan detta utgöra en svårighet som utförarnas ledning behöver förhålla sig till.

Nehez (2015) har i sin avhandling undersökt hur rektorer i gymnasieskolan hanterar förändring av arbetssättet inom skolan. Rektor har ett mandat att utveckla skolan och driva fram förändring i förhållande till de nationella målen. Nehez framhåller att rektorer har ett uppdrag att sätta upp mål för lärarna, men om målen och visionerna är otydliga fortsätter lärarna att vara autonoma och fattar beslut på egen hand. I de fall där mål och visioner är otydliga kan ledningen, i Nehez (2015) fall rektorerna, istället fokusera på administration. Studier av planerade förändringsprocesser i skolan har visat att en process genomgår fyra faser med initiering, implementering, institutionalisering och spridning. Trots att skolan organiseras om och får nya läroplaner med jämna mellanrum visar Nehez (2015) på att utvecklingsarbeten sällan institutionaliseras, det vill säga blir en del av den arbetsvardag som är inarbetad och tas för given. De befintliga rutinerna är svåra att bryta och de planerade förändringarna hålls inte vid liv. Som en spegling av reformers framgång när de sker nära utförarna (SOU, 2013:30) påpekar Nehez att en planerad förändring som befinner sig långt ifrån rådande rutiner är svårare att genomföra och att översätta från idéer till handling. Peixoto (2014) påtalar att forskningen kräver en drivkraft att bedriva god forskning och vara trogen vetenskapens doxa. Vetenskapligt arbete ses inte som vilket annat arbete som helst utan genererar vetenskapligt kapital, ger prestige och tillträde till det vetenskapliga fältet. De förutsättningar som forskaren är verksam under kan påverka viljan till anpassning till politiska påbud. De forskare som har lägre status blir enligt Peixoto (2014) oftare utsatta för kritik. När nya regler och förordningar som verksamheten ska fungera under inte stämmer med det vetenskapliga fältets ethos, blir det viktigare att följa ämnets doxa och oskrivna regelverk. VR (2022) har identifierat att en kulturförändring i svensk forskning skulle stärka genomförandet av öppen tillgång till forskningsdata. I relation till detta har VR (2022) identifierat att incitamentsstrukturen för forskare att tillgängliggöra forskningsdata behöver stärkas. Det finns förslag om att låta tillgängliggjorda forskningsdata vara en del i meriteringssystemet.

7.9 Behovet av rätt kompetens hos utförarna

För att förverkliga en avsiktsförklaring som formar nya arbetssätt behövs enligt Ohlsson (2001) ett pedagogiskt ingripande. När ett pedagogiskt ingripande lyckas sätter det i gång processer mellan de som ingår i projektet och nya villkor för lärande skapas. Om ett pedagogiskt ingripande misslyckas kan i stället ett inbäddat motstånd uppstå vilket kan förhindra utveckling. När en individ står inför en uppgift behövs rätt kompetens för att utföra uppgiften. Ohlsson (2001) definierar en kompetens som /...”förmåga att utföra avsedda handlingar i relation till en viss uppgift” (s. 105). De egna erfarenheterna omvandlas tillsammans med en abstrakt förståelse av förändringen och integreras med kunskaper genom att utföraren börjar handla på ett nytt sätt. Om kompetensen saknas kan ett motstånd byggas upp.

Här uppstår enligt Stacey & Mowles (2016) ett behov av det som de kallar för ”double-loop learning”. Detta innebär att en utveckling som inte bara justerar en aktion utifrån att utfallet inte blivit det förväntade utan också får i gång ett lärande som innebär att de underliggande mentala modeller som använts tidigare ifrågasätts och formas om. Illeris (2015) kallar denna typ av lärande för ackommodativt lärande, ett lärande som är både utvecklande och obekvämt.

7.10 Att vara expert

En förklaring till att förändring inte blir som planerad kan vara att de som är experter inom en disciplin eller kunskapsdomän agerar enligt de tankemodeller som de har tillägnat sig tidigare, både under sin utbildning och genom sitt arbete, vilka blivit omedvetna, automatiska responser på såväl kända som nya situationer. Det som känns bekant får ett ofreflekterat svar som utgår från tidigare tillägnad kunskap och det mentala mönster som använts tidigare i liknande situationer (Stacey & Mowles, 2016). Ohlsson (2001) skriver att det motstånd som konstrueras i ett förändringsarbete beror på att de professionella konstruerar sitt handlande som individuell praktik. Ett sådant förhållningssätt ska inte endast ses som motstånd mot utveckling och förändring. Det kan även finnas andra förklaringar till det. Bland annat kan det handla om hur viktigt projektet är för den enskilde utföraren och hur personen uppfattar situationen vilket innebär att de handlingar som utförs blir ett svar på den uppfattade situationen.

Det är tidsbesparande och mentalt bekvämt att använda sig av invanda strategier för att bedöma och välja strategi för handlande i nya situationer, som den som agerar upplever liknar något välkänt (Illeris, 2015; Stacey & Mowles, 2016). Illeris (2015) påpekar att det är mentalt krävande att omvärdera sina kunskaper och den respons som de ger på situationer som ytligt kan likna bekanta situationer, men som kräver ett annat förhållningssätt. Detta sätt att förhålla sig till det som är nytt, att söka och använda sig av mönster som redan är kända och automatiskt skapa modeller för att möta nya omständigheter kallas ”single-loop learning” (Stacey & Mowles, 2016). Samtidigt menar Stacey och Mowles (2016) att ju mer expert en person är, desto större är sannolikheten att personen agerar utifrån invanda tankemodeller. Detta är effektivt när omständigheterna är stabila, när en expert befinner sig inom sitt eget domänområde, men när omständigheterna förändras och anpassningen till dessa uteblir kan detta också leda till att planerad förändring uteblir (Stacey & Mowles, 2016). Huzzard och Wenglén (2012) beskriver skillnaden mellan single-loop learning och double-loop learning på så sätt att single-loop learning beskrivs som adaptivt lärande där vi justerar våra handlingar när utfallet inte stämmer med vad vi vill åstadkomma, samtidigt som vi gör dessa justeringar utan att ifrågasätta våra tankemodeller, våra grundläggande antaganden och vår expertkunskap. Double-loop learning innebär att vi genom reflektion ändrar grundläggande tankemodeller för att initiera nya handlingar. Lärandet i double-loop learning blir mer generativt och radikalt. Denna förändringsförmåga är viktig när individer och organisationer behöver anpassas till föränderliga förhållanden enligt Huzzard och Wenglén (2012).

Illeris (2015) framhåller att impulser som syftar till förändring kan anpassas till de befintliga strukturerna i mentala scheman och därmed anser personen att det begärda redan uppfyllts genom att peka på redan befintliga handlingsalternativ och beslut. Kahneman (2013) kallar detta förhållningssätt affektheuristik eftersom känslor påverkar hur vi besvarar och bemöter svåra frågor. Om jag tycker illa om något alternativ kommer jag att anse att förtjänsten av att lära mig något nytt eller förändra mina rutiner är försumbar ställd mot den arbetsinsats som krävs för att jag ska tänka om. Genom reduktion, det vill säga en försvarsmekanism som tillåter en person att säga ”det vet jag mycket väl” (Kahneman, 2013, s. 150) om något som tillför ny och okänd kunskap, ges möjligheten att placera in det nya som något redan känt men ovidkommande (Illeris, 2007). Här påpekar Kahneman (2013) att affektheuristiken gör att jag nöjer mig med information och argument som stämmer överens med den förförståelse eller med de uppfattningar jag redan har. ”Du blir inte svarslös, du behöver inte anstränga dig särskilt mycket”...”kanske du inte ens inser att målfrågan var svår eftersom ett intuitivt svar dök upp så snabbt och enkelt” (Kahneman, 2013, s. 150).

Single-loop learning bygger enligt Stacey och Mowles (2016) på expertkunskap och ett snabbt svar på ett nytt problem som inte involverar en tydlig utvärdering av situationen. Å andra sidan framhåller Larsson och Löwstedt (2010) att den standardisering som följer av att en verksamhet karakteriseras av rutinmässigt handlande, där varje situation inte ses som unik, utvecklar procedurer och regler som stödjer detta rutinmässiga handlande och beslutsfattande. Invanda handlingsalternativ kan enligt Weick och Sutcliffe (2006) genom normalisering av händelser göra att risker som bör uppmärksammas i stället ses som acceptabla eller helt enkelt gå ouppmärksammade förbi.

Stacey och Mowles (2016) talar om att double-loop learning startar när människor i en organisation börjar ifrågasätta sina egna mentala modeller och tillsammans ifrågasätter de modeller som delas med andra. Så snart som ifrågasättande startar kan också motstånd mot lärande uppstå (Illeris, 2015). Dessa motstånd har sin grund i rädslor om att organisationen inte kan fungera när det för-givet-tagna förhållningssättet ifrågasätts utan att ha ett färdigt nytt förhållningssätt som ersättning. Det finns också enligt Stacey och Mowles (2016) en rädsla för att uppfattas som inkompetent när den nya situationen inte har några givna svar. Denna rädsla kan ha sin grund i det som kallas för underförstådd politik. Med detta menas ett sätt att hantera problem som medlemmarna i en organisation är medvetna om men inte diskuterar genom en gemensam tyst överenskommelse. Resultatet av detta är enligt Stacey och Mowles (2016) en organisation med passiva medarbetare och ledare. Tvekan inför att åta sig det mentalt krävande ackommodativa lärandet (Illeris 2015) eller double-loop learning kan yttra sig i en önskan om tydligare visioner eller mer träning (Stacey & Mowles, 2016) vilket kan ses som en defensiv ackommodation (Illeris, 2015). Vägen ut ur detta är enligt Stacey och Mowles (2016) gemensam reflektion och engagemang i en kunskapsutvecklande process. Önskan att förenkla problem kan leda till stora misstag enligt Weick och Sutcliffe (2006). Små misstag behöver uppmärksammas och hanteras, eftersom små signaler varje dag i en organisation visar att något är på väg att gå fel, i stället för att förenkla och kategorisera dessa signaler som något normalt. Skolverket (2013) skriver att forskning om skolreformer och deras genomslag, tar upp professionell utveckling som en viktig ingrediens i lyckad reformering och utveckling. I texten framhåller Skolverket (2013) att i ett marknadsanpassat utbildningssystem behövs en ny typ av medarbetare som kan maximera sina prestationer i förhållande till de mål som ska uppnås. Detta är en process som gör arbetstiden alltmer kontrollerad. Hargreaves (i Skolverket, 2013) kallar denna process för deprofessionalisering.

När ett händelseförlopp blir obegripligt avtar aktiviteten i ett arbetsflöde. Att aktiviteten avtar beror på att medarbetarna letar efter mening och förståelse i skeenden på arbetsplatsen. Genom att leta efter förståelse i ramverk, planer och förväntningar kan accepterbara förklaringar bli traditioner från föregångare och därmed används också deras sätt att hantera händelsen som ett substitut för en analys av den nuvarande situationen. I stället för att leta efter mening i nuvarande situation ersätts handlandet med kända och beprövade handlingsalternativ oavsett om de helt passar den nuvarande situationen eller ej (Weick, Sutcliffe & Obstfeld, 2005).

Expertrollen kan vara ett hinder för att en förändring ska genomföras på ett tillfredsställande sätt. De som formulerar en reform behöver ha beredskap för de motstånd som kan uppstå när tid eller andra resurser inte räcker.

7.11 Lägg ner dina redskap

Ett sätt att komma ur expertrollen enligt Weick (2007) är att våga pröva ett förhållningssätt som en utförare i en reform ännu inte provat på. Weick (2007) förespråkar att experten släpper sina mentala redskap. Att släppa sina redskap innebär möjligheten att kunna röra sig lättare och snabbare. Ofta har ett redskap blivit en del av en utförarens identitet. Att släppa sina redskap innebär att förlora en del av sin identitet som professionell yrkesperson, men också att erkänna att något gått fel. Weick (2007) visar att det finns sätt att kunna se och våga agera genom att samla ledtrådar i vardagens händelser och tillsammans med andra sätta ord på det som inte stämmer. Genom att systematisera och kategorisera skeenden går det att tillsammans se det som den enskilde inte kunde se.

Det finns enligt Stacey och Mowles (2016) många förväntningar på att det ska finnas redskap och tekniker som, på ett sätt som tas förgivet, ska hjälpa en organisation att ”tänka” på rätt sätt. Det är ett sätt att alltid ha det rationella synsättet som ledstjärna och leder oss tillbaka till den dominant diskursen (Stacey & Mowles, 2016). Detta gör att en organisation kan hamna i ett tankesätt som handlar mer om vad personerna i den förväntas göra och inte vad de faktiskt gör:

When those lower down in an organisational hierarchy experience confusion and uncertainty they frequently blame this on a failure of leadership, a lack of strategic direction on the part of the top

management team, or at the very least a failure of communication down the hierarchy. (Stacey & Mowles, 2016, s. 3)

Författarna skriver vidare att en organisation som på ovan beskrivna sätt önskar tydligare rutiner, checklistor att följa eller mer styrning för att kunna fungera, i stället bör titta på hur de tänker avseende de för-givet-tagna antaganden som organisationen fungerar under. Den vision och det uppdrag som, enligt utförarna i organisationen, bör vara tydligt formulerat av ledningen ska på ett enkelt och förståeligt sätt skapa ett nära nog självreglerande flöde. Ett flöde som automatiskt för organisationen framåt är ett synsätt som framför allt inte fungerar i löst kopplade organisationer (Stacey & Mowles, 2016). VR:s (2022) nationella riktlinjer och policy kan vara ett svar på att utförarna i införandet av tillgängliggörande av forskningsdata upplever förvirring när nya rutiner och administrativa arbetsuppgifter införs. Utförarna upplever att det ställs förväntningar på dem att utföra uppgifter som de i dagsläget inte utför.

Huzzard och Wenglén (2012) framhåller att kunskap konstrueras genom interaktion med omvärlden. Det ackomodativa lärandet som omstrukturerar hur vi interagerar och lär oss som en organisation innebär att medlemmarna i en organisation lär sig tillsammans och uppfinner nya sätt att arbeta på. Ett exempel på organisatoriskt lärande är när medarbetare genom gemensam reflektion sätter ord på och skriver ner hur de uppnår goda resultat och på så sätt skapar en etablerad ”bästa praxis”.

7.12 En frivillig reform

Alvunger (2015) beskriver den frivilliga reformen om införande av förstelärare som införandet av en roll som både är formell och informell, som både utkräver ansvar men samtidigt inte innehåller något mandat. Beskrivningen av rollen som förstelärare innehåller en förmåga att skapa kollegiala normer som leder till utveckling av verksamheten. Den informella delen av ledarskapet innebär att läraren behöver legitimitet för att kunna utföra uppdraget, varför god social förmåga och förtroendekapital från lärarlaget ses som viktiga (Skolverket, 2014). Skolverket (2014) beskriver att rollen behöver vara tydlig ”...för alla kollegor och inte skapar oro eller missnöjdhet eller avundsjuka på något sätt” (s. 20). Syftet med förestelärrarens reform har varit att stärka lärares kompetens i skolan och utveckla den pedagogiska förmågan i läroplan (Skolverket, 2014) samtidigt som det är en frivillig reform (Alvunger, 2015). Detta är något som också ses i införandet av tillgängliggörande av forskningsdata i Sverige vilket än så länge är ett projekt som leds av VR. Den makt eller brist på makt som ligger i uppdragets frivillighet stärker inte alltid det sociala kapitalet som en lärare eller forskare bygger upp genom sin karriär. Isolering och risken att bli utesluten från information via informella kanaler minskar det sociala kapitalet (Peixoto, 2014). VR (2022) har identifierat att incitamentsstrukturen behöver förändras för att införande av tillgängliggörandet av forskningsdata ska bli framgångsrikt. Med incitamentsstrukturen följer också möjligheten att det blir meriterande att tillgängliggöra forskningsdata och då följer också en morot med i form av att bidragstilldelningen från finansierare tar hänsyn till detta.

En frivillig reform tolkas och omformas mellan de olika kontaktytor som finns i en organisation. Den förhandlas fram och olika strategier för hur den implementeras kan ses i olika organisationer och mellan olika enheter inom organisationen. Alvunger (2015) beskriver förstelärarnas situation som problematisk när de i sitt uppdrag tar sina kollegors tid i anspråk för utvecklings- och förändringsarbeten. För en redan belastad kollega kan det leda till att relationer mellan kollegor blir ansträngda. Om försteläraren samtidigt inte har ett klart uttalat mandat från ledningen kan deras uppdrag kompliceras och ifrågasättas. Svedberg (2000) menar att krav från flera olika sfärer såsom administration, juridik och ideologiska aspekter i arbetet hamnar i konflikt med varandra. Det kan handla om att utförarnas ethos och identitet konfronteras med en reformomvandling av deras roll i verksamheten enligt en ny ideologi. Den professionella självbilden rubbas och den enskilde utföraren kan uppleva sig utsatt för manipulation (Illeris, 2015). Då kan utföraren hamna i en situation där verksamheten ska styras enligt föreskriven intention men där den informella legitimiteten kollegor emellan ifrågasätts utifrån lojaliteter (Svedberg, 2000).

7.13 Utförarnas kapacitet

Av SOU (2013:30) framgår att den lokala förändringskapaciteten är en viktig faktor för att genomförandet av en reform ska kunna säkras. Om den inte finns behöver den byggas upp systematiskt och stödjas från centralt håll. Viktiga delar för lyckad implementering beskrivs från politiskt håll som samverkan med tydlig strategi för implementering på olika nivåer och där roller, uppgifter och ansvar är väl definierade. Kommunikation och delaktighet är på samma sätt viktiga faktorer för en framgångsrik implementering med god dialog, ömsesidig förståelse, samsyn och nätverkande (SOU, 2014). Implementeringens framgång beror på utförarnas kapacitet, resurser och deras förmåga att bidra till processen (Löfgren, 2016). De medarbetare som är utförare av en reform vilka är välutbildade och har ett stort friutrymme kan uppleva att styrdokument i en reform antingen inkräktar på eller stödjer deras professionella praktik (Skolverket, 2015).

Vad som är kompetent handlande avgörs i ett socialt sammanhang (Ohlsson, 2001). Den kontext som en verksamhet utgör innefattar vad som är möjligt att ifrågasätta och tala om. Här finns diskursiva maktaspekter som kan leda till att vissa kompetenser, som genom vad som går och inte går att tala om, inte artikuleras, även om de används i praktiken. Langelotz (2013) forskning visar att de strukturer som främjar och begränsar professionell praktik utgörs av tal, handlingar och relationer mellan de personer som ingår i organisationen eller i ett samarbete. Här påpekar Svedberg (2000) i sin avhandling om rektorsrollen att tal och praktik inte alltid sammanfaller. Den teori som uttalas, *espoused theory*, och den som faktiskt används, *theory-in-use*, visar på ett avstånd mellan det som sägs och det som görs. Här är *single-loop-learning* en viktig tidsbesparande faktor och den tid som krävs för eftertanke och omstrukturering av mentala modeller får vika för upplevelsen av ett effektivt nu (Stacey & Mowles, 2016). I det sammanhang där ett handlande sker påverkas det av hur situationen uppfattas och det faktiska handlandet blir ett svar på den uppfattade situationen (Ohlsson, 2001).

Frustration skapas enligt Illeris (2015) när ett sammanhang upplevs som irriterande och inadekvat. Här visas enligt Illeris (2015, s. 209) att aktivt motstånd kan hållas tillbaka av en känsla av vanmakt vilket kan göra att motståndet mot förändring blir mer passivt. I stället för öppna protester kan utförarna av en reform inta en distanserad hållning. Även utförare som varit aktiva initiativtagare till ett förändringsprojekt kan få svårt att praktisera nya arbetssätt i genomförandefasen. Motståndet mot förändringen och gapet mellan projektets intention och den enskildes förståelse synliggörs inte eftersom utförarna undviker gemensam reflektion (Ohlsson, 2001).

Den maktlöshet som kan uppstå i en situation som upplevs som irriterande och inadekvat kan göra att defensiva ackommodationer riktas mot den maktutövning som ses som orimlig. Teorin om förändringsprocesser utgår från att den är en adaptiv jämviktsprocess där en individ anpassar sig till omgivningen men också samtidigt försöker anpassa omgivningen till sina behov. Defensiva ackommodationer innebär att inläringen eller utvecklingsprojektet avvisas genom att ett försvar konstrueras (Illeris, 2015).

7.14 Sammanfattning av litteraturgenomgången

Som ses i sammanställningen ovan är införandet av nya rutiner i en arbetsvardag hos en grupp som är både välutbildad och har en stark professionell identitet inte något som är lätt att genomföra. Det finns otaliga anledningar till att en ny roll eller en förändring av arbetsuppgifter inte tas emot som den som formulerade uppdraget tänkt sig. Tolkningsföreträden och motstånd mot förändring uppkommer på flera plan och kan försvåras eller underlättas genom olika åtgärder (SOU, 2013:30). Litteraturgenomgången utgör en grund för den tolkning jag gör av min empiri. Jag kommer att relatera och validera det jag finner med litteraturen.

Från den politiska nivån, där reformer planeras, initieras och formuleras, till den lokala och den personliga nivån där reformer transformeras från politisk intention till vardagspraktik och slutligen på realiseringsarenan där förändringarna får faktisk påverkan på arbetsvardagen finns möjligheter att arbeta

för ett positivt utfall av politiska intentioner och reformpolicy. Samtidigt finns risker med formuleringsarenan där politisk förhandling kan göra att intentionen med en reform vattnas ur eller strider mot utförarnas professionella hållning och etiska förhållningssätt (Lindensjö & Lundgren, 2014).

På den personliga nivån utövas den makt som enligt Foucault alltid uppstår i relationer. Makt är att i relationer arbeta genom en teknik i form av kontroll som syftar till att normalisera, rätta till och inordna något som i ett konkret sammanhang ses som normalt, ett önskat mål att uppnå (Nilsson, 2008). På det individuella planet kan olika motstånd uppstå som behöver hanteras i en gemensam diskurs för att reformen ska nå sitt mål. Det handlar om legitimitet bland kollegor för de som ska genomföra reformen, men också om tydliga mandat från ledningen (Alvunger, 2015).

Författarna Stacey och Mowles (2016) påpekar att de flesta organisationer karaktäriseras av motstånd eller kritik mot den dominerande diskursen. För att förstå en diskurs behöver jag också en förståelse för vilken huvuddiskursen är i just den här formationen och vilka olika motstånd som formas i relation till den. Ohlsson (2001) framhåller att motstånd mot förändringar i organisationer kan belysas med begreppet ”organisatoriskt försvar” (s. 106). Detta försvar kan ta sig olika uttryck som bland annat innebär att utförarna låtsas att de går med på förändringarna men sedan, i praktiken, gör något annat. Illeris (2015) talar om olika sätt att undvika förändring. Det kan röra sig om försvar mot det lärande som en förändring innebär, något som har etablerats inom en person långt innan det kommer till uttryck och kan ses som en förberedd beredskap. Samma sak talar Ohlsson (2001) om när han talar om utförarnas tysta motstånd vilket ofta är oreflekterat och omedvetet, men kommer till uttryck i de små vardagliga handlingar som organiserar praktiken. Weick (1976) menar att det är just i de små vardagliga handlingarna som ledtrådar till det som en organisation eller en individ behöver hantera finns.

Ett annat är motstånd mot lärande som mobiliseras i situationer där en individ står inför en situation eller förhållanden som hen inte kan eller vill acceptera. Detta kan uppträda i situationer när förhållanden ter sig obegripliga eller orimliga (Illeris, 2015). Den dominerande diskursen kan vara ett sådant förhållande som gör att de som ska verka inom den gör motstånd eller uppvisar försvarar mot den. Den motståndspotential som Illeris talar om aktiveras när inläringen som förändringsarbetet kräver blir ackommodativ och därmed starkt känsloladdad. Det ackommodativa lärandet innebär en omorganisering av de personliga drivkraftsmönster och innehållsstrukturer som en person har tillägnat sig (Illeris, 2015).

Genom att se tillgängliggörande av forskningsdata som en reform kan jag hitta forskning som ger mig ingångar till att tolka den diskurs som blir synlig i domänspecialisternas tal, vad de säger om sin praktik.

8 Teoretisk referensram

Den teoretiska referensram jag har valt bygger på begreppen praktik och diskurs. Eftersom jag inte gjort en aktionsstudie där det är vanligt att följa utvecklingen av ett projekt genom individuellt beteende och social interaktion har jag valt att se projektet ”att verka som domänspecialist” som en ”frusen praktik” där intervjuerna, det som sägs, utgör en stillbild av praktiken som undersöks. Jana Nehez (2015) har i sin avhandling om rektorers praktik formulerat teoretiska utgångspunkter kring praktik och praktikarkitektur baserat på en gedigen teoretisk genomgång. Niccolini (i Nehez, 2015) menar att de flesta praktikteorier bygger på Aristoteles praktikbaserade ontologi där praktik ses som en legitim form av kunskap utifrån de tre former av kunskap som Aristoteles definierade som episteme (logisk kunskap såsom vetenskap), techne (instrumentell kunskap, som skulle kunna vara reformer som hålls ner i en verksamhet uppifrån med en förväntan om en ”automatisk” anpassning av verksamheten) och phronesis (praktisk kunskap och visdom, dit jag räknar Weicks sense-makingteori). Tillgängliggörande av forskningsdata är en praktik där speciella handlingar ska utföras. Det är en praktik som är under utveckling och även på SND-kontoret pratar vi ofta om att vi måste kunna uttala och förhålla oss till att all kunskap inom området ännu inte är definierad. Genom att samla in specialfall och hitta det generella i det specifika i arbetet med tillgängliggörande arbetar SND:s personal och många andra utövare av

tillgängliggörande, som exempelvis forskare och forskningsadministratörer, med att, dataset för dataset, definiera ett kunskapsområde med både teori och praktik.

Bland de begrepp jag använder finns även definitioner från undersökningar och sammanställningar av forskning kring förändringar i organisationer, exempelvis reformer i skola och högskola, som en grund för förståelse av hur de utförare jag har intervjuat förstår sin egen praktik i relation till det uppdrag de har som domänspecialister. De förutsättningar som finns för att utföra uppdraget som beskrivs i intervjuerna kan placeras på de olika arenor som en reform passerar. Formuleringsarenan, transformerings- och realiseringsarenan är platser där både organisatoriska och personliga förhållningssätt blir synliga (Lindensjö & Lundgren, 2014).

Som synes i litteraturgenomgången finns förutom olika arenor där reformen planeras och blir realiserad (Lindensjö & Lundgren, 2014) också olika plan där den organisatoriska synen på förändringsarbetet finns som ett uppifrån och ner perspektiv där en reform kan hållas ner i en organisation och där sedan lojala byråkrater uppfyller dess intention (SOU, 2013:30). Stacey & Mowles (2016) beskriver det organisatoriska perspektivet som något som betraktas som en självfungerande maskin, där individen kan stå utanför och se hur förändringen implementeras, ett tekniskt förhållningssätt till förändringsprojekt.

I motsats till den organisatoriska dominant diskursen (Stacey & Mowles, 2016) finns den dialogbaserade arbetsform som Weick et al (2005) står för, ett förhållningssätt där praktiken talas fram genom dialog i sense-making. Mellan den organisatoriska och den personliga nivån tolkas och omformas uppdrag och anpassas till en lokal kontext (Skolverket (2013). Här uppstår spänningar som kan relateras till den fråga som min undersökning vilar på; ”Varför blev det inte som man tänkt sig?” (Löfgren, 2016, s. 510). Finns det här något som tyder på att hypotesen om att de professionella behöver vara delaktiga för att utvecklingen ska gå framåt kan stämma? Myndigheten för skolutveckling skriver (i Larsson & Löwstedt, 2010) ”Det är nödvändigt att alltid ha insikt om att utveckling sker när de professionella äger frågan” (s. 112). Spänningen mellan olika formuleringar och olika sätt att tolka och realisera uppdraget blir synliga i de genomförda intervjuerna och detta blir den teoretiska ansats som används för att analysera texterna som de transkriberade intervjuerna resulterat i.

Stacey och Mowles (2016) skriver, när det gäller organisationsteori och -praktik, att det mest kraftfulla redskap vi människor har till vårt förfogande är den medvetna reflektionen över vad vi gör, hur vi gör och varför. En grupp personer med ett gemensamt uppdrag, som domänspecialisterna i den här undersökningen, tenderar till att utveckla en gemensam praktik genom att de utför gemensamma aktiviteter. En sådan gemensam förståelse kan göra att en kollektiv identitet och ett kollektivt lärande kan komma till stånd genom den pågående konversation och förhandling som pågår om vad de som grupp åstadkommer. Den konversation som medlemmarna i en gemenskap etablerar visar på vad de får tala om och vilka uttryck konversationen får ta sig. Den pågående konversationen etablerar en diskurs som fastställer de olika medlemmarnas maktpositioner inom gruppen. Foucault påpekar att en diskurs definieras lika mycket av vad den innehåller som det som den utesluter (Nilsson, 2008). Det diskursiva handlandet, det språkliga utövandet av makt och social praktik, bidrar till att förstå hur den värld vi lever i konstrueras och belyser en spänning mellan det stabila och det föränderliga i en social kontext (Ball, 2013).

Varje gemenskap karakteriseras av en huvuddiskurs som visar på det acceptabla sättet att tala vilket reflekterar medlemmarnas makt genom de ideologier som huvuddiskursen utgörs av (Stacey & Mowles, 2016). Ohlsson (2001) skriver att även om de enskilda utförarna i ett förändringsprojekt reflekterar mycket så innebär det inte att arbetet utförs på ett bra sätt eller att de reflektioner som görs förbättrar projektets måluppfyllelse. Det sociala sammanhang och förståelse för uppdraget som utövarna skapar tillsammans ger den enskilde utövarens arbete mening och sammanhang. Det som är kompetent handlande skapas i den sociokulturella kontexten. Den diskursiva makten, där det bestäms vad som är möjligt att ifrågasätta och samtala om, utövas genom samtalen.

I den här undersökningen ser jag det som viktigt att placera in projektet att vara domänspecialist i en teori som gör att det går att beskriva det som sägs och också tolka det som sägs på ett strukturerat och sammanhållet sätt. För att göra det använder jag mig av reformteorin, praktikarkitekturen och sense-making. Detta är tänkt att strukturera diskursanalysen och göra tolkningen mer översiktlig.

Kemmis och Grootenboer (i Nehez, 2015) kallar de strukturer som uppstår i ett projekt för arrangemang. Arrangemang utgör praktikernas arkitekturer och utgör projektets ramar. Enligt denna teori finns tre olika typer av arrangemang.

Tabell 1:

Teoretiker	Arrangemang 1	Arrangemang 2	Arrangemang 3
Den teoretiskt faktiska nivån: Grootenboer, Edward-Groves & Rönnerman	Kulturella och diskursiva arrangemang såsom föreställningar, tolkning, språk och diskurser	Materiella och ekonomiska arrangemang såsom fysisk tid, rum, arbete, aktiviteter och resurser	Sociala och politiska arrangemang såsom solidaritet, makt och roller.
Sociokulturell nivå: Bourdieu (1979/2010) i Nehez	Kulturellt och symboliskt kapital	Ekonomiskt kapital	Socialt och politiskt kapital
Makronivån: Reformteori	Utredningar, rapporter och förarbeten som utreder historiska lager och teoretiska utgångspunkter	Transformerings- och realiseringsarenan med förutsättningar att realisera reformen utifrån tilldelad ekonomi, juridiskt ramverk eller informationssatsningar	Formuleringsarenan med konsensusformuleringar och reformens tänkta åtgärder
Mikronivån: Weick	Samla ledtrådar kring en fråga, ett skeende eller ett problem. Vad har hänt? Vad är det som pågår?	Tid för reflektion individuellt och gemensamt, diskussion mellan deltagarna i projektet	Gemensamt handlande utifrån slutsatser av diskussion mellan deltagarna i projektet, att plocka upp och släppa verktyg

Efter teoretisk sammanställning i Nehez (2015); Grootenboer, Edwards-Groves & Rönnerman (2014); Reformteori: Skolverket (2013); SOU (2013:30); Lindensjö och Lundgren (2014); Sense-making: Weick et al (2005), Weick (2007) och Weick (1976).

När domänspecialisterna uttalar sig om sin praktik i projektet att vara domänspecialist, framträder en diskurs som utspelas på flera plan och där diskursen kan tolkas och synliggöra den praktik som framträder. De val och uttalanden som blir synliga kan placeras på olika arenor och få innebörd på olika plan både i diskurs, materiellt och politiskt.

8.1 Makten i det vardagliga

Nehez (2015) framhåller att det inte är enkelt att genomföra planerad förändring. En faktor som kan vara till hjälp är professionella lärandegemenskaper där utförare utvecklar sina praktiker i mindre grupper genom dialog. Ett gemensamt ansvar för en förändringsprocess och utveckling är en lokal kultur som verkar för förbättring, där deltagare upprätthåller en dialog och en reflekterande gemenskap för att lära av varandra. Genom att upprätthålla en gemensam förståelse av utvecklings- eller förändringsprocesser och genom dialog skapa en praktik och en gemenskap med gemensamma mål och normer går det enligt Nehez (2015) att se praktikens diskurs.

De resultat en undersökning kommer fram till kan bli för enkla om endast individernas egenskaper och handlingar kommer i fokus. För att få en rättvisande bild behöver undersökningen också ta hänsyn till hur organisationen ser ut och relaterar till detta (Nehez, 2015). Med fokus på organisationen kan utveckling främjas genom omorganisering. För att utveckling ska bli framgångsrik behövs en gemensam verksamhetsutveckling och ett fokus på gemensam kompetens.

8.2 Sammanfattning av teoriavsnittet

Genom att kombinera teoretiska utgångspunkter från reformteorin, praktikarkitekturen och sense-making blir det möjligt att betrakta domänspecialisternas praktik inom det arrangemang de verkar. Fördelen med att välja praktikarkitekturen som en ram för den teoretiska förståelsen av undersökningen är att den är både en robust struktur att förhålla sig till och ett kraftfullt redskap för synliggörande av den diskurs som undersökts. Den teori om Foucaults diskurs som redskap för analys av makt som Ball (2013) och Nilsson (2008) presenterar lägger fokus på hur diskursen skapas i det vardagliga. Den arena som är i fokus i det här sammanhanget är domänspecialisternas individuella och, där det överensstämmer dem emellan, gemensamma tal om uppdraget. Den praktik och det arrangemang som framträder, som ett fruset situerat ögonblick, gör att jag som utomstående betraktare av deras tal och förutsättningar behöver hantera det förtroende jag fått enligt etiska förhållningssätt. De uttalanden som domänspecialisterna gör visar på hur de deltar eller väljer att distansera sig från den arbetsgrupp de ingår i. Diskursen visar också hur de nyttjar sin expertis och den relation de väljer att ha till varandra och uppdraget.

9 Metod

Med den här undersökningen vill jag undersöka den verklighet och verksamhetspraktik som jag är en del av genom mitt arbete på SND. I och med att jag vill tolka och se mönster för hur domänspecialisterna resonerar kring projektet de är delaktiga i har jag valt att använda mig av kvalitativ metod. Syftet med föreliggande undersökning är att utveckla kunskap om vad som för ett utvecklingsprojekt eller förändringsprojekt som öppet tillgängliggörande av forskningsdata framåt när det gäller enskilda utförarens sätt att delta eller inte delta i arrangemanget kring projektet (Skolverket, 2014). I fokus står de domänspecialister som är delaktiga i SND-konsortiets projekt med tillgängliggörande av forskningsdata vilkas tal om uppdraget undersökts i en intervjuundersökning. Tolkningen och analysen av de uttalanden som blir synliga görs med hjälp av diskursanalys för att se mönster och sociala strukturer i talet om projektet. Jag tar hjälp av begrepp från reformteori, praktikarkitektur och teori om sensemaking för att strukturera data från retoriska formuleringar på formuleringsarenan till praktik på realiseringsarenan och från makronivån i reformteori till individnivån i sensemaking. Praktikarkitekturen ger den struktur som hjälper mig att skapa kategorier av uttalanden och tolka dem i de kontexter jag ser framträder (Stukat, 2011; Bryman, 2016).

Att problematisera verkligheten är det första steget till kunskap, och det är ett steg som omöjligt kan överhoppas. (Asplund, 1971, s 117, i Åsberg 2000:13)

Vid SND-kontoret har vi ibland diskuterat huruvida data eller metoder för datainsamling, kan vara kvantitativa och kvalitativa. Beroende på vars och ens specialområde hävdar bland andra arkeologerna vid SND att det inte är rätt att kategorisera datainsamlingsmetoder eller data som kvantitativa respektive kvalitativa. Det kan enligt våra diskussioner finnas kvalitativa och kvantitativa sätt att redovisa och analysera data. Åsberg (2000:13) påtalar att kvantitativ eller kvalitativ metod som sätt att samla in data inte är egenskaper hos data utan endast avspeglar de fenomen som vi söker kunskap om. Samtidigt ser författaren att även om kollegor i stort håller med om att det inte är metoden som är kvalitativ fortsätter de ändå att tala om metoder på detta sätt. Något som även jag gör mig skyldig till i denna undersökning.

9.1 Ontologi och epistemologi

I min genomgång av ontologisk och epistemologisk utgångspunkt för undersökningen har jag använt mig av Rodney Åsbergs (2000:13) reviderade upplaga i september 2001 av ”en kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser” (s. 1). Sammanställningen är producerad vid Göteborgs universitet för Institutionen för pedagogik och didaktik.

9.1.1 Ontologisk utgångspunkt

Det första steget för att kunna göra anspråk på vetenskaplig kunskapsproduktion är att utgå från vad för slags värld, min ontologiska uppfattning av tillvaron, som jag utgår från. I begreppet ontologi ligger definitionen att ontologi är ”läran om verklighetens uppbyggnad” (Liedman, 1993, i Åsberg, 2000:13). I min analys av intervjuerna med domänspecialisterna framträder en verklighetsuppfattning baserad på deras diskurs. Det tal om projektet, att vara domänspecialist, som framkommer och som jag tolkar visar på deras erfarenheter av hur arbetet fungerar utifrån deras historik och diskursiva och retoriska arrangemang, de förutsättningar som framträder i deras tal i form av tilldelning av resurser och hur de relaterar till varandra och sin omgivning i roller, solidaritet och makt (Åsberg, 2000:13; Grootenboer et al, 2014). Denna tolkning och analys av domänspecialisternas utsagor gör min undersökning kvalitativ.

Under arbetet med intervjuerna har jag vid vissa tillfällen fått omvärdera mina ställningstaganden kring vad som verkat oproblematiskt, min förståelse. Jag fick arbeta med min förståelse som ett sätt att motarbeta min vilja att, i det som sagts i intervjuerna, bekräfta det jag redan trodde mig veta (Åsberg, 2000). Ibland har jag misstolkat ett uttalande, en förutfattad mening om den individuella kontexten i den sociala konstruktionen, och ibland har jag fått se närmare på den historiska och kulturella kontexten kring ett uttalande. Vissa av domänspecialisternas uttalanden behöver ses i ljuset av de resurser som tilldelats projektet (Grootenboer et al, 2014).

9.1.2 Epistemologi – kunskapens natur

Epistemologin eller kunskaps teorin, ställer frågan om kunskapen är möjlig eller giltig. Hur kan vi veta att den kunskap som produceras är tillförlitlig (Åsberg, 2000:13) Den kunskap som är möjlig att söka i min intervjuundersökning är erfarenhet, empirism. Genom att iakttä och observera de data som framkommer i intervjuerna kan jag tolka och analysera dem utifrån mitt sammanhang och i de glimtar av domänspecialisternas kontext som finns i de transkriberade intervjuerna kan jag se möjliga sammanhang och påverkansfaktorer, men egentligen inte dra några absoluta slutsatser. Genom att beskriva hur jag har gått till väga i min undersökning och nogsamt visa hur jag har nått fram till mina slutsatser finns möjligheten för en annan person att se om mina fynd kan vara relaterbara till en annan verksamhet. Detta landar i ett visst mått av relativism eller konstruktivism så länge inte undersökningen följs upp av exempelvis en aktionsstudie där de åtgärder som kan vidtas genom dialog och sensemaking gör att resultatet valideras (Åsberg, 2001:13). Den kunskap som produceras är beroende av den som gör undersökningen och blir således relativ och den konstruktion jag gör av min teori och metod i analysen av data gör att kunskapen konstrueras till en förståelse. Genom den konfrontation som uppstått inom SND-kontoret mellan förväntningar på domänspecialisterna och deras upplevda engagemang i projektet konstrueras en förståelse. Förhoppningsvis blir kunskapen användbar utanför den subjektiva uppfattningen (Åsberg, 2000).

9.2 Forskningsstrategi

Den här undersökningen är en intervjuundersökning som jag valt att analysera med en kvalitativ ansats. Den kvalitativa ansatsen i en analys av en forskningsintervju har som syfte att söka kunskap om en persons åsikter, attityder och förståelse av till exempel en social kontext eller ett ämnesområde. Svaren på intervjufrågorna kan täcka både fakta- och meningsplanet, vilket gör att svaren måste tolkas (Kvale & Brinkmann, 2014). Det jag söker genom intervjuerna är det deskriptiva, hur domänspecialisterna beskriver sin sociala praktik och det narrativ som de skapat om projektet. Som jag beskrivit i teoriavsnittet ämnar jag också placera de uttalanden som domänspecialisterna gör i en struktur som gör att uttalanden går att tolka utifrån olika arenor och förhållningssätt. Detta gör jag för att diskursanalysen behövde en mer fast struktur i mitt analysarbete. Med utgångspunkt i att det finns politiska arenor kan uttalanden placeras in på formulerings-, transformerings- och realiseringsarenan som en makronivå. På den sociokulturella arenan finns kulturellt och symboliskt kapital, ekonomiskt kapital och socialt och politiskt kapital. Detta kapital blir synligt på mikronivån, där de enskilda uttalanden som domänspecialisterna gör tyder på ett förhållningssätt inom projektet.

9.3 Urval

De personer som jag har intervjuat är utvalda för att de har en särskild roll inom den sociala praktiken och det projekt där SND-konsortiet verkar. De har fått uppdraget att delta i projektet som domänspecialist för att de har särskilda kunskaper inom sina ämnesområden och ett genomtänkt förhållningssätt till öppen vetenskap och tillgängliggörande av forskningsdata och därför ses som experter (Kvale & Brinkmann, 2014). Detta sätt att välja vilka som ska ingå i undersökningen kallas enligt Bryman (2016) målstyrt urval. Det jag vill undersöka är hur domänspecialisternas diskurs om uppdraget formas som en följd av alla omständigheter som ingår i domänspecialisternas vardag. Det de säger om uppdraget visar deras tolkning av innebörden av sitt uppdrag. Den tolkade diskursen utgår från forskningsfrågorna, vilka jag går igenom på en övergripande nivå nedan. Kriterierna för urvalet av deltagare är fastställt vid studiens början, det finns inga fler domänspecialister än de som tillfrågats, och urvalet blir därmed ett a-priori-urval (Bryman, 2016).

Inom SND-konsortiet finns domänspecialister både på SND:s huvudkontor och ute på konsortielärosätena. De domänspecialister som arbetar på SND:s kontor har en annan förståelse för uppdraget eftersom de arbetat i SND-projektet under flera år och var med och skrev ansökan. De har en annan bild av vad domänspecialister ska göra samtidigt som de inte ägnar sig åt forskning inom sin tjänst. Att vara domänspecialist är för dem ett heltidsarbete. Därför har jag valt att endast intervjua de domänspecialister som inte arbetar på SND-kontoret.

Intervjupersonerna är placerade på svenska lärosäten från norr till söder. Förutom de tre domänspecialisterna på SND:s huvudkontor fanns vid undersökningstillfället 14 domänspecialister. Till dessa 14 domänspecialister skickade jag ut en första förfrågan om deltagande i intervjuundersökningen (bilaga 1) och fick svar från 10 av dem vid första förfrågan och där tre tillkom efter en andra förfrågan. Av de svar jag fick från 13 av domänspecialisterna accepterade nio av dem att delta i intervjuundersökningen. Av de dåvarande domänspecialister som valde att inte delta var någon av dem på väg att byta jobb, en var tjänstledig och ytterligare någon frånvarande av privata skäl.

För att producera den empiri jag behöver för min undersökning har jag valt att använda intervjuer som analyseras med en kvalitativ ansats för att besvara mina forskningsfrågor (Kvale & Brinkmann, 2014). Jag kommer att använda diskursanalys för att söka och hitta teman i mitt intervju-material utifrån praktikarkitekturen. På så sätt vill jag undersöka de data jag får fram och se hur praxis för domänspecialisternas arbete formas genom deras utsagor om det som sagts, gjorts och de relationer som återger maktförhållanden i rollen. Huvuduppgiften för det kvalitativa synsättet är att tolka och förstå de resultat som framkommer enligt Stukát (2011). Kvale och Brinkmann (2014) anser att intervjuer är rätt metod när det handlar om att undersöka olika aspekter av mänsklig erfarenhet.

9.4 Datainsamling

Forskningsprocessen har arbetats fram genom olika faser där Nehez (2015) identifierar planeringsfasen, genomförandefasen, analysfasen och presentationsfasen. I den här undersökningen använder jag mig av planeringsfasen, genomförandefasen där intervjuerna genomförs, transkriberas och resultatet sammanställs och i analysfasen strukturerar jag mina data och tolkar resultatet. Presentationsfasen är inte lika relevant för min undersökning på det sätt som en större undersökning då jag inte deltar i konferenser för att sprida resultatet. Dock kan sammanställningen i den här uppsatsen ses som en form av presentation.

9.5 Planeringsfasen

Min planeringsfas startade i och med att jag preciserade det område jag ville undersöka och formulerade de frågor jag ville ha svar på. Här presenteras frågorna översiktligt så att den som läser undersökningens resultat och analys kan göra en reliabilitetsbedömning (Stukát, 2011) och granska om de frågor jag

ställer undersöker frågorna i syftet och den utgångsfråga jag ställt upp för uppsatsen; ”Varför blev det inte som man tänkt sig?” (Löfgren, 2016, s. 510). Frågorna i sin helhet finns i bilaga 2.

De genomförda intervjuerna har utgått från ett gemensamt frågeformulär med öppna frågor om domänspecialisternas vetenskapliga bakgrund, hur de förhåller sig till tillgängliggörande av forskningsdata, hur de har varit aktiva inom uppdraget och vad svårigheterna i uppdraget består av. Eftersom mina intervjuer varit halvstrukturerade har jag ibland frågat vidare inom ett område som intervjupersonen verkat tycka vara viktigt, ibland har intervjupersonen själv tagit upp vidare aspekter av den fråga jag ställt. Alla domänspecialisterna har inte fått exakt samma frågor. De domäner de har ansvar för är alltför olika för att det ska vara möjligt.

De inledande frågorna besvarar några av de förhållanden som domänspecialisten arbetar under. Det rör sig om egen tidigare forskning och erfarenhet av tillgängliggörande. Detta belyser den historik som många reformer behöver ta hänsyn till och hantera i genomförandet. Dessa frågor besvaras under rubriken ”Vem är du?”.

Under rubriken ”Vilket är ditt uppdrag?” besvarar domänspecialisten mer precisa frågor kring vilket domänområde som hen representerar och hur det kom sig att just den här personen fick uppdraget som domänspecialist. Materiella och ekonomiska arrangemang som tilldelning av tid för uppdraget är en del av den här frågesektionen. Frågorna handlar också om samarbeten med eventuellt övriga domänspecialister vid samma lärosäte och vilka frågor som ses som viktiga i uppdraget.

För att undersöka hur domänspecialisten deltar i projektet med kunskapen inom sitt domänområde har jag sökt svar på frågor under rubriken ”Vilka samarbeten deltar du i?”. Här handlar det om samarbete i hela gruppen domänspecialister, om tydligheten i uppdraget och hur domänspecialisten ser på sitt bidrag i arbetet med tillgängliggörande av forskningsdata. Därefter fortsätter frågorna om evenemang och träningstillfällen som är viktiga att delta i och om det behövs kunskapsförstärkning inom områden som rör uppdraget. Här finns kopplingar till ekonomiska arrangemang med möjlighet att delta genom resor och det sociala politiska arrangemanget om vem som får delta i evenemang utanför arbetsplatsen.

Slutligen frågar jag hur domänspecialisten upplever att engagemanget för öppna data ser ut. Det handlar både om det egna universitetet och dess ledning, men även intresse från andra forskare. Jag frågar också om de ser någon eller några åtgärder som skulle vara mer effektiva för att stötta införande av tillgängliggörande av forskningsdata och, som en kontroll frågar jag också om det är något som de anser vara viktigt för dem att förmedla, som jag har glömt att fråga om.

9.6 Genomförandefasen

Intervjuerna för den här undersökningen genomfördes kring årsskiftet 2019—2020. Åtta av intervjuerna genomfördes på Zoom och en intervju genomfördes i SND-kontorets lokaler. Ljudet spelades in för att jag skulle kunna transkribera dem. Två av intervjuerna, de första, genomfördes utan att intervjupersonerna fått ta del av frågorna i förväg. Efter att de båda påpekat att det hade varit bra att få ta del av frågorna i förväg valde jag att skicka ut frågorna inför kommande intervjuer. Några av domänspecialisterna hade läst frågorna och funderat, medan andra väntade till intervjutillfället med att ta del av dem. Till en början övervägde jag att avstå från att genomföra några av intervjuerna. Framför allt på grund av att de första blev mycket omfattande och gav mycket material. Efter noggrant övervägande valde ändå att inkludera alla de domänspecialister som accepterat att delta. Detta visade sig vara ett bra val, just för att intervjuerna visade på flera olika sätt att konstruera praktiken. De olika perspektiven berikade undersökningen där de ibland kontrasterade varandra och ibland, trots olika sätt att uttrycka sig om projektet, ändå visade på en gemensam uppfattning.

Vid genomförandet av intervjuerna började jag varje intervju med att säkerställa samtycke till deltagande i undersökningen och att tillgängliggöra intervjuerna via SND:s repositorium. Domänspecialisterna delade frukostigt med sig av sin tid och sina tankar och åsikter kring projektet. Det var intressant och givande för mig att få insikt i en annan del av SND-konsortiets arbete.

När intervjuerna genomförts började transkriberingen. Varje intervju skrevs ut, varefter jag lyssnade igenom den igen för att vara säker på att jag uppfattat det som sagts rätt. Därefter anonymiserade jag intervjuerna och de platser och speciella forskningsprojekt som nämns i intervjun för att göra intervjuerna svårare att identifiera. Men, jag vill ändå nämna att de flesta av domänspecialisterna menade att det skulle vara svårt att helt avidentifiera dem eftersom de är så få och projektet med tillgängliggörande av forskningsdata så speciellt. Till fördel för anonymiseringen kan nämnas att några av dem har gått vidare till andra tjänster och inte längre är aktiva inom projektet vilket gör det något svårare att säga vem som är vem.

Därefter började jag kategoriseringen av domänspecialisternas uttalanden i grupper kring olika ämnen och förhållningssätt. När jag gick igenom intervjuerna blev det tydligt att, även om jag använt samma frågemall för intervjuerna, blev ändå de svar som framkom inte möjliga att kategorisera på exakt samma sätt. Detta kan bero på att de olika domänerna som domänspecialisterna representerar i sin forskningspraktik fokuserar och tolkar frågorna på olika sätt. Svaren i intervjuerna skiljer sig alltså åt i hur domänspecialisten uppfattat frågan och vilka associationer som ledde vidare i intervjusamtalet.

9.7 Analysfasen

Genom att läsa igenom intervjuerna ett flertal gånger och söka efter teman som besvarar frågorna jag ställt började ett mönster i domänspecialisternas uttalanden att framträda. Här blir det viktigt att inte plocka uttalanden ur sin samtalskontext då den sociala situationen kan gå förlorad (Bryman, 2016). Jag uppmärksammade vid några tillfällen att min egen uppfattning om domänspecialisternas förhållningssätt påverkade min tolkning. Detta är viktigt att upptäcka och åtgärda eftersom min tolkning utgår från min förförståelse, samtidigt som domänspecialisternas uttalanden sker i deras sociala situation. Alla nyanser i sin vardagspraktik som de vill uttrycka är inte möjliga att överföra genom en intervju. Detta har gjort att jag fått återvända till vissa uttalanden och korrigera min uppfattning. Det är till viss del tiden från första tolkningen och den medvetenhet som sjunker in efter hand när jag applicerar de begrepp, den metod och den teori jag valt, som gjort att jag förstått vissa uttalanden på nya sätt.

9.8 Presentationsfasen

Det är de resultat och analysen av dem som utgör presentationen av min undersökning i den här uppsatsen. Som jag påpekade tidigare är de som vill ta del av undersökningen en mindre skara och utgörs av min arbetsledare och eventuellt någon av domänspecialisterna. I övrigt kommer jag att använda mig av den kunskap som genererats genom den här undersökningen i mitt vardagliga arbete. Det finns potential att utveckla arbetssätt och kunskapande dialog även i den egna arbetspraktiken utifrån den förståelse som undersökningen skapar kring SND-konsortiets arbetsvardag.

9.9 Etiska ställningstaganden

Den kvalitativa intervjun beskrivs av Kvale och Brinkmann (2014) som ett sätt att utföra en undersökning som möjliggör vissa förhållningssätt och försvårar andra. Alvesson och Sköldberg (2017) påpekar att samhällsvetenskapliga studier gynnar och missgynnar olika intressenter oavsett vad forskaren själv önskar. De anser vidare att det kan finnas en kulturell tradition i forskning som kan låsa den sociala verkligheten för att gynna egna intressen. Här behöver jag vara uppmärksam på vilka antaganden som jag redan gjort och ifrågasätta de som ligger i min förförståelse. En sådan förförståelse kan vara den politiska intention som ligger i det uppdrag SND har och kan leda till att jag inte läser in de verkliga erfarenheterna som domänspecialisterna möter, som inte passar min förförstådda diskurs.

Kritisk forskning, där diskursanalysen ingår (Boréus & Seiler Brylla, 2018), måste enligt Alvesson & Sköldberg (2017) innefatta frågan ”Vad tror jag att jag håller på med?” (s. 252). De hävdar att även om frågan är obehaglig att ställa sig innefattar kritisk forskning även självkritik.

9.10 God forskningssed

I Vetenskapsrådets skrift, God forskningssed (2017) påpekas att forskaren förväntas göra sitt bästa så att den forskning som genomförs håller hög kvalitet. Den som forskar ska också stå fri från yttre påverkan och manipulation. Egna privata intressen eller utomstående intressenter ska inte heller påverka forskningen. Här behöver jag fråga mig varför jag valt att undersöka min egen organisation och ur vilken synvinkel jag valt att göra det.

För mig är domänspecialisternas uppdrag och den diskurs de uttrycker om de frågor som uppdraget innehåller intressant för att det visar på den svårighet som den som vill förändra den dominerande diskursen inom ett område ofta stöter på. Det intressanta blir hur domänspecialisterna hanterar frågan och hur de önskar att omvärlden bör stötta dem eller förändras för att projektet ska fungera bättre. Samtidigt ser de förmodligen inte sina egna, personliga strategier för att hantera uppdraget.

Eftersom kvalitativ analys av forskningsdata inbegriper engagemang i faktiska frågor och möten med enskilda människor i en specifik kontext vid en särskild tidpunkt framhåller Kvale och Brinkman (2014) att den kvalitative forskaren behöver lära sig att behärska de konkreta enskildheter som inte alltid är i samklang med de generella och formella riktlinjerna. Dessa kan överskugga den egna integriteten och ibland leda till att forskaren själv missar den genomskinlighet som god forskning behöver förhålla sig till (Kvale & Brinkman, 2014).

Utifrån Mertons Cudos-krav (VR, 2017) där CUDOS står för; C: Communism som representerar kravet på att nya kunskaper inte ska hållas hemliga och att forskarsamhället och samhället i stort har rätt att del av forskningsresultat; U: Universalism som innebär att vetenskapligt arbete endast ska bedömas på vetenskapliga kriterier; D: Disinterestedness som bär betydelsen av att forskaren endast ska ha som motiv att bidra med nya kunskaper och; OS: Organised Scepticism vilket betyder att forskaren alltid ska granska och ifrågasätta de resultat som hen får fram, men inte göra en bedömning förrän grunden för denna är tillräckligt stark. VR påpekar att vissa av dessa krav är svåra att upprätthålla i dagens samhälle eftersom forskarens roll förändrats sedan kraven skrevs. En sak som förändrats är att kraven på öppenhet blivit alltmer tydliga under tiden som gått. Jag har frågat mina informanter om jag får tillgängliggöra intervjuerna efter det att undersökningen är avslutad och de har alla lämnat samtycke till det. Undersökningen jag genomfört handlar endast om domänspecialisternas arbetssituation, arbetet som domänspecialist sett utifrån och hur de förhåller sig till projektet. Den handlar om personliga åsikter utan att gå in på det privata. De personliga åsikter om uppdraget som uttrycks torde vara synliga i deras dagliga arbete och därmed inte utgöra något problem ur etisk synvinkel.

9.11 Maktasymmetri

Intervjuforskning innefattar etiska problem i och med den asymmetriska maktrelation som uppstår mellan intervjuare och intervjuperson. Här anser Kvale och Brinkmann (2014) att intervjuaren eller forskaren är den mäktigare. De menar vidare att den kvalitative forskningspraktiken ibland har beskrivits som fri från maktaspekten och i stället bygger på tillit, empati och ett fritt utbyte av tankar och åsikter. Med ett sådant förhållningssätt glömmes den kvalitative forskaren att även denna forskning innefattar osäkerhetsområden och komplexa etiska problem. Här undrar jag hur min intervjuundersökning kommer att se ut? De personer jag valt att intervjua är mer utbildade och mer erfarna forskare än vad jag är och kan, om de upplever att jag klampar in på deras forskningsområde och deras ställningstaganden på ett okänsligt sätt, använda sin större erfarenhet för att vända maktasymmetrin till sin fördel. Å andra sidan kan de också uppleva det som positivt att få bli lyssnade på och få uttrycka sina synpunkter på och ståndpunkter om hur de ser på sitt uppdrag som domänspecialist.

9.12 Konfidentialitet

Som ett etiskt osäkerhetsområde hör konfidentialitet och anonymitet ihop, där avsikten är att skydda intervjupersonerna men där förfarandet också kan fungera som ett alibi som gör att forskaren kan tolka intervjupersonernas uttalande utan att kunna hållas ansvarig eller bli motsagd (Kvale & Brinkman (2014). Här behöver jag fråga mig om de som deltar i den undersökning jag utför kan lida skada eller om de vetenskapliga fördelarna överväger.

Vid ett rådgivande samtal med Kristina Ullgren, jurist vid Göteborgs universitet (personlig information, 2019-12-06) fick jag veta att det är möjligt att, om jag väljer att endast använda de anonymiserade utskriften av intervjuerna som forskningsdata, inte behöver beakta konfidentialitet och anonymitet. Frågan är dock om det är möjligt att undvika att de personer som ingår i intervjuunderlaget identifieras eftersom det troligen inte går att anonymisera materialet i den utsträckningen. De är officiella representanter för sina ämnesområden och universitet inom konsortiesamarbetet med SND. Bara genom att hänvisa till skillnader i olika discipliners inställning till öppen vetenskap och deras utsagor om vilka data som är möjliga att tillgängliggöra, kan de bli identifierade. Å andra sidan blir dessa personer intervjuade inom ramen för sin tjänst, som tjänstemän vid en svensk myndighet, och därmed föreligger inte något behov för konfidentialitet och anonymisering. Eftersom jag har frågat de personer som ingår i studien om jag får tillgängliggöra data genom SND:s forskningsdatakatalog så kan det vara så att frågan blir irrelevant.

Då jag undersöker min egen verksamhet och kan komma att kritisera förhållningssätt som domänspecialisterna visar genom sin diskurs, samtidigt som jag inte vill kränka någon, behöver jag beakta hur det jag skriver kan påverka gruppen domänspecialister och i största möjliga mån undvika att peka ut någon enskild person på ett negativt sätt. Det är viktigt för mig att uppfylla god vetenskaplig kvalitet i min undersökning samtidigt som mitt urval är mycket litet. Domänspecialisterna är en unik grupp som representerar ett nytt sätt att tänka kring implementering av nya värden och arbetsätt i forskningens arbetsvardag. Då blir precision i frågeställningen, extern och intern validitet och val av metod desto viktigare att visa på som väl fungerande begrepp för undersökningen.

Domänspecialisternas tid är dyrbar och jag vill visa att den använts väl och ger värdefulla svar på frågor om deras uppdrag som kan ge hjälp till framtida beslut och strategi (Vetenskapsrådet, 2017b). Etikarbetet kan ses som en kvalitetsfråga och mitt främsta intresse ligger i att se ett sammanhang mellan diskurs och uttalad praktik, det vill säga de åtgärder som domänspecialisterna säger att de gör.

9.13 Reliabilitet och relaterbarhet

Diskursanalysen kritiserar ofta för att den inte kan reproduceras av andra forskare. Enligt Robertson (2018) är ett mål att sträva mot att ge en intuitivt övertygande redogörelse för den innebörd som jag ser i texten och motivera det genom texternas delar och helhet. Det blir här viktigt att låta processen bli så transparent som möjligt. På detta sätt strävar jag efter att göra undersökningens reliabilitet så god som möjligt, och erbjuder möjligheten för någon annan att dra relaterbara slutsatser för egna frågor som liknar mina även om resultaten av studien inte helt går att generalisera. Vidare påpekar författaren att ingen läsning är fri från tolkning och, anser jag, extra mycket så eftersom mina texter är intervjuer som utgår från frågor som jag formulerat utifrån mitt eget intresse.

9.14 Validitet

Författarna Bergström och Ekström (2018) skriver att validitet är ett mått på hur väl de redskap eller instrument som forskaren använt i sin undersökning verkligen undersöker det de är avsedda att undersöka. Det redskap eller, närmare bestämt den metod, jag använt för att samla in de forskningsdata som jag analyserar är halvstrukturerade intervjuer. De insamlade texterna eller narrativen utgår från

frågor som jag har valt för att belysa hur domänspecialisterna berättar om sitt uppdrag. Enligt Bergström och Ekström (2018) är texten, det narrativ och den diskurs texten är en yttring av, det sammanhang i vilket texten förekommer, ett sätt att få syn på en befintlig diskurs i en specifik situation. Samtidigt blir en diskurs också till när domänspecialisterna sätter ord på sina erfarenheter av att vara domänspecialist. Textens avsändare, vilket torde vara en sammanfogning av mina frågor och intervjupersonernas svar, textens huvudmottagare och den tolkande analytikern är alla delar av det redskap i form av intervjuer som jag använder mig av för att samla in data. Validiteten kan också relateras till diskursanalysen och hur jag har använt mig av den för att få fram domänspecialisternas utsagor om sin praktik inom uppdraget. Intern validitet uppnås genom att den teori som valts stämmer överens med de observationer som görs medan extern validitet visar på om resultaten kan generaliseras till andra situationer. Överensstämmelsen mellan de fynd jag gör och hur de relaterar till teorin visar också på om andra i liknande situationer gjort samma fynd (Bryman, 2016). Språket är enligt Robertson (2018) en del av särskilda sociala praktiker, det formas av dessa praktiker och visar på maktrelationer och förutsättningar för sociala relationer.

Stacey och Mowles (2016) visar i sin bok att varje organisation arbetar efter en eller flera diskurser. Varje organisation har enligt författarna en eller flera huvuddiskurser som ses som en ram kring verksamheten. Huvuddiskursen är ofta förgivettagen och osynlig för de som befinner sin innanför den. Både domänspecialisterna och jag befinner oss i en diskurs där vi har accepterat tillgängliggörande av forskningsdata som ett mål för SND:s verksamhet. Samtidigt gör min vinkling av förståelsen i ämnet att jag inte ser alla maktaspekter som kan påverka domänspecialisterna.

9.15 Diskursanalys

Diskursanalysen är det instrument som jag valt för den här undersökningens analys av den diskurs som blir synlig i domänspecialisternas tal om den verksamhet de bedriver inom uppdraget. Diskursanalysen sätts i samband med hermeneutik och Foucaults verk och är ett sätt att analysera mänskligt tal i olika form (Alvesson & Sköldberg, 2017).

Vi människor skapar enligt Alvesson och Sköldberg (2017) nya vanor och rutiner i vårt handlande genom våra sociala relationer. Genom att vanor, rutiner och kategoriindelningar habitueras, uppkommer fasta tanke- och handlingsmönster som leder till att institutioner som skapats av människan med tiden uppfattas som något externt och objektivt, det som Stacey och Mowles (2016) kallar den dominanta diskursen. I de skapade institutionerna förutsätts handlingar, inom normen för det normala, utföras av en viss typ av aktörer och resulterar i en verksamhet eller praxis. Den sociala ordning som människor som interagerar med varandra skapar, är en mänsklig produkt.

9.16 Sensemaking som en del av diskursanalysen

Sensemaking kan ses som ett sätt att vara delaktig i att konstruera sin verklighet genom diskurs. Diskursanalytisk teori kan ses som teorin där sensemaking erbjuder ett sätt att hantera den verklighet som konstruerats genom att leta efter ledtrådar i det som sägs, görs och hur relationerna ser ut. Sensemaking tar sin början i ett förhållande eller fenomen som ses som en för-givet-tagen sanning. Mycket av det som pågår i en organisation sker, enligt Weick et al (2005), efter rådande rutiner. Vi behöver inte ägna full uppmärksamhet åt dagliga flöden hela tiden, vi tar för givet att det fungerar.

När ett flöde inte längre fungerar som förväntat, det för-givet-tagna förhållandet förändras och flödet stannar upp, reagerar de som arbetar i organisationen och ”sticker hål” på uppfattningen

att allt flyter på och sätter parenteser kring ett händelseflöde (Alvesson & Sköldberg, 2017; Weick et al, 2005). Flödet fortsätter sedan med frågan om det rådande tillståndet är funktionellt (Alvesson & Sköldberg, 2017). Enligt Weick et al (2005) blir nästa fråga inom sensemaking att fråga sig; "Vad är det som pågår här?" och därefter; "Vad kan jag göra nu?". Sensemaking ses som en startpunkt för att ingripa i ett händelseflöde. Genom att undersöka ett flöde som stannat upp kan vi se en uppmaning till förändring eller dekonstruktion av ett rådande tillstånd (Alvesson & Sköldberg, 2017). Sensemaking kan användas för att tolka ett tillstånd eller händelseflöde för att kunna åtgärda något som håller på att gå fel (Weick et al., 2005).

Även om hela verkligheten enligt Alvesson och Sköldberg (2017) i sin mest radikala form kan ses som en social konstruktion ser jag i den här uppsatsen diskursen som en social konstruktion och som något som sker i relationer. Weick et al (2005) påpekar att organisationer och situationer behöver talas fram för att kunna bli begripliga. Talet om en situation gör att den blir till. Språket och sensemaking tillsammans med andra inom samma situation kan göra att det blir möjligt att se förhållanden som inte tidigare gick att se.

Alvesson och Sköldberg (2017) beskriver att institutionalisering ses som central för den sociala ordningen i organisationer. Språket är viktigt för att bygga upp ett socialt förråd av kunskaper och det sociala kunskapsförrådet används för att skapa rutiner och modeller för hur en person ska agera i olika situationer, nästan som ett recept för socialt handlande. De institutioner som människorna skapat betraktas efter hand som något externt och objektivt varaktigt. Institutionerna blir något som existerar utanför människorna, en struktur och en praxis som de verkar inom. Med de roller som människorna spelar deltar de i en social värld som de ser som verklig. Här ses en koppling till den rationella organisationen, i den dominanta diskursen, som ska fungera enligt en självstyrande princip (Stacey & Mowles, 2016).

Legitimering blir nödvändig när kunskaper och mening ska förmedlas till de personer som inte ser det sociala kunskapsförrådet som självklart enligt Alvesson och Sköldberg (2017). Verklighetsbilden i sensemaking upprätthålls och formas om genom konversation med andra. I konversationen befästs både det som sägs och det som inte sägs (Weick et al, 2005).

Verklighetsbilden kan enligt Alvesson och Sköldberg (2017) också förändras antingen genom att nuet tolkas genom det förflutnas lins, se exempelvis Ohlsson (2001) där lärare sätter ett nytt ord på en oförändrad praktik, eller genom att det förflutna tolkas med nuets termer då en förändrad praktik utvecklas som leder till ackommodation. Detta beskriver även Illeris (2015) som en situation där mentala scheman struktureras om, och förändringen kan bli radikal.

Foucaults teori, åtminstone i vissa delar av sin gärning, används inom diskursanalysen (Nilsson, 2008). Nilsson (2008) beskriver hur Foucault visar på att makt skapas och kan upplösas i varje ögonblick i varje relation mellan personer. Enligt Nilsson (2008) menar Foucault att makt inte är en institution, struktur eller ens en förmåga som vissa personer besitter. På samma sätt anser Rönnerman, Grootenboer och Edwards-Groves (2017) att makt är en social och situerad praktik som utövas och upplevs på en specifik plats i tid och rum. Grootenboer et al (2014) påpekar att forskning om hur en praktik blir till ses som baserad på två förutsättningar vilka är att all mening skapas genom diskurs och att all diskurs blir synlig i historiskt och socialt situerade maktförhållanden. Foucault visar enligt Ball (2013) att maktens mikrofysik utgörs av de val personer gör tillsammans i och med hur de betar sig och relaterar till varandra.

9.17 Diskursanalysen som redskap för att synliggöra makt

Det är i det vardagliga, noggrant kontrollerade och detaljerade, i den dagliga diskursen som makten blir till. För Foucault fanns det en förbindande länk mellan diskursen, det talade, till den utomspråkliga verkligheten utanför språket i form av praktiken och de institutionella ramar som ligger omkring de diskurser som produceras (Nilsson, 2008). Här menar jag att teorin om diskursens analys av makt i det som sägs, görs och de relationer som uppstår av interaktionen, tillsammans skapar en social konstruktion av den värld i vilken maktens diskurs kan analyseras. Weick et al (2005) har beskrivit processen där sensemaking används som ett redskap för att bli en lärande organisation. När sensemaking fungerar är det en process som ständigt pågår. Genom att löpande tolka ett flöde av händelser kan förståelse för vad människor i organisationen håller på med skapas. Syftet med sensemaking är att skapa en förståelse för pågående skeenden genom att uttala vad som synes ske och att analysera dessa skeenden för att utifrån förståelsen kunna agera in i de omständigheter som uppkommer.

Begreppet kompetens ses som helt centralt för att kunna hantera medarbetarnas problem i organisationen (Illeris, 2013). Genom att tillämpa "sensemaking", tillåts utförarnas historia om vad som händer att "bli till" (Bain, 1998). Genom att främja ett reflekterande språk som uttrycker överväganden och erfarenheter kan en organisation där kunskap och samarbeten utvecklas över tid bli till (Illeris, 2015).

9.18 Empiri och analysredskap

Till grund för min analys av de data som samlats in genom intervjuer gör jag en första tolkning av den diskurs som domänspecialisterna visar på i de genomförda intervjuerna. Den bygger på de uttalanden som domänspecialisterna gjort i mina intervjuer med nio domänspecialister från olika ämnesdiscipliner, där åtta intervjuer transkriberats utifrån intervjuer gjorda och inspelade i Zoom som virtuella möten och en intervju genomfördes vid ett besök på SND och spelades in på min telefon. Vid transkriberingen har jag tagit bort fatiska uttryck, det vill säga, uttryck som förstärker känslor eller uttrycker tveksamhet. Transkriptionerna har jag läst igenom flera gånger och kategorier för diskurs utifrån begreppet huvuddiskurs (Stacey & Mowles, 2016) har använts för att uttyda hur domänspecialisternas diskurs konstrueras, vilken organisatorisk syn de har på den verksamhet som utgörs av aktiviteter de utför som domänspecialister.

En diskursiv tolkning av texten i intervjuerna har gjorts för att få syn på maktrelationer, diskrepans mellan uttalad teori och det som faktiskt görs och om det finns mellanrum i diskursen som visar på att det finns praktiker som möjliggör eller hindrar domänspecialisterna från att utföra uppdraget.

I nästa skede har analysen av domänspecialisterna samarbeten delats upp i kategorier där jag tittat på hur domänspecialisterna beskriver att de arbetar och samarbetar för att analysera en del av deras praktik (Grootenboer et al, 2014). Här tittar jag på hur domänspecialisterna berättar om sitt uppdrag och samarbete. Deras uttalanden visar att hur de resonerar står i relation till vad de gör i form av beskrivna aktiviteter. Aktiviteterna får följder för relationerna mellan personer i gruppen och organisationen.

Det är på den ontologiska nivån som vi får syn på den verklighet vi förväntar oss ska finnas enligt en viss teoretisk utgångspunkt. Den ontologiska utgångspunkten här är att praktiker formas som sociala konstruktioner där personer samverkar eller avstår från att samverka för att skapa en gemensam diskurs om vad uppdraget innebär och hur det i sin tur påverkar det som sägs, görs och hur domänspecialisterna relaterar till varandra (Grootenboer et al, 2014).

Genom att analysera praktiken utifrån de frågor jag ställt kan jag relatera empirin till reformlogikens steg och undersöka hur uppdraget formulerats, transformerats och medierats för att slutligen realiseras. Det nära samband som jag ser mellan min teori och den metod jag valt gör att det blivit naturligt att väva samman teori och metod till ett analysredskap. Genom att jag, texten igenom, väver samman tidigare forskning med teori och metod ser jag också att jag väver samman uppsatsens delar och gör den till en sammanhängande helhet (Reinecker & Stray Jørgensen, 2012).

Intresset för undersökningen ligger inte i att undersöka enskilda personers konstruktion av den huvuddiskurs som domänspecialisterna verkar under. Det är de uttalanden som stödjer en gemensam diskurs och möjliggör eller avvisar deltagande som är det intressanta. Samtliga citat från intervjuerna kommer att skrivas som uttalanden gjorda av fingerade, androgyna, namn (Alex, Bobbie, Chris, Dannie, Eli, Frankie, Ginger, Haley och Ilon). Tillsammans med användning av det könsneutrala pronomenet hen kommer domänspecialisternas integritet och anonymitet att skyddas så långt det är möjligt.

Sammanfattningsvis använder jag diskursanalysen som metod för dataanalys av intervjuernas texter. Analysen är förstärkt av praktikarkitektur, sensemaking och reformteori för att ge en tydlig struktur och underlätta att mönster i diskursen blir synliga.

10 Resultat

I resultatdelen beskrivs först domänspecialisternas bakgrund, vilken ämnesdomän de kommer ifrån. Den ämnesdisciplin som de kommer ifrån ligger som en grundstruktur, ett historiskt lager, och påverkar deras arbete med tillgängliggörande av forskningsdata så som reformteorin beskriver det. Varje ämnesdisciplin har sin egen syn på vad som är kulturellt kapital och hur en forskare får inflytande över sitt fält. Med utgångspunkt i de frågor jag ställt i intervjuerna och den uppdelning i olika områden som ses i metod-avsnittet ovan framträder den bild av projektet "att vara domänspecialist" som finns i intervjuernas utsagor.

10.1 Domänspecialisternas bakgrund

Domänspecialisternas utbildning och forskning visar på en bredd i ämnesdiscipliner. Av de som är disputerade ses en doktor i naturgeografi och sedermera docent i meteorologi, en epidemiolog och statistiker, en medicine doktor, en av dem är disputerad i datavetenskap och beräkningsvetenskap, en kulturgeograf och en historiedemograf.

Bland de som inte är disputerade finner vi en domänspecialist utbildad i naturgeografi och ekologi, en biolog/ekolog som vidareutbildat sig inom informationsvetenskap och en tekniker/ingenjör.

De har alla arbetat med tillgängliggörande av data, men utifrån olika förutsättningar vilket genomgången av deras första kontakt med tillgängliggörande här nedan visar.

10.1.1 Första kontakt med tillgängliggörande av forskningsdata

Domänspecialisterna har kommit i kontakt med tillgängliggörande innan de fick uppdraget. När jag ställt frågan om när de olika domänspecialisterna haft sin första kontakt med tillgängliggörande av forskningsdata ses en stor bredd i svaren. Det spänner från de som kommit i kontakt med fenomenet i sin grundutbildning, masterstudier:

Det var nog redan under min grundutbildning"/.../"där var det redan i början på 2000-talet vanligt att man publicerade DNA-sekvenser.../ (Dannie)

...till de som gått igenom både grund- och forskarutbildning utan att ha stött på begreppet och först fått upp ögonen för fenomenet när de fått propåer från tidskrifter om att tillgängliggöra forskningsdata när en artikel skulle publiceras:

Nej, jag tror inte att jag har stött på det egentligen förrän det började komma i tidskrifterna, efter 2015. (Alex).

Eftersom domänspecialisterna är personer som antingen är aktiva forskare, och därmed har kommit i kontakt med forskningsdata via egen forskning, eller arbetar i rollen som administrativt stöd inom forskning eller bibliotek, innebär det att kontakten med tillgängliggörande av data kom genom arbetet som ingenjör eller databasadministratör. Den första kontakten kunde till och med komma på ett sommarjobb. För en av forskarna kom tillgängliggörande av data in i arbetet genom att en databas upprättades med syftet att ställa data till forskningens tjänst i början av 1980-talet. Då kallades inte förfarandet att tillgängliggöra data. Samtidigt ses i svaren att även om det inte kallades tillgängliggörande av forskningsdata så fanns det en kultur av att dela data inom flera discipliner.

Av de domänspecialister som intervjuats är, som nämnts tidigare, tre av dem inte disputerade, och två av dem har inte forskat, eller kallar i alla fall inte det akademiska arbete som de gjort, i form av artiklar och presentationer av resultat inom verksamheten, för forskning. Redan i början av varje intervju ses skillnader mellan olika personers förhållningssätt till tillgängliggörande av forskningsdata och när det introducerades i deras arbetsvardag. De är verksamma inom olika discipliner och har därmed olika syn på uppgiften att vara domänspecialist. Narrativen skiljer sig åt och skapar en spridning av synen på vad som är forskningsdata och hur den kan eller bör tillgängliggöras. Här framträder kulturella och diskursiva arrangemang där den historia som finns hos var och en av domänspecialisterna och inom deras ämnesdisciplin ligger som ett lager av förförståelse (Grootenboer et al, 2014).

10.1.2 Erfarenhet av att själv tillgängliggöra forskningsdata

Av de fem domänspecialister som disputerat och fortfarande forskar uppger fyra av dem att de tillgängliggjort data. Alex är den som inte kommit i kontakt med fenomenet att tillgängliggöra data förrän för några år sedan. Då kom kravet på tillgängliggörande från de tidskrifter, där forskningsresultat i form av artiklar publiceras. Bobbie har å sin sida delat data hela tiden och är en stark förespråkare för tillgängliggörande. Inom disciplinen finns både standarder och infrastrukturer som upparbetade vägar för tillgängliggörande.

Detsamma gäller för Chris som också har tillgängliggjort data sedan disputationen och använt sig av andras tillgängliggjorda data. Ginger och Ilon menar sig också ha tillgängliggjort data, men ”på det gamla sättet”. Framför allt Ilon har delat data med kollegor och doktorander inom projekt, men att tillgängliggöra data helt öppet fungerar inte för vare sig Ginger, Alex eller Ilon eftersom data de hanterar innehåller känsliga personuppgifter.

Den förförståelse för tillgängliggörande, så som domänspecialisterna beskriver det, gör det ändå tydligt att många domäner har specialistområden som tillgängliggör data och har gjort det under lång tid. Ur reformlogisk vinkel blir initiativet med tillgängliggörande ett områdesspecifikt gräsrotsinitiativ för de flesta av domänspecialisterna, de har själva varit delaktiga i att styra processen för tillgängliggörande. Nu kommer initiativet mer tydligt utformat och mer uppifrån, alltmer uttalat från statliga institutioner med önskan att styra processen. Förförståelsen av uppdraget ur en reformlogisk synvinkel blir att domänspecialisterna har olika erfarenheter av att tillgängliggöra data och talar om tillgängliggörande på olika sätt. De behöver förhålla sig till sitt eget domänområdes förståelse av tillgängliggörande och kan inte helt lätt ansluta till varandras förståelse, vilket talet tyder på. Reformen formuleras här på flera lokala arenor som utgår från ämnesdiscipliner och domänspecialisternas förförståelse (Skolverket, 2013).

10.2 Domänspecialisternas uppdrag

För att belysa vilka specifika domänområden som lärosätena representerar finns här en genomgång av dem. Detta avsnitt innehåller också information hur de domänspecialister som deltar i projektet har tilldelats uppdraget.

10.2.1 De domänområden som konsortiets lärosäten valt

För en av domänspecialisterna är domänen GIS-data (Geografiskt informationssystem), men kallas också rumsliga data. Data som har med koordinater i rummet att göra gällande allt från arkeologiska utgrävningar, meteorologiska observationer eller världshavens topografi.

En annan domänspecialist säger att hen tror att hen är huvudspecialist i materialvetenskap, medan en tredje anger registerforskning kort och gott. Ytterligare en av dem har registerforskning som sin domän, men i dess vidaste bemärkelse. Fokus för domänen är att registerforskningen är personnummerbaserad och därför innehåller känsliga personuppgifter.

En annan domän är känsliga data inom beräkningsvetenskap. Även detta en domän knuten till känsliga personuppgifter. Här anser domänspecialisten själv att det är lite fel definierat eftersom känsliga data i sig inte är en forskningsdomän. Det finns ytterligare en domänspecialist som är knuten till forskning med känsliga personuppgifter inom befolkningsstudier.

Klimat- och miljödata och medicin är även de ämnen som har domänspecialister knutna till sig.

Eftersom några av domänspecialisterna tackade nej till att delta i intervjuundersökningen vill jag här påpeka att vid vissa av lärosätena finns ytterligare personer knutna till projektet att vara domänspecialist. Som ses nedan i uppställningen över domänspecialisternas tilldelade tid är några av lärosätena underbemannade inom projektet.

10.2.2 Domänspecialisterna i projektet

Anledningen till att domänspecialisterna deltar i projektet är, för vissa av dem, baserat på att de länge arbetat inom tillgängliggörande. Det är deras tidigare erfarenhet som gör att de fått frågan om att delta i projektet. Ett par av dem har sökt utannonserade tjänster där del av arbetet utgörs av att vara domänspecialist. Några menar att de var ett andra val när lärosätet först tillfrågat någon annan. Vissa menar att det är deras långa forskningserfarenhet som ligger till grund för att de blev tillfrågade om att delta. En av domänspecialisterna representerar ett forskningsprojekt inom uppdraget som domänspecialist och en annan representerar en specifik anläggning där hen är den enda som har kunskap om datahantering och kopplingen till vetenskap och har åtagit sig rollen för att de övriga anställda vid anläggningen inte ska behöva bli distraherade.

10.2.3 Förförståelse för tillgängliggjorda data inom domänområdena

De olika domäner som domänspecialisterna är verksamma inom har olika problem när det kommer till tillgängliggörande av data. Det som framkommer här blir en viktig del av förförståelsen för uppdraget och något som domänspecialisterna behöver förhålla sig till.

När de lärosäten som domänspecialisterna representerar gick med i konsortiet valde lärosätet ett specialområde som de ska upprätthålla expertis inom. Många av domänspecialisterna har därmed ett specialområde att förhålla sig till som ibland inte är en forskningsdomän. Detta ses hos de lärosäten som har valt domäner som känsliga data, registerdata eller rumsliga data som sina domänområden.

För de som behöver förhålla sig till lagstiftningen om känsliga personuppgifter finns idag inte möjligheten att tillgängliggöra data öppet. För tre av domänspecialisterna kommer data från upprättade register eller databaser vilket kan innebära att forskaren behöver köpa den data hen behöver. Sådana registerdata kommer ofta från Statistiska Centralbyrån (SCB) eller Socialstyrelsen och har behövt ”skickas tillbaka” eller raderas efter det att forskningsprojektet är avslutat, eftersom det inte är tillåtet att dela data vidare från dessa två aktörer. Det är i dessa fall som VR (2022) anser att data ska beskrivas i en metadatapost som möjliggör för en annan forskare att beställa samma datamängd för egen forskning eller ett replikeringsprojekt.

Även om forskningsdata inte innehåller känsliga personuppgifter finns förhållningssättet att ”mina data är mina och de ska jag skriva min artikel på och nästa och nästa” vilket tyder på att alla inte är

intresserade av att tillgängliggöra forskningsdata enligt Chris. Ett arbete pågår inom många av domänområdena med att arbeta fram både standarder och infrastrukturer för att underlätta tillgängliggörande. Bobbie påpekar att det inte innebär att det är en universellt vedertagen inställning hos alla forskare att data ska vara tillgängliga. De som inte vill tillgängliggöra forskningsdata brukar gå förbi frågan med tystnad.

Ett av hindren för att acceptera tillgängliggörande hos målgruppen kan enligt Chris och Haley bero på jakten på meritering och citeringar. I dagsläget ger tillgängliggjorda data inte akademiska meriter och många forskare som producerat datamängder vill inte tillgängliggöra data av det skälet. Det är helt enkelt en arbetsinsats som inte hjälper forskaren att få in varken bidragsmedel till kommande projekt eller höjer citeringsindex.

Alex och Frankie är verksamma inom ett område som hanterar känsliga persondata. De krav som börjat komma från tidskrifter om att tillgängliggöra forskningsdata till publicerade artiklar resulterar inte alltid i att forskare de möter accepterar detta utan kommer och vill ”bolla idéer” om hur det skulle vara möjligt att undvika att dela data.

Ett av problemen, som fler än en av domänspecialisterna anger, är att det är mycket stora mängder data som skulle kunna tillgängliggöras. Det kan handla om datamoduleringar i flera steg över stora geografiska områden eller tidsserier där data samlats in över lång tid. Bara kostnaden för att göra forskningsdata tillgängliga i vissa discipliner innebär ett hinder oavsett den enskilde forskarens inställning.

Ilon, Frankie, Haley och Bobbie hoppas att framtidens bidragssystem kommer att förändra förhållningssättet från att data är forskarens egendom till att vara något som ska tillgängliggöras, speciellt om kravet finns med från början av forskarkarriären. Om forskningsråden som delar ut bidraget från början har angivit att forskningsdata ska tillgängliggöras, om kraven är tydliga och följs upp, så vet ju den som söker bidragsmedel premisserna.

Med en så stor spridning av olika lagar, upphovsrätt och licenser och kulturella skillnader inom olika domäner att förhålla sig till kan målkonflikter med implementeringen bli synliga. Just den här reformliknande processen påverkar både arbetsflöden och vardagspraktiken. Som ses är förankringen hos målgruppen mycket varierad och konflikterande intressen gentemot tillgängliggörande av forskningsdata ses inom varje domän. Här finns stor risk för att arbetet med implementering hos vissa forskare, utförarna i reformens målgrupp, kommer att leda till att de fortsätter att agera autonomt (Ohlsson, 2001).

Domänspecialisterna definierar sig själva som kunniga inom tillgängliggörande av data. Samtidigt är tillgängliggörande inte en entydig praktik för domänspecialisterna. De har olika förståelse för forskningens utmaningar i tillgängliggörandet. Det problem som ska lösas har formulerats olika genom domänspecialisternas spridda erfarenhet. Enligt den dominanta diskursen ses de individer som ingår i en organisation som autonoma (Stacey & Mowles, 2016). De intar en extern position till uppdraget och förhåller sig passiva till den stora, gemensamma konstruktionen inom konsortiet i stället för att agera som konstruktörer (Stacey & Mowles, 2016). Här finns risken att den löst kopplade verksamhet som domänspecialisterna ingår i gör att de handlingar som en av domänspecialisterna utför inte blir synliga för de andra. Det som fungerar lokalt syns inte i den gemensamma organisationen (Weick, 1976). Sannolikheten att förlora eller vinna makt att påverka, på en personlig nivå, gör att de handlingar som utgör reformen utövas på en lokal arena (Stacey & Mowles, 2016). Detta ses både inom domänspecialisternas ursprungspraktik och deras domän.

Sammanfattningsvis kommer var och en av domänspecialisterna med en förförståelse av vad uppdraget innebär för det egna domänområdet. Det finns många aspekter av området som domänspecialisten själv inte alltid kan påverka. Det gäller juridik, licenser och hur kostnaden för tillgängliggörande fördelas mellan bidragsgivare, lärosätena och den enskilde forskaren. Den symbolpolitik som Löfgren (2016)

visar på framträder när reformen är komplex och de politiker som formulerar uppdraget inte förstår att målfrågan är svår impliceras här. Det är mer än forskares attityder som behöver utredas och förändras för att reformen ska lyckas.

10.3 Materiella och ekonomiska arrangemang

Tilldelning av tid och materiella och ekonomiska resurser för ett projekt är en viktig del av hur projektet når framgång i genomförandefasen. Domänspecialisterna har tilldelad tid inom projektet, med möjligheten till kompetensutveckling och att delta i olika arrangemang och evenemang lokalt, nationellt och internationellt som en del av detta.

10.3.1 Tilldelad arbetstid för uppdraget som domänspecialist

Tid, är som visas i litteratur- och forskningsgenomgången en viktig resurs när reformer ska genomföras. De lärosäten som ingår i SND-konsortiet har åtagit sig att ha tid motsvarande en helårsanställning avsatt för arbetet som domänspecialist. Här nedan ses en uppställning över hur de olika lärosätena fördelat tiden mellan personer och hur mycket tid som totalt är avsatt för uppdraget.

Tabell 2

Domänspecialisternas tilldelade tid för uppdraget fr.o.m. 2020-01-01			
Domänspecialist	Tjänsteprocent	Domänspecialister samma lärosäte	Summa procent av heltidsekvivalent
Alex	25%	25 % vakant 15%	<75%
Bobbie	50%	Nej	50%
Chris	33%	67% vakant	100%
Dannie	50%	50%	100%
Eli	10—15%	25% 25% vakant	<75%
Frankie	20%	30%	50%
Ginger	20%	15—20% 15 – 20% tjänstledig 15 – 20% vakant	<80%
Haley	50%	50%	100%
Ilon	20%	20% 20% tjänstledig 20% vakant	80%

Tabell 2 – sammanställning över domänspecialisternas tilldelade tid

Tabellen ovan är uppställd utifrån hur de olika domänspecialisterna själva besvarat frågan om tillgänglig tid för uppdraget. Eftersom flera av dem arbetar vid samma lärosäten blir skillnaden i hur tilldelningen av tid uppfattas intressant. Som exempel ser jag att Ginger och Ilon arbetar vid samma lärosäte, men har olika uppfattning om hur bemanningen ser ut. En av dem utgår från hur det är beslutat och en av dem hur det faktiskt ser ut. Det blir också tydligt att de flesta av lärosätena inte har tillsatt tjänsten som domänspecialist med en 100% helårsarbetstid. Det finns även vakanser och tjänstledigheter som inte har ersatts och för vissa av lärosätena finns det inte ens 100% tjänst avsatt enligt domänspecialisterna.

En vanlig orsak till att förändringsprojekt misslyckas är att det saknas resurser. En sådan viktig resurs är tid (SOU, 2013:30). Det motstånd mot förändring som kan behöva hanteras eller när förändringen inte genomförs så som planerats behöver också tid. Ingen av domänspecialisterna uttrycker att de har ont om tid för uppdraget eller säger att de skulle vilja ha mer tid. De som har vakanser på sina lärosäten hoppas att dessa ska tillsättas snart, men verkar inte vara intresserade av att ta över mer av arbetet själva. Ett förändringsprojekts legitimitet påverkas av hur tilldelningen av resurser ser ut enligt Ohlsson (2001). Domänspecialisterna verkar inte alls fundera över att åta sig en större del av uppdraget, trots att det finns tillgänglig tid, vilket kan vara resultatet av ett svagt stöd från ledningen. Den lokala kulturen i verksamheten legitimerar inte utvecklingsprojektet (Ohlsson, 2001) och domänspecialisterna har andra åtaganden som prioriteras.

10.3.2 Behov av kunskapsförstärkning

De flesta av domänspecialisterna anser att själva uppdraget innefattar ett ansvar för den egna kunskapsutvecklingen och omvärldsbevakning, främst inom den egna domänen. Det ses som relativt oproblematiskt med frågan om vilken kunskapsförstärkning som behövs eftersom den ses som en del av uppdraget för några av domänspecialisterna:

Egentligen inte om man ser att uppdraget också består av att samla in ny kunskap och förstå vad det handlar om. Så att det är en del av uppdraget att samla in kunskap och utveckla sig själv och sedan sprida det vidare. Så jag ser inte att det behövs för uppdraget utan att det är en del av uppdraget. (Ginger)

För de som ändå har ett önskemål om kompetensutveckling handlar det ofta om något som är relaterat till den egna domänen, det vetenskapliga område som domänspecialisten arbetar inom och behöver utveckla kunskap om. För den som arbetar med forskningsdata som hämtas in från många aktörer inom forskningsområdet finns frågor om licenser och ägandeskap av data.

Men just det här med juridiken tycker jag är knepigt. Ägandeskap av data. Vad betyder det att sätta licenser på data? Hur får man använda data när det har satts en licens och om ett dataset har en licens och ett annat har en annan licens; vad ska en forskare göra som använder det datasetet och det datasetet och gör en ny produkt? Vad händer liksom? Jag förstår inte det här. (Chris)

För de som arbetar med data som innehåller känsliga personuppgifter finns behov av att få expertstöd från jurist för att kunna ge rätt stöd, men ännu ”en kurs i GDPR” kunde kanske hjälpa (Frankie).

Domänspecialisterna som inte jobbar mot ett forskningsområde har andra önskemål om kunskapsförstärkning från sin målgrupp. De skulle behöva en dialog med forskare för att förstå behoven de har vid tillgängliggörande av forskningsdata.

Det finns forskare i gruppen domänspecialister men när Haley säger att ”vi har haft experterna” menar hen personal från SND och en av de övriga domänspecialisterna som är på väg att sluta. Dessa två anlitas frekvent och både Alex, Dannie, Haley och Ilon tycker att den kunskap som de tillför är välbehövlig.

Bakgrunden i domänspecialisternas utbildning, forskningsanknytning och de resurser som uppdraget fått tilldelade i form av tid och kompetens är en del av den ekonomiska diskursen som domänspecialisterna behöver förhålla sig till när de deltar i projektet.

10.3.3 Domänspecialisternas engagemang i forskning

De personer som är utsedda till domänspecialister ska, så som uppdraget och därmed reformens formulering är utformad, utgöras av personer som är väl förtrogna med datahantering i relation till forskning. Samtidigt ses att domänspecialisterna till övervägande del är osäkra på hur formuleringen av uppdraget ska omsättas i praktik.

Kontakten med forskningen hävdar Bobbie, som har 50% av sin tjänst inom uppdraget, är en viktig förutsättning för att lyckas med uppdraget:

Jag kommer ju att fortsätta med forskningen också i den mån jag hinner./.../ Ja, det är väldigt viktigt för mig att fortsätta vara forskare och fortsätta ha kontakten med mina kollegor./.../ Man behöver vara aktiv forskare för att det ska kunna fungera bra. (Bobbie)

Frågan kan då bli om forskningen för att hålla kontakten med kunskapsutvecklingen och kollegor ses som en del av uppdraget eller om forskningen är en del av de ordinarie uppgifterna. Anknytningen till forskningen anses vara viktig för att kunna göra ett bra jobb inom uppdraget för flera av domänspecialisterna. Chris hänvisar också till angränsande uppdrag i sin tjänst som viktiga kanaler för information och kontaktnät.

Även de domänspecialister som inte forskar anser att de behöver delta i sammanhang där domänens forskning och kunskapsomfattning diskuteras och förhandlas. Som ses i uppställningen över tilldelad tid

för projektet, tabell 2, är uppdraget på vissa av lärosätena fördelat på flera olika personer. Detta innebär att varje domänspecialist har begränsat med tid för uppdraget, tid som läggs på gemensamma möten i domänspecialistgruppen och med andra aktörer inom SND:s område, bland annat de Data Access Units (DAU) som definierades i inledningsavsnittet.

De domänspecialister som forskar uttrycker att kontakten med forskningen är en förutsättning för att kunna vara domänspecialist. Det är något som har stöd i uppdragsbeskrivningen (bilaga 3). Enligt SOU (2013:30) behöver skillnader i kapacitet och kunskaper överbryggas genom handledning och seminarier för de som behöver bygga på sin kunskap. Här kan ett tolkningsföreträdare ha uppstått genom att de generella termer som uppdraget bygger på förstås i en lokal kontext (Gerrbo, 2012). För en forskande person som ingår i ett redan känt sammanhang kan reformen upplevas som att den inkräktar på ett friutrymme (Skolverket, 2015). Samtidigt får de som har mindre anknytning till forskning inte stöd i sin praktik genom att ett ömsesidigt lärande och god dialog inte kommer till stånd mellan domänspecialisterna (SOU, 2014).

Ohlsson (2001) talar i sin artikel om att kompetent handlande blir till i en specifik kontext. De kompetenser som finns hos de forskande domänspecialisterna uttrycks som en individuell praktik.

10.4 Domänspecialisternas samarbeten

I domänspecialisternas uppdrag ingår att samarbeta lokalt på det egna lärosätet, med varandra och att nå ut till forskare både lokalt och nationellt. De ska vara väl förtrogna med forskning inom sin egen domän och kunna ge råd om tillgängliggörande av forskningsdata.

10.4.1 Domänspecialisternas primära målgrupp

Den målgrupp som domänspecialisterna ser som primär varierar mellan personer som själva arbetar som forskare och de som har andra forskningsnära, men mer administrativa uppgifter.

För vissa är målgruppen en mycket specificerad grupp av forskare. Även om gruppen är globalt omfattande blir det inom ett smalt vetenskapligt område. Detta påtalar Eli som menar att de forskare som kommer till enheten är målgruppen även om mer än hälften arbetar internationellt. Uppdraget som domänspecialist flyter ofta ihop med det ordinarie arbetet. För vissa av domänspecialisterna innebär det att focus främst hamnar hos den egna forskardisiplinen på det egna lärosätet.

De flesta har forskarna som sin primära målgrupp. Detta beskrivs genom svaret ”det är andra forskare” (Ginger). Även om de flesta svarat att den primära målgruppen är andra forskare finns även de som anser att målgruppen sträcker sig från forskarutbildningens studenter till rektor. Även universitetens ledning ses som viktiga personer att påverka och ha en dialog med.

Det finns också två av domänspecialisterna som pekar ut den egna DAU-funktionen eller datakontoret (som det kallas på vissa lärosäten) som en viktig målgrupp för sitt arbete. Här framhåller en av domänspecialisterna att det är svårt att peka ut en primär målgrupp eftersom arbetet är så spretigt.

Även SND som helhet ses som en viktig målgrupp för domänspecialisterna, vilket i praktiken leder till att de blir varandras målgrupp inklusive SND-kontorets personal. Det motiveras med att SND i sin tur kan tillhandahålla tjänster som forskarna behöver. Här ses forskarna som en informationskanal där domänspecialisten vill få input om vad de har för data; hur de arbetar med sina data och; vilket stöd de har behov av. Forskarna är experter på sina områden och domänspecialisten ser möjligheten att hämta in information från dem för att stödja SND och DAU så att de i sin tur kan informera andra forskare om hur de kan arbeta med tillgängliggörande av forskningsdata.

När de förändringar som implementeras och utgör åtgärdsprogrammet består av utförarnas handlingar blir det komplicerat att förändra sitt beteende (SOU, 2013:30). Genom att fokusera på den grupp som varje domänspecialist själv kan bäst, oavsett om det är forskare eller andra administratörer i forskningen, visar detta på att domänspecialisterna inte fått någon hjälp att etablera ett nytt arbetssätt.

Förändringsprojektet anpassas till de uppgifter som redan utförs, det invanda och kända får företräde över att lära sig något nytt (Ohlsson, 2001). De vardagliga handlingarna uttrycker ett motstånd mot förändring. Det kan röra sig om att förväntningarna på en förändrad vardagspraktik ligger för långt ifrån rådande rutiner och gör att det är svårt att översätta idéer till handling (Nehez, 2015).

10.4.2 Domänspecialisternas praktiska arrangemang kring samarbeten

Domänspecialisterna är en grupp med ett gemensamt uppdrag i form av ett utvecklingsprojekt. De har gemensamma möten inom gruppen online en gång per månad och en gemensam chatt. De har också fysiska möten med hela gruppen en gång per termin. Dessa möten sker oftast i Göteborg där SND-kontoret ligger. Inom uppdraget ses en formaliserad mötesstruktur där de både träffas fysiskt och har kontakt via online-tjänster. Vid den tid då intervjuerna genomfördes höll gruppen på att definiera sin verksamhetsplan för kommande år.

10.4.3 Domänspecialisternas olika syn på samarbeten

För att förstå hur domänspecialisterna ser på sina samarbeten har jag samlat deras utsagor för att förstå hur ett uttalande som visar på en specifik handling också leder till en påverkan i relationerna mellan domänspecialisterna. I slutändan visar relationspositioneringen på en maktaspekt i de små vardagliga handlingarna (Ball, 2013).

När jag har frågat domänspecialisterna om de har samarbetat med varandra får jag varierande svar:

”Ja, det gör vi, vi samarbetar vi tre tillsammans” (Alex); ”O, ja, det har vi gjort hela tiden.” (Chris); ”Ja, vi samarbetar...” (Ginger); ”Ja, i allra högsta grad.” (Ilon)

”Det har vi inte gjort.” (Bobbie); ”Vi har inte samarbetat så jättemycket mellan lärosätena hittills.” (Dannie); ”Nej, inte i dagsläget.” (Eli); ”Nej, det kan man inte påstå.” (Frankie); ”Inte jättemycket.” (Haley)

Uttalandena ovan framhåller två ytterligheter som visar hur domänspecialisterna ser på ifall de samarbetar eller ej. När jag läser fortsättningen på svaren ser jag att de förstått frågan på olika sätt. Så kan jag se att Chris samarbetar med domänspecialisten på sitt eget lärosäte. Tillsammans har de:

”... (vi) har jobbat ihop, vi har hållit seminarier tillsammans, vi har gått utbildningar tillsammans, vi har deltagit i workshoppar tillsammans, vi träffar, regelbundet, det centrala forskningsdatateamet...” (Chris)

Det är aktivt arbete, men inte aktivitet som relaterar till domänspecialistgruppen. Det är separat arbete på det egna universitetet och inom det egna domänområdet. Det som görs relaterar till det egna arbetet och gör också att relationerna och samarbetet med den större gruppen av domänspecialister inte är prioriterat. Den större gruppen domänspecialister väljs bort och samtidigt påverkar kunskapen och expertisen inom den specifika domänen inte den övriga gruppen. Det ses inga uttalanden hos de övriga domänspecialisterna som visar att de har påverkats av varandras expertkunskaper för uppdraget.

Om jag i stället tittar på Ginger och Ilon som är verksamma vid samma lärosäte ser jag att de båda anser att de samarbetar. Men när jag tittar närmare på Ilons tal om samarbetet framgår att gemensamma möten för gruppen domänspecialister avses när jag frågar om samarbeten:

Vi har ju en gång i månaden virtuella sammanträden som Bobbie kallar till. Vi hade ett sånt igår. Och sedan har vi ju de fysiska träffarna oftast i Göteborg plus att vi ses på de större nätverksträffarna. Och så har vi ju då kommunikationen med varandra på slack. Så vi blir ju mer och mer integrerade med varandra tycker jag. Och det är ju ett erfarenhetsutbyte...” (Ilon)

I detta uttalande framhåller Ilon att de gemensamma mötena och kommunikation via den chattkanal, ”slack” eller ”slacken” som den kallas, ses som samarbete och något som tillför erfarenhetsutbyte. Men precis som Ginger säger så har de inte haft något samarbete med andra domänspecialister:

Nej, vi har inte hållit några seminarier tillsammans med något annat lärosäte. Igår hade vi en workshop vid universitetet där vi hade inbjudna från två andra universitet, så då kan vi ju säga att vi ordnat den

tillsammans. Det är ju också i framtiden planerat workshop för att vi verkligen vill samarbeta med andra domänspecialister också. (Ginger)

Det som uttalas här visar att när Ginger talar om den workshop de höll konstrueras den som ett samarbete, fast det rör sig om inbjudna gäster. Relationen mellan domänspecialisterna får en större innebörd när hen redogör för beröringspunkter mellan domänspecialisterna och lärosätena och skapar ett samarbete utifrån att de inbjudna personerna ingår i gruppen domänspecialister.

Alex och Eli arbetar också båda vid samma lärosäte. Alex uttalar att de samarbetar alla tre domänspecialister vid det aktuella lärosätet medan Eli säger att de inte gör det. För Elis del är det endast fråga om att vara närvarande, att delta i möten, men inte att vara delaktig i att planera och utföra seminarier och workshoppar. Det som görs här visar på att Alex gör sig tillgänglig medan Eli drar sig tillbaka. Samtidigt visar diskursen att deltagande är nog för att räknas som samarbete. Den bild som framträder visar på att domänspecialisterna konstruerar sin förståelse för den gemensamma praktiken på olika sätt. Både de som deltar och de som inte gör det påverkar verksamheten i projektet (Alvesson & Sköldberg, 2017).

Många av uttalandena om samarbetet mellan domänspecialisterna visar att de inte riktigt kommit i gång med varken en gemensam planering av uppdraget eller kunskapsutveckling tillsammans. De flesta av uttalandena visar på att aktiviteten är i startgruperna eller i planeringsstadiet. När domänspecialisterna uppger att de inte är delaktiga i några samarbeten och säger att ”jag hänger på slacken och delar information” visar uttalandet på att domänspecialisten inte deltar aktivt i något gemensamt arbete samtidigt som hen är tillgänglig för att svara på frågor. Just detta uttalande kan tyda på en uppgivenhet inför uppdraget. Detta får verkan i relationerna mellan domänspecialisterna, som visar att domänspecialisten drar sig undan. Fler exempel på detta är när en av domänspecialisterna skyddar annan personal från att bli störda i sitt ordinarie arbete.

Den diskurs som blir synlig visar att vissa domänspecialister verkar tveka inför det gemensamma engagemanget vilket kan bero på flera olika orsaker. Dessa handlar både om att det är knappt om resurser som tid och till viss del kompetens. Det som saknas ligger inte endast inom ett möjligt räckhåll för den enskilde domänspecialisten utan är beroende av andra experter som juristexpertis eller i form av mandat. Brist på tillgång till kunskap och expertis leder till att redskap för att kunna förverkliga uppdraget saknas.

Diskursen tydliggör att det steg tillbaka från deltagande som blivit följden av de omständigheter som ses som hinder gör att ett icke-deltagande påverkar gruppen. Den maktens mikrofysik som Foucault menar blir synlig i individers val, beteenden och interaktioner skapar sociala strukturer som påverkar hela gruppen (Ball, 2013). När engagemanget inom det gemensamma åtagandet sviktar ses deltagandet i gemensamma möten som tillräckligt engagemang för att fylla rollen.

Makt är undflyende och situerad enligt Foucault (Ball, 2013). De strukturer som främjar och begränsar professionell praktik blir synliga genom deltagarnas tal (Langelotz, 2013). Tal, handlingar och relationer som blir synliga i den gemensamma praktiken visar att domänspecialisternas handlingar är ett svar på den uppfattade situationen (Ohlsson, 2001). De personer som arbetar för att förverkliga projektets mål är professionella experter med omfattande yrkeskompetens. Domänspecialisterna har som verkamma ett tolkningsutrymme avseende vad deras verksamhet kräver av dem. När verksamheten vid lärosätet, de ordinarie uppgifterna, ställer tydligare krav på deltagande än projektet med tillgängliggörande av data konstrueras en diskurs som tillåter att de har möjligheten att avstå från deltagande. Ohlsson (2001) framhåller att även om utförarna är positivt inställda till ett projekt och deltar i förändringsarbetet, kan de sedan, i vardagspraktiken ändå göra något annat. Detta kan vara ett exempel på single-loop-learning där en svår målfråga ges ett oreflekterat svar utifrån expertrollen (Kahneman, 2013). Illeris (2015) menar att en maktlöshet kan uppstå i ett sammanhang som deltagarna uppfattar som irriterande och inadekvat. Här talar Illeris (2015) om defensiva ackommodationer som innebär att utvecklingsprojekt avvisas och ett försvar mot det upplevda intrånget konstrueras.

10.4.4 Samarbeten med DAU

Den grupp av personer som redan har eller planeras att starta sin verksamhet på de flesta lärosäten i Sverige som en funktion för tillgängliggörande av forskningsdata är de DAU (Data Access Unit) som nämndes i uppsatsens inledning. Domänspecialisterna ska bidra till att utveckla kunskaper om tillgängliggörande hos de här funktionerna på det nationella planet.

Den struktur för samarbeten som ses hos domänspecialisterna finns också mellan domänspecialister och DAU. Domänspecialisterna uttalar att de håller gemensamma seminarier och stöttar DAU:en i att skriva nyhetsbrev, men när jag frågar vidare får jag till svar att det inte har blivit så många nyhetsbrev ännu eftersom DAU:en håller på att starta upp sin verksamhet. Det som ligger i planeringsstadiet räknas in som något genomfört för att visa på aktivitet. Domänspecialisternas positionering visar på att de inväntar impuls till aktivitet från DAU och tar ett steg ifrån ansvaret genom att planera att ge stöd till DAU-verksamheten utan att planen hittills följts av aktivitet. Enligt ansökan till VR (SND, 2017) och uppdragsbeskrivningen (bilaga 3), som är delar av reformens skrivning, kan domänspecialisterna ha ett ansvar för att vara delaktiga i arbetet i DAU. Det blir också tydligt att det är DAU:en vid det egna lärosätet som avses när domänspecialisterna talar om dessa samarbeten.

När jag undersöker hur specifika domänspecialister samarbetar med och inom DAU på det egna universitetet ses en liknande förväntan på impuls från någon annan hos fler än en av dem. Ett uttalande i det sammanhanget är att domänspecialisten ses som en representant för SND i den lokala DAU:en, ”som inte finns ännu” (Frankie). Det förekommer att domänspecialisten påpekar att hen sitter med i de lokala sammanhangen och talar därefter om de arbetsuppgifter som är mer relaterade till uppdraget som forskare än domänspecialist. Det som domänspecialisterna säger att de gör visar på att de på flera lärosäten fokuserar på sina ordinarie arbetsuppgifter och förhåller sig avvaktande till att ta initiativ eller agera som domänspecialist till dess att kompetensen efterfrågas.

Härmed inte sagt att alla domänspecialisterna agerar avvaktande i förhållande till uppdraget. De flesta deltar i återkommande seminarier och workshops som ordnas genom DAU eller den funktion i form av forskningsdatakontor som DAU ska bli en del av, när dessa forskningsdatakontor kommer i gång med sin verksamhet.

10.5 Stöd från ledningen

Haley påpekar att det saknas mandat för genomförande av uppdraget. Det egna lärosätet skulle kunna erbjuda stöd genom policyer från ledningen vid universitetet. De flesta av domänspecialisterna säger sig inte tveka om att de har stöd från universitetets ledning. ”Vår rektor”/.../”ger oss i princip ett starkt stöd. Men beslutsvägarna är lite bysantinska” (Bobbie). Flera av domänspecialisterna anser samtidigt att ett samordnat strategiskt arbete saknats. Det finns också de som uttrycker att projektet med att tillgängliggöra data har en lång väg att gå. Bara att gå ut och proklamera att ”nu ska data tillgängliggöras” (Eli) skulle sannolikt misslyckas.

Många av domänspecialisternas uttalanden visar på att domänspecifika aktiviteter pågår på det egna lärosätet eller på ett nationellt eller internationellt område som ingår i de egna forskningsanknutna arbetsuppgifterna. Den roll som domänspecialisten har saknar mandat och då kan den invanda praktiken kännas bekväm. De seminarier och workshoppar som domänspecialisterna ordnar vid olika lärosäten, menar de själva, uppfattas som intressanta och relevanta. Samtidigt anser flera av dem att intresset för att tillgängliggöra data är svalt. Det finns en känsla av att inte nå ut, samtidigt som andra i gruppen framhåller att ”intresset är stort”. Detta kan ses i relation till att praktiken att tillgängliggöra data ses som frivillig.

Enligt domänspecialisterna finns det flera olika anledningar till att forskare intresserar sig för att tillgängliggöra data från att det är något som de stora forskningsråden, som VR och FORMAS, har flaggat för kommer att bli ett krav i framtiden till att ”de vill göra rätt för sig” (Haley).

10.6 Uppdragets tydlighet

Här går jag igenom domänspecialisternas utsagor om hur de uppfattar arbetsbeskrivningen och uppdragets tydlighet och hur de talar om sin praktik i förhållande till hur de uppfattar uppdragets innehåll.

Det behov som införandet av tillgängliggörande av forskningsdata ska uppfylla anger domänspecialisterna som något som de ser som viktigt. De är specialister inom olika områden relaterade till uppdraget antingen som forskare eller som stöd för forskare. Domänspecialisterna som grupp har arbetat med uppdraget i ungefär ett och ett halvt år. Intervjuerna i min undersökning genomfördes kring årsskiftet 2019 – 2020 och några av intervjupersonerna hänvisar till att de famlat i ett mörker om vad de explicit ska ägna sig åt sedan de började arbeta i projektet.

Mikronivån: Weick	Samla ledtrådar kring en fråga, ett skeende eller ett problem.
Personliga uttalanden	<ul style="list-style-type: none"> • Nej, det är ju ett ständigt diskussionsområde. • .../vi formar det här uppdraget själva • Det finns ju en arbetsbeskrivning där det framgår vad som förväntas, men jag upplever inte att det finns något stöd i.../vad domänspecialisten vid ett universitet ska omfatta.../ • .../nu känner jag att jag börjar få en uppfattning lite grann kanske eventuellt om vad det är jag ska göra. • .../som person är jag sån att jag behöver liksom, jag vill veta vad det är för förväntningar på mig.../ • Jag tycker att det är ganska brett och inte så konkret. Så att gå från beskrivningen till hur man konkret ska arbeta med det, det är lite vi har haft att fundera över. • .../det har funnits ett stort utrymme att själva tolka uppdraget och det tycker jag har fördelar.../En del andra av mina kollegor har varit lite mer trevande och det har känts som att de har väntat på ett tydligare uppdrag. • .../kan man ju också som jag ser det, ägna sig åt nästan vad som helst som på något vis rymms inom SND:s strategiska plan. Och dessutom delvis arbete som har att göra med lärosätenas interna forskningsdataarbete. • Just frågan:” vad ska vi göra?” den kommer ju upp ganska regelbundet för att det är en ganska ny roll inte bara för oss, men också för att den inte har funnits så länge. • Jag är ganska avslappnad kring det.../SND har sina mål.../och kan man arbeta för de målen i den situation man har, då känns det ju bra.../ • .../styrgruppen har ju liksom kastat ut uppdrag på domänspecialisterna som inte har varit tydliga uppdrag om vad man vill uppnå. Det har varit; ”ja nu ska ni ha omvärldsbevakning”. Jaha och vad innebär det då?.../ Men det blir ju bättre alltså och tydligare men det har ju, ja ett och ett halvt år har ju farit minst där vi har famlat i ett mörker.

Tabell 3, samlade ledtrådar kring projektets tydlighet.

Fler av domänspecialisterna stämmer in i uppfattningen att uppdraget var otydligt till att börja med och att det börjar bli lite mer struktur på vad uppdraget innebär, men anser också att just det faktum att projektet är nytt för alla gör att det tagit tid att reda ut vad som ska göras, att avgränsa uppdraget. Var och en av dem vet att något nytt förväntas av dem, men, uppfattar jag, verkar tveka inför vad och hur det ska göras.

När domänspecialistuppdraget för ett lärosäte delas upp på flera personer kommer också frågor, på individnivå, om vem som ska göra vad och hur uppgifterna ska fördelas.

När uppdraget är otydligt blir vissa av domänspecialisterna stressade och söker efter svar på vad de ska göra. För andra är det mindre viktigt att söka efter arbetsuppgifter när ingen frågar efter expertisen. Då blir det tid över för de ordinarie arbetsuppgifterna. Eli ser det som att hen ska finnas tillgänglig för att svara på och hålla en dialog rörande frågor som kommer till enheten, men söker inte aktivt upp personer inom målgruppen för att starta implementeringen. I dagsläget fokuserar verksamheten på att bygga sina egna lösningar som förhoppningsvis kommer att kunna kopplas ihop med andra liknande enheter i framtiden. Alex menar att det otydliga uppdraget skapat frustration och att det är först nu som hen börjar få en uppfattning ”lite grann kanske eventuellt” om vad hen förväntas göra.

Det blir också tydligt att olika personer i gruppen domänspecialister ställer olika krav på sig själva. När uppdraget är något otydligt formulerat anser några i gruppen att det är en fördel som ger större frihet att själv definiera vad som ska göras, utifrån en egen tolkning eller tillsammans med kollegor på det egna universitetet.

Det är ett stöd för mig att se att det jag gör är relevant för det jag förväntas göra men det är inte väldigt tydligt och jag tycker att det är bra att det inte är väldigt tydligt. Utan att det ger mig en möjlighet att tolka det tillsammans med de andra domänspecialisterna och med mina kollegor hemma på universitetet. Så, det är bra att det inte är alltför tydligt. Men det är så pass tydligt att det är en hjälp. (Chris)

Chris har stöd vid det egna universitetet och tillsammans med arbetsledning och kollegor har hen tolkat uppdraget med skrivningarna i ansökan som ledstjärna.

De olika förhållningssätten domänspecialister emellan kan också återspegla olika sätt att förhålla sig som forskare inom respektive domän. Spridningen är stor mellan hur domänspecialisterna, var och en, uppfattar uppdraget och hur komplext de anser att uppdraget är och vem som har ansvar för att göra uppdraget tydligare.

Olika domäner arbetar på olika sätt, men det ses också ett annat förhållningssätt hos de som har parallella uppdrag som administratörer och stödpersonal. De har ett arbetssätt som går mer ut på att lösa problem som kommer till dem och söker mer fasta rutiner att arbeta efter. Kanske upplevs förväntan att skapa sitt eget uppdrag som mer stressande för dem som arbetar på det här sättet, än för dem som också forskar. Det kan också vara anledningen till att några av dem drar sig tillbaka och väntar på att bli kontaktade.

Dannie anser sig ha varit ensam i att formulera sitt uppdrag och att skapa konkreta arbetsuppgifter trots att hen har en domänspecialist som kollega vid samma lärosäte. Det blir ett större åtagande för den enskilde domänspecialisten när uppdraget behöver utformas av var och en. Som ses tycker någon av dem att uppdraget faller in med vad de redan åstadkommer. Andra fokuserar på det egna tvivlet, eller på vem som ska formulera ett uppdrag som tydligt går att utföra och utvärdera. Det framkommer i intervjuerna att domänspecialisterna tydligt förlägger ansvaret för att utforma ett tydligt uppdrag på flera externa aktörer såsom styrgruppen för konsortiet, den kommande samordnaren för gruppen eller en lokal chef medan någon hoppas på hjälp av andra domänspecialister.

Endast ett par av domänspecialisterna hänvisar till arbetsbeskrivningen som något att stödja sig på när uppdraget ska preciseras. Samtidigt blir det motsägelsefullt när tidstilldelningen först framställs som otydlig samtidigt som samma domänspecialist påpekar att omfattningen av uppdraget är tydlig men inte vad som ska göras. Tre av domänspecialisterna ser sig mer eller mindre som ensamma i att utforma uppdraget och ytterligare en anser att vad domänspecialisterna ska göra är ett ”ständigt diskussionsområde” (Ilon). Hen hänvisar till att ansökan är luddigt skriven och att det är styrgruppen som ger domänspecialisterna otydliga uppdrag, medan ännu en av dem anser att uppdraget är otydligt, men specificerar inte närmare vad det beror på. Sammanfattningsvis anser sex av nio domänspecialister att uppdraget är otydligt.

Å andra sidan finns en grupp, de kvarvarande tre, där en av dem tycker att ”det börjar nog kännas ganska tydligt”. De två kvarvarande menar att uppdraget inte behöver vara särskilt tydligt. De anser att det finns fördelar med att utforma sitt uppdrag själv. På ett övergripande plan anser de att det helt enkelt går att

följa skrivelsen i ansökan till VR och SND:s strategiska plan för att se att de arbetsuppgifter de åtar sig är relevanta för uppdraget.

Här ser jag att expertrollen framträder hos de som menar att de själva konstruerar sitt uppdrag (Kahneman, 2013). De behöver inte omstrukturera sin kunskap utan passar in det som ska utföras i redan befintliga mentala scheman genom enkel assimilation. Samtidigt ses ett avståndstagande till uppdraget hos de som upplever att de är ensamma i att skapa sitt uppdrag. De skapar defensiva ackommodationer och drar sig tillbaka (Illeris, 2015).

10.6.1 Engagemang från utförarna

För att kunna genomföra projektet med tillgängliggörande behövs även ett engagemang från övriga forskarsamhället i Sverige. Här ser de flesta av domänspecialisterna att det krävs mer arbete och bättre incitament för att få gehör för tillgängliggörande av forskningsdata.

Alltså folk förstår inte poängen med det. Varför ska jag dela mina data? Vad ska det vara bra för liksom? Ofta landar det väl i igen ”what’s in it for me”. Om jag gör min forskning och så publicerar jag och sen så delar jag data – varför ska jag dela data? Vad är vitsen med det? Så engagemanget är lågt. (Alex)

Nej, inte alls. Saken är den att, säg att jag vet att i Sverige så finns det ett initiativ från VR att börja bygga datahanteringsplaner som är i uppstartsfasen, men jag tror inte att de kommer att komma framåt när det gäller att kräva att data ska tillgängliggöras förrän den här processen är på plats och forskarna behöver beskriva var de ska lägga sina data. (Eli)

Och sen finns det också ett visst tryck uppifrån från Regeringskansliet och EU-kommissionen och så där. Men så upplever jag att det finns en väldigt stark tröghet i mitten. Man förhalar på olika sätt. Jag tycker till exempel att Vetenskapsrådet kunde agera mycket tydligare i frågan om att data ska vara öppna och FAIR. De har ju i alla fall fått ett uppdrag att försöka införa det i Sverige och där uppfattar jag att de månar om att inte alltför hastigt ändra på etablerade strukturer. Det tycker jag är dåligt. Men det är inte bra för forskningen att det går så oerhört sakta. Det är min personliga uppfattning. (Bobbie)

Det finns goda exempel, men alla domänspecialister ser att det inom alla ämnesdiscipliner finns mer att göra och att det är väldigt beroende av enskilda forskare.

.../i vissa ämnen är det självklart att, har man en bit data så lägger man det där bland resten av data så att andra människor kan kolla på det och man utnyttjar också de resurser som finns. Så där är det självklart och helt problematiskt. (Frankie)

Jag skulle säga att det aldrig har varit större, eller mer brådskande eller mer på tapeten än vad det är i dagsläget. Med det sagt så är det inte enkelt på något vis. (Haley)

Målet som de anger är att mer forskningsdata ska tillgängliggöras. Det lokala arbete som bedrivs av domänspecialisterna vid lärosätena är en start på genomförandet av reformen. Hur deras eget arbete kan vara en del i det sammanhang som SND driver förefaller i stora delar oklart. Detta kan kopplas till hur uppdrag presenteras till utförare när reformer implementeras. Det tar tid att omvandla en politisk intention till vardagshandlingar (SOU, 2013:30; Skolverket, 2015; Löfgren, 2016).

I domänspecialisternas uttalanden ovan anges också VR:s uppdrag med samordning och främjande av tillgängliggörande av forskningsdata. Hos VR, i uppdragen från regeringen, finns reformens formuleringsarena. Här kan domänspecialisterna vara en del i att transformera uppdraget till en tydligare handlingsplan på den lokala arenan, vid varje lärosäte.

Det är inte heller möjligt eller rätt, som jag ser det, att skilja en forskare från forskningen för att bara jobba med att informera sina tidigare kollegor om tillgängliggörande. Det skulle innebära förlust av det sociala kapital som det innebär att vara forskare och göra kommunikationen med forskare mer svårhanterlig.

11 Sammanfattande analys och diskussion

Syftet med den här undersökningen var att förstå den diskurs som domänspecialisterna som grupp skapar gällande det gemensamma projektet om att bredda tillgängliggörande av forskningsdata i svensk forskning. Det som sägs om den gemensamma dialogen och gemensamma praktiken synliggör den diskurs som framträder ur domänspecialisternas uttalanden och ger ledtrådar till hur projektet uppfattas och synliggör domänspecialisternas syn på sitt arbete inom projektet.

De flesta av domänspecialisternas utsagor tyder på en gemensam frustration över uppdragets utformning och de hinder som ses på mer övergripande nivå. Även om en domän stödjer tillgängliggörande finns ändå hinder för projektet i form av exempelvis juridiska ställningstaganden, licenser på data och kostnaden för tillgängliggörande där vem som ska betala för att lagra data inte är definierat politiskt och därmed saknas ekonomiska arrangemang som stödjer detta. Den kultur av tillgängliggörande som finns inom vissa domäner, men inte inom andra, där vissa enskilda forskare stödjer tillgängliggörande, medan andra inte ser någon nytta med det är en del av den frustration som diskursen visar.

Kringliggande lagstiftning och ekonomiska hinder blir ett filter som reformen behöver passera. Projektet med tillgängliggörande transformeras genom de förutsättningar som finns i den, i dagsläget, mjuka reform som den är. De som formulerar och samordnar reformen, regeringen och VR, ser inte fullt ut hur komplext arrangemanget är. Det behövs mer än formuleringspoesi, för att ge en blinkning till tidigare skolreformer, för att genomföra en reform (SOU, 1997:121). VR (2022) lägger ansvaret för det praktiska på lärosäten och andra organisationer som är engagerade i tillgängliggörande av forskningsdata. Samtidigt producerar VR sammanfattande texter rörande olika sätt att närma sig tillgängliggörande utan den konkreta anknytningen. Det behövs kompetensutveckling i att rent praktiskt hantera forskningsdata för tillgängliggörande. Detta är något som flera av domänspecialisterna arbetar med på sina egna lärosäten, men där spridningseffekten blir begränsad då arrangemanget med domänspecialisterna är löst kopplat. De påverkar inte varandra i den utsträckning som var tänkt (Weick, 1976).

11.1 Diskursen om hur uppdraget är formulerat

De utsagor om uppdraget och hur tydligt uppdraget är, vilka utgör de ledtrådar jag tolkar, visar den diskurs som domänspecialisterna skapar. Genom att samla ledtrådar i deras uttalanden framträder bilden av att de uttrycker att uppdraget är otydligt, något de alla håller med om, samtidigt som de hanterar det på olika sätt.

Diskursen om att uppdraget är otydligt formulerar ett sätt att tala om praktiken där domänspecialisterna väljer bort samverkan med varandra över domängränserna (Grootenboer et al, 2014). De vardagliga handlingar som Foucault menar utgör den socialt konstruerade makten skapar avstånd i domänspecialisternas förståelse av uppdraget och dem emellan. Den verklighetsbild som konstrueras genom det förflutnas lins (Alvesson & Sköldberg, 2017) anser Ohlsson (2001) sätter ett nytt ord på en oförändrad praktik. Domänspecialisterna följer de recept för handlande som skapats i det sammanhang som den institution de är verksamma inom lokalt främjar och legitimerar (Alvesson & Sköldberg, 2017). Den legitimering som kan skapas genom konversation följer huvuddiskursens linje och förstärker vad som går att tala om och befäster det som inte sägs i strukturen (Alvesson & Sköldberg, 2017). Ur reformlogisk synvinkel finns de historiska lager i varje disciplin, som är en inarbetad arbetsgång, ett arrangemang som ger trygghet.

Rollen som osäker eller rollen som expert visar båda på single-loop-learning eftersom de som är osäkra önskar mer riktlinjer, tydligare vision och mer kunskap, medan de som definierar sig som experter i stället förstärker rollen genom att låta de svar som infinner sig snabbt bli ledande för deras praktik som domänspecialister (Stacey & Mowles, 2016). Målfrågan är svår och innebär något som kräver mental kraft, att omstrukturera de mentala scheman som domänspecialisterna byggt upp (Kahneman, 2013), men den ges ett enkelt svar.

Instabilitet och oförutsägbarhet i en organisation ses som provocerande och stressande (Stacey & Mowles, 2016). I den dominanta diskursen inom organisationer ses en önskan om en organisation som ska röra sig framåt av sig själv. Löfgren (2016) beskriver att en reformpolicy som konstruerats som en struktur som ska fyllas med handlingar, som från centralt håll ses som önskvärda, också innebär en önskan om att goda gräsrotsbyråkrater, som utförare av reformen, lojalt ska följa reformens intentioner. Detta ses ofta när de politiker som skapar reformens struktur inte inser att reformen är komplex (SOU, 2013:30).

Genom att se att det-för-givet-tagna förhållandet om automatiskt händelseflöde har stannat upp, samtidigt som frågan om det är ett funktionellt tillstånd utblir skapas förvirring (Alvesson & Sköldbberg, 2017). I nuet upplever utföraren att förenklingen av komplexa frågor ger upplevelsen av effektivitet (Stacey & Mowles, 2016). Arbetet fortsätter på vart och ett av lärosätena och domänspecialisterna ingriper inte i händelseflödet genom att starta en gemensam dialog. Tolkningen av tillståndet eller händelseflödet, för att kunna åtgärda den autonoma och individuella praktiken utblir (Weick et al, 2005), Genom fasta tanke- och handlingsmönster befäster praktiken den dominanta diskursen och önskan om ett automatiskt flöde framåt (Alvesson & Sköldbberg, 2017; Stacey & Mowles, 2016).

När double-loop-learning startar kan en rädsla för att uppfattas som inkompetent uppstå. Det finns inga givna svar och det ackommodativa lärandet är krävande. Den tvekan som uppstår inför uppgiften kan också, enligt Illeris (2015) uppstå på grund av att det för-givet-tagna ifrågasätts. Det finns inga färdiga svar att ersätta det som inte fungerar med. Resultatet av att rädslan inte hanteras blir passiva medarbetare och ledare (Stacey & Mowles, 2016).

De samlade ledtrådarna i tabell tre ger en samlad bild av hur projektets utformning uppfattas, men gör samtidigt att var och en av domänspecialisterna drar sig inom sin egen disciplin. Detta bekräftas av att de samarbeten som äger eller ägt rum är få. Projektets utformning kan ses som löst kopplad till domänspecialisternas praktik och domänspecialisternas förhållningssätt till varandra ses också vara löst kopplat (Weick, 1976).

Domänspecialisterna använder sin diskursiva makt till att inte delta i gemensamma åtaganden vilket påverkar hela gruppen. I stället för att fråga sig "Vad är det som pågår här?" för att ta del i konstruktionen av sin roll som domänspecialist och samla ledtrådar om situationen och göra den verklig genom att tala om den, anpassar de sig till den rådande diskursen och låter det som ingen annan talar om att förbli osagt (Weick et al, 2005). De ledtrådar som jag samlat in tyder på att uppdraget upplevs som luddigt och otydligt. Det faktum att endast en av domänspecialisterna nämner den uppdragsbeskrivning som de alla varit med om att arbeta fram och att ett par av dem i stället hänvisar till ansökan visar att just de verkar föredra det otydliga. Det kan bero på att de själva har konflikterande intressen inför uppdraget. De kan uppleva att de arbetar utan mandat och att det utsätter dem för förlust av socialt kapital samtidigt som de känner en lojalitet med den egna domänen (Peixoto, 2014).

Uppdragets utformning visar också på den tomma struktur som Stacey och Mowles (2016) talar om som ska fyllas med handlingar. Uppdragsbeskrivningen pekar ut vilka handlingar som är önskvärda inom strukturen men sedan förväntas utförarna lojalt anpassa sig och fylla strukturen med handlingar enligt reformens intentioner. Den makt som blir synlig här är den politiska makten där ledningen, eller de som utformat reformen, väljer att delta eller inte delta. Den skrivning som uppdraget utgått från är en kompromiss som med intention skrivits något otydligt för att tillgodose konflikterande intressen. Nu visar lärosätenas centrala ledning vad de vill tala och inte tala om genom att delta eller inte delta i att formulera uppdraget för att göra det tydligare.

11.2 Reformens arenor och den stökiga verkligheten

Sammanfattningsvis är den gemensamma diskursen där önskan om en organisation som skapar stabilitet och förutsägbarhet framträdande (Stacey & Mowles, 2016). Det som är tydligast är att många av dem väntar på att "någon" ska ta initiativet. Trots mycket aktivitet på vissa av lärosätena finns en frustration

över de hinder som projektet inte tar hänsyn till. Formuleringsarenan har en otydlig skrivning och domänspecialisterna har själva fått arbeta med hur de vill definiera uppdraget. På medierings- och transformeringsarenan leder det faktum att de var och en förser sig med arbetsuppgifter till att flera av dem ägnar sig åt något som faller inom det de gjorde redan innan uppdraget som domänspecialist kom in i bilden. De var verksamma förespråkare för öppna data redan innan de fick uppdraget och fortsätter att agera på samma sätt i en individuell eller lokal praktik. Realiseringsarenan äger rum samtidigt som domänspecialisterna arbetar med de andra arenorna. Uppdraget realiserar på det egna lärosätet eller genom deltagande i nationella och internationella sammanhang som redan var kända, vilket av andra domänspecialister som står utanför just det sammanhanget uppfattas som att arbetsuppgifter tas tag i "ad hoc" (Haley). Reformens ospecifika skrivning och det faktum att uppdraget splittats på flera domänspecialister vid lärosätena gör att det blir legitimt att välja mellan att delta eller att välja bort deltagande. Det går att delta i möten utan att engagera sig och det är bättre att "hänga på slacken", domänspecialisternas chattkanal, och dela information än att inte göra något alls.

Den här undersökningen är inte ett sätt att undersöka enskilda personers åsikter eller prestationer. Den undersöker hur de som de personer som ingår i gruppen domänspecialister uttrycker sig och talar om uppdraget. Undersökningen söker svar på vilken diskurs som blir synlig i det som de berättar om det som görs inom uppdraget. Genom att delta eller inte delta i gemensamma diskussioner och aktiviteter konstrueras en diskurs där makten skapas i små vardagliga handlingar (Ball, 2013). Medlemmarna i praktikgemenskapen talar, utför handlingar och skapar relationer vilka kan ses som svar på omgivningens och varandras uttryck och för den institution som skapas kring domänspecialisterna och deras uppdrag. Genom den institutionalisering som Alvesson och Sköldberg (2017) beskriver som central för social ordning byggs ett kunskapsförråd och rutiner för socialt handlande som legitimerar en praktik.

Tillgängliggörande av forskningsdata var ett känt fenomen för domänspecialisterna redan innan de fick uppdraget. De hade en förståelse för innebörden i uppdraget och flera av dem hade tillgängliggjort data på olika sätt. Många av dem har arbetat i en kultur som förhållit sig till tillgängliggörande av forskningsdata. Den sociala konstruktionen av förståelsen för tillgängliggörande av forskningsdata som domänspecialisterna uppvisar, är att det är skilda praktiker inom olika domäner. Den visar också att det inte finns legitimitet för uppdraget vare sig på grund av att juridik gällande licenser och känsliga personuppgiftsdata begränsar praktiken eller för att de som förväntas tillgängliggöra data inte ser något meriteringsvärde med det. Den egna praktiken när det kommer till tillgängliggörande är välkänd och upplevs av de domänspecialister som forskar som ett område de kan uttala sig inom. Diskursen tyder på att förståelsen av tillgängliggörande är en individuell eller domänspecifik förståelse för domänspecialisterna. Talet om tillgängliggörande visar att de, var och en, har en förståelse av innebörden, men ingen gemensam förståelse eller praktik inom det gemensamma uppdraget. De är löst kopplade till varandra och ser eller visar inte varandra den praktik som var och en arbetar inom såsom både Weick (1976) och Stacey och Mowles (2016) beskriver. De påverkar varandra i gruppen domänspecialister i liten utsträckning, troligen eftersom de inte ser det de har gemensamt. De fokuserar på den egna domänen och därmed skapas ingen gemensam förståelse för uppdraget inom gruppen.

Begränsningar för praktiken finns också i tilldelningen av resurser, som att den tid som avsatts för uppdraget i många fall är begränsad för den enskilde. Förvirring skapas också om hur domänspecialisterna ska förhålla sig till rollen när den är både formell och informell, vilket innebär att de har ansvar men saknar mandat. Domänspecialisternas förståelse för rollen innebär att de får utföra sitt arbete inom projektet i mån av forskarnas goda vilja att lyssna, ta del av information och tillgängliggöra data. Eftersom uppdraget bygger på att målgruppen frivilligt ansluter till diskursen om tillgängliggörande, begränsar det hur domänspecialisterna talar om uppdraget. Sannolikheten att förlora makt eller legitimitet som forskare gör att lojalitet till den egna domänen inte problematiseras och därmed inte heller ingår i den gemensamma diskursen. När den utesluts från talet om uppdraget påverkar den ändå samarbeten och den gemensamma praktiken.

11.3 Undersökningens syfte och forskningsfrågor

De forskningsfrågor jag utgår ifrån för att besvara undersökningens syfte ses nedan. Den hypotes om att de professionella behöver äga frågan (Larsson & Löwstedt, 2010) i ett förändringsarbete för att det ska realiseras kan jag inte finna ledtrådar till som visar att den stämmer. Å andra sidan har de professionella inte upplevt att de äger frågan om projektet med att vara domänspecialist och därmed inte ägt frågan inom sin grupp utan som en individuell praktik.

1. Vilka förutsättningar beskriver domänspecialisterna att de har för att utföra uppdraget?
2. Vilka strategier för att hantera uppdraget blir synliga i domänspecialisternas tal om uppdraget; vad innehåller och utesluter diskursen?
3. Hur kan liknelsen vid en reformliknande process hjälpa till att skapa förståelse för domänspecialisternas tal om uppdraget och förståelse för utfallet?

11.3.1 Domänspecialisternas förutsättning för projektet

Det finns två diskurser om uppdraget och dess innehåll. Samtliga domänspecialister i studien anser att uppdraget är otydligt men medan flertalet anser att otydligheten är stressande eller gör det möjligt att dra sig tillbaka och fokusera på det egna arbetet, finns det också de som anser att otydligheten är till fördel. Konstruktionen av expertrollen ses i diskursen hos de som anser att otydligheten ger frihet att själv utforma vad rollen ska innefatta. Dessa personer ser i rollen som experter att de har ett uppbyggt socialt kapital som de kan använda till politisk tolkning av uppdraget (Peixoto, 2014).

11.3.2 Domänspecialisternas diskurs i samarbeten

Den diskurs som undersökningen påvisar tyder på att samarbete betyder olika saker för domänspecialisterna. Fem av domänspecialisterna uppger att det inte förekommit något samarbete mellan domänspecialisterna medan fyra av de intervjuade domänspecialisterna anser att de har samarbetat.

För vissa av de som menar att de samarbetat betyder samarbetet att de varit delaktiga i gemensamma möten och diskussioner. Det förekommer också att samarbeten konstrueras utifrån att ett lärosäte bjudit in personal från andra universitet för ett seminarium och ser det som ett samarbete. Samtidigt finns det de som menar att de inte samarbetat, även om de deltagit i gemensamma möten och definierar sig som närvarande, men inte som deltagare. En del av de som uppger att de har samarbetat visar sig ha gjort detta inom det egna lärosätet och den egna domänen. De har fullgjort sitt uppdrag som domänspecialist på en lokal arena och utformat sitt uppdrag utifrån behov som finns där. Det blir en diskurs som inte knyter an till de övriga domänspecialisterna och gör att det uppstår ett mellanrum till dem som kommer från andra domäner. Aktiviteter genomförs, forskare blir informerade men det kopplas inte till de övriga domänspecialisterna.

Diskursen i domänspecialisternas samarbeten skapas utifrån att de själva definierar vad som räknas som positiva aktioner. Att definiera sig som någon som deltar i gemensamma möten eller att planera kommande verksamhet visar handlingskraft och påverkar den egna maktpositionen i gruppen positivt.

En anledning till att konstruktionen av diskursen om samarbeten skiljer sig så mycket åt mellan domänspecialisterna kan vara ett tecken på att vissa domänspecialister är närvarande i sitt uppdrag medan andra tar ett steg ifrån det gemensamma eftersom det egna arbetet inte tillåter deltagande av orsaker som bland andra tidsbrist eller att uppdraget prioriteras ner av den lokala ledningen.

Det uppdrag som domänspecialisterna har kan ses som en frivillig reform (Alvunger, 2015). Det har sin grund i att rollen som domänspecialist blivit både formell och informell. Det krävs ett ansvar för uppgifterna som ska utföras, samtidigt som det inte finns något mandat för att implementera dem (Skolverket, 2014). Alvunger (2015) påpekar att strategier för implementering tolkas och omformas lokalt vilket leder till skillnader i hur domänspecialisterna förstår sitt uppdrag. Det kan till exempel vara problematiskt att ta upp tid i kollegors kalendrar för att prata tillgänglighörande av data, när de redan

vet att kollegorna har mycket att göra och behöver prioritera annat. Att ta för mycket tid av en kollega kan leda till att relationen blir ansträngd och när det inte finns ett tydligt mandat blir den enskilde domänspecialisten försatt i en känslig situation. Den formella legitimiteten ifrågasätts utifrån kollegial lojalitet (Svedberg, 2000).

11.3.2.1 Vad de talar och inte talar om

I talet om verksamheten finns plats för det egna arbetet inom projektet. Det är tryggt att utgå från sig själv och det som ligger inom den egna kontrollen.

Däremot talar de mycket lite om varandra, varken positivt eller negativt. De som anser sig ha ett gott stöd lokalt talar om detta, men i relationen till varandra, i gruppen domänspecialister, förekommer det väldigt få uttalanden. Det ingår mycket sparsmakat i diskursen.

Ytterligare en sak som de inte talar om är SND, varken som konsortium eller kontoret. Det nämns några gånger, men inte i några värderande termer.

11.3.3 Konstruktionen av uppdraget som politisk reform

Domänspecialisterna har ett gemensamt uppdrag, men befinner sig samtidigt på olika institutioner eller inom olika vetenskapliga samhällen. De är individer som befinner sig inom samma institutionella konstruktion i form av SND-konsortiet, men har olika syn på sin omvärld och är därmed löst kopplade till varandra (Weick, 1976). Genom att de snarare söker det som skiljer dem åt än det som förenar dem blir uppdraget, reformen, formulerat på flera lokala arenor (Lindensjö & Lundgren, 2014). Det innebär att de inte heller ser sina handlingar som något som påverkar de andra i gruppen. När en av dem anser sig göra något inom uppdraget som domänspecialist, samtidigt som detta inte är kopplat till gruppen domänspecialister, får detta ingen påverkansmakt i de andras vardagshandlingar.

Genom att se SND-konsortiets uppdrag som en reform blir strukturer i hur arbetet utformas tydliga. Det syns att målfrågan är svår men att de som delar ut uppdraget inte förstår hur svår och komplex den är. Det blir också tydligt att de resurser som tilldelas för uppdraget inte är tillräckliga. Både på domänspecialisternas lokala nivå där många har mycket lite tid för uppdraget, och även på en mer övergripande nivå saknas resurser. Domänspecialisterna säger sig ha stöd från ledningen, men samtidigt saknar de mandat att närma sig kollegor på annat än frivillig bas. De uttrycker också att ledningen kunde vara mer aktiv på formuleringsarenan och erbjuda policyer som visar på uppdragets legitimitet. På många sätt påminner domänspecialisternas uppdrag om reformen där förestelraren introducerades (Skolverket, 2014). Förstelraren liksom domänspecialisten ska vara en person med stort socialt kapital i den egna gruppen och ha förmågan att skapa kollegiala normer. På samma sätt ses också att legitimiteten i uppdraget vilar på den personliga förmågan. Det blir svårt att inom vissa domäner upprätthålla ett socialt kapital när uppdraget i sig innebär ökad administration för kollegor. Detta kan leda till förlust av förtroendekapital och status inom det egna forskningsfältet (Peixoto, 2014).

Genom att se uppdraget med att bredda tillgängliggörande av forskningsdata i svensk forskning som en reform blir det tydligt att uppdraget är en frivillig, mjuk reform (Alvunger, 2015). Den kan ses som en intentionsformulering och symbolpolitik. Löfgren (2016) menar att symbolpolitik används när politiker inte förstår att utmaningen med tillgängliggörande av forskningsdata är mer komplex och för många forskare något som de inte ägnat någon större uppmärksamhet. Så som uppdraget är utformat idag är det en symbolisk viljeyttring och de verktyg som utförarna har till sin hjälp är predikningar. De kan använda kommunikation, dialog eller information för att förverkliga uppdraget. De forskare som deltar i de seminarier, informationstillfällen eller workshoppar som ordnas deltar på frivillig bas. Det finns inga extra pengar eller meritering för tillgängliggörande av data och därför inte heller någon tydlig morot (Löfgren, 2016; SOU, 2013:30).

Att formulera, transformera och realisera sitt eget uppdrag är ett känt sätt att arbeta på i forskningsprojekt. Frågan är om det är lika effektivt när det gäller ett uppdrag som påverkar forskningen nationellt? Det är ett stort ansvar för var och en av de som utför uppdraget samtidigt som det, som sagt,

saknas mandat. Det flertal formuleringsarenor som de olika lärosätena och forskningsdomänen representerar gör att uppdraget tolkas och anpassas till en lokal kontext samtidigt som domänspecialisterna är en grupp som anses ha ett gemensamt uppdrag.

Diskursen tyder på att uppdraget ses som överväldigande och vitt omfattande när de enskilda personerna drar sig undan den gemensamma arenan och verkar inom sitt eget område.

11.4 Diskussion

När jag undersökt de intervjuade domänspecialisternas konstruktion av uppdraget med att bredda tillgänglighöret av forskningsdata i svensk forskning ser jag att de är, till stor del, solitärer som driver frågan lokalt, ibland till och med enskilt. Deras tal om uppdraget visar att de anser att uppdraget är ottydligt formulerat och att ansvaret för att göra det mer tydligt vilar på "någon annan". Detta förhållningssätt ses i den dominanta diskursen som Stacey och Mowles (2016) definierar. I diskursen ses organisationen som en utanförstående entitet som ska fungera "av sig själv". När detta inte sker vill utförarna ha tydligare riktlinjer, policyer och anser ofta att kommunikationen mellan ledning och utförare är bristfällig.

Domänspecialisterna är experter inom en vetenskaplig disciplin och har skapat en roll och en identitet där de kan uttala sig med auktoritet. De ledtrådar som jag finner som beskriver hur de konstruerar sitt uppdrag visar på att de inte vill lägga ifrån sig sin respektive expertroll. Det är möjligt att det skapats en defensiv ackommodation som gör att de drar sig tillbaka från uppdraget (Illeris, 2015). Möjligheten att sammanfoga befintliga kunskaper med det nya och mer abstrakta uppdraget avvisas genom att de i mindre omfattning än förväntat bidrar till SND:s gemensamma arbete nationellt. Ledtrådarna visar också att de snarare ser sig som deltagare i DAU-samarbeten än i ledande position. De håller hårt i de redskap som expertrollen innebär och ser inte hur de kunde lägga de domänspecifika redskapen åt sidan för att tillsammans utveckla uppdraget och göra det mer gemensamt (Weick, 1976).

När Grootenboer et al (2014) skriver att makt skapas inom en situerad och specifik praktik inom institutionella ramar undrar jag hur starkt domänspecialisterna är sammankopplade i en gemensam praktik eller gemensam förståelse av uppdraget. Foucault menar att det finns en länk mellan det talade och den utomspråkliga verkligheten där diskurser produceras (Nilsson, 2008). Den diskurs som skapas av domänspecialisternas praktik förbinder dem inte särskilt tydligt till varandra. När domänspecialister vid samma lärosäte har så olika syn på vad som är ett samarbete, eller när gemensamma planer konstrueras för att visa på aktivitet ses den tomma dominanta diskursen tydligt (Stacey & Mowles, 2016). De vill ha tydligare riktlinjer och tydligare skrivningar om vad de förväntas och har mandat att göra (Stacey & Mowles, 2016). Den tydligaste makt de utövar är makten att dra sig undan och makten att tolka uppdraget ur ett perspektiv som uppfyller deras eget behov av att visa på aktivitet.

Diskursen tyder på att de inte gjort sig synliga för varandra eller gjort sig till varandras kollegor. De har i stället en gemensam diskurs om hur de kan förklara varför de väljer att dra sig undan. När de hänvisar till att experterna inom verksamheten är två personer som inte deltagit i intervjuundersökningen och som arbetar med tillgänglighöret mer eller mindre på heltid, visar de att de inte har tillgodogjort sig kunskaper från varandra i den undersökta gruppen. Detta gör att diskursen snarare visar på distans än samarbete. Som jag nämnt tidigare i texten behöver inte det betyda att de inte är verksamma som domänspecialister inom sitt eget område. De arbetar mycket hårt, men med saker som inte blir synliga för de övriga i den intervjuade gruppen.

När talet om SND blir avståndstagande funderar jag över om det är projektformen som gör att verksamheten i projektet riktas mot det egna. När domänspecialisterna började sitt uppdrag skulle det pågå i fem år, vilket nu har fyllts på med ytterligare fyra år. Det tillfälliga arrangemang som den gemensamma verksamheten utgör kan vara en anledning till att projektverksamhet lokalt och inom den egna disciplinen, i stället för ett gemensamt arrangemang, prioriteras.

Den historia som skulle kunna bli till i den här undersökningen är hur de kan se varandra som resurser för att tillsammans skapa en lärande organisation (Weick et al, 2005). Flödet av händelser i den organisation som domänspecialisterna ska vara tillsammans har stannat upp. Det skulle vara möjligt för dem att ta sig tiden att reflektera tillsammans och arbeta med att konstruera en social situation, skapa gemensamma möten där de har ett gemensamt språk. En diskurs blir synlig i historiskt situerade maktförhållanden enligt Grootenboer et al (2014). Domänspecialisterna är en ny grupp och den historia de har tillsammans är begränsad. Det finns inget förråd av gemensamma kunskaper emellan dem och rutiner för samarbeten behöver byggas upp. Genom att legitimera varandras kunskaper kan en verklighet konstrueras och upprätthållas genom konversation som innehåller sensemaking.

Så ”varför blev det inte som man tänkt sig?” (Löfgren, 2016, s. 510). Det finns många anledningar till det både i form av mandat, resurser som tilldelad tid, hur ledningen prioriterar domänspecialisternas tid för olika delar av projektet med fokus på det lokala, det tillfälliga arrangemanget som ett tidsbestämt projekt och den löst kopplade struktur (Weick, 1976) som gör att det blir svårt att se varandras goda arbete. Den frusna ögonblickspraktik som blir synlig i domänspecialisternas diskurs kan förändras, men ”med det sagt så är det inte enkelt på något vis”, som Haley säger.

11.5 Undersökningens förtjänster och brister

För mig som undersökt hur de personer som deltagit i intervjuerna utformar sin roll som domänspecialister har det varit givande att få ta del av hur de arbetar. Genom att delta i undersökningen ser jag att de har ett engagemang för uppdraget och vill arbeta vidare tillsammans. När jag ser tillbaka på de frågor jag ställt i intervjuerna kan jag ibland tycka att jag ser min förförståelse och frågar efter det jag förväntar mig. Det kan vara något som skapar en bild som inte skulle framträtt på samma sätt om intervjuaren varit mer neutral. Den diskurs som framträtt visar ändå på att de har arbete framför sig om de vill göra uppdraget med tillgängliggörande av forskningsdata till något gemensamt domänspecialisterna emellan.

Länge upplevde jag att min tolkning av diskursen vreds mot min förförståelse. Engagemanget som SND önskade infann sig inte och frågan om varför det blev så upplevdes i SND:s verksamhet som frustrerande. När jag nu analyserat diskursen, uttalanden inom olika områden, ser jag att jag har fått fråga mig ”Vad tror jag att jag håller på med? (Alvesson & Sköldbberg, 2017) och att detta var en nödvändig fråga. När jag förstått att mycket av det arrangemang som domänspecialisterna arbetar inom ligger utom deras egenkontroll blir det förståeligt att välja det nära, det som ger sociokulturellt kapital i den egna domänen och verksamheten. De gör ett gott arbete, men inte som SND-kontorets personal förväntade sig.

Eftersom jag valt att göra undersökningen som en implementeringsstudie har jag inte undersökt om införandet av breddat tillgängliggörande av forskningsdata lyckats som projekt. Det jag har undersökt genom domänspecialisternas diskurs är hur en diskurs i ett fruset ögonblick framträtt i projektet som domänspecialisterna åtagit sig. En implementeringsstudie kan enligt Skolverket (2015) visa på varför ett utfall i framtiden blir som det blir. Det finns också en möjlighet för SND:s ledande verksamhet, i form av styrgruppen, att gripa in i diskursen, delta i dialogen, definiera uppdraget och stödja gruppen av domänspecialister, stärka deras ställning och mandat och ge större förutsättning för en lyckad implementering framgent. Om det lyckas organisationen att formulera en gemensam implementeringspolicy och inte flera olika på de olika lärosätena skulle det ändå inom varje domän finnas utrymme för den expertkunskap som domänspecialisterna besitter.

Genom att formulera reformen gemensamt kan det ändå finnas möjlighet till domänspecifika tolkningar inom gemensamma ramar. Genom att implementera reformen på ett liknande sätt vid svenska lärosäten kan forskare över domängränser få en gemensam formulering av reformen att förhålla sig till. När reformen når fram till realiseringsarenan kan skrivna mandat för domänspecialisterna göra tydligt att uppdraget är en prioritet och att det är viktigt att forskare deltar i arbetet.

11.6 Framtida forskning

Det är spännande när nya praktiker etableras och SND:s arbete har många ingångar till fortsatt forskning. Den verksamhet som domänspecialisterna arbetar fram kunde följas genom exempelvis deltagande observation där sensemaking kunde bli en del av deras möten.

Genom att de tillsammans letar efter ledtrådar om vad som gjort uppdraget till vad det är idag och hur detta skulle kunna förändras skulle forskningen kunna bidra till att genomförandet uppfyller målen med den mjuka reform som uppdraget är. Det skulle också vara möjligt att byta perspektiv och följa styrgruppens arbete och se hur de resonerar kring SND:s huvuduppdrag. Den liknelse vid en reform som jag gör i den här undersökningen öppnar också för att fortsatt följa, undersöka och utvärdera hur arbetet går framåt.

12 Slutord

När jag nu avslutar den här undersökningen har de intervjuer jag gjort redan bidragit till att utveckla SND:s och domänspecialisternas arbete. Under våren 2020 lämnades en ny ansökan om bidrag från VR in för kommande projektperiod. I det arbetet användes en anonymiserad sammanställning av intervjuerna indelad i kategorier efter de svar som domänspecialisterna lämnat som ett underlag för hur kommande samfinansiering inom konsortiet kan komma att se ut.

Vid interna samtal har det framkommit att de lärosäten som har en domänspecialist är mycket nöjda med det arbete som utförts. De har stort förtroende för domänspecialisten/-erna vid sitt lärosäte och önskar fortsätta arbetet med tillgängliggörande av forskningsdata genom den kompetens som de bidrar med.

SND-konsortiet har även utökats och dessa nytillkomna lärosäten i konsortiet, vill i stället för arrangemanget med domänspecialister satsa på ett arbete med riktade insatser som mer ser ut som det projekt det är. En sådan insats ska handla om datatillgänglighet och så långt det är möjligt vara till nytta för den nationella infrastrukturen för tillgängliggörande och inte endast för det enskilda lärosätet. Denna möjlighet att bidra till konsortiets arbete finns också inskriven i SND:s ansökan till VR.

Inför SND:s ansökan om bidrag till VR inför projektperioden som startar 2023 har Utbildningsdepartementet understrukt vikten av att resultat från forskning finansierad helt eller delvis med offentliga medel ska göras så fritt tillgängliga som möjligt från 2026 (Prop., 2020/21:60).

Den mjuka reform som SND arbetar enligt har nu fått en något starkare skrivning, men ännu inga mer kraftfulla verktyg än predikningar. Vid vissa lärosäten har de som arbetar som domänspecialister eller som leder en arbetsgrupp som arbetar med e-infrastruktur och tillgängliggörande fått skrivna direktiv från lärosätets ledning och därmed mandat för sitt uppdrag (personlig information Sverker Holmgren, 7 juni 2021). Arbetet med att göra tillgängliggjorda forskningsdata meriterande vid tilldelning av forskningsbidrag som en morot för forskare att delta i tillgängliggörande pågår och kommer förhoppningsvis att addera ännu ett verktyg att använda i arbetet.

13 Referenslista

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvunger, D. (2015). Towards new forms of educational leadership? The local implementation of Förstelärare in Swedish Schools. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 2015(3), 55-66. <https://doi.org/10.3402/nstep.v1.30103>
- Bain, A. (1998). Social Defenses against Organizational Learning. *Human Relations*, 51(3), 215-219.
- Ball, S. J. (2013). *Foucault, Power, and Education*. Oxon: Routledge.
- Bergström, G. & Ekström, L. (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I K. Boreus, G. Bergström (Red.), *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s. 253-301). Lund: Studentlitteratur.
- Boréus, K. & Seiler Brylla, C. (2018). Kritisk diskursanalys. I K. Boreus, G. Bergström (Red.), *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s. 305-351). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber
- CESSDA (Consortium of European Social Science Data Archives). (u.å.) *About*. Hämtad 2021-05-13, från <https://www.cessda.eu/About>
- CODEX (2021). *CODEX – regler och riktlinjer för forskning*. Tillgänglig: <https://codex.uu.se/>
- Corti, L., Van den Eynden, V., Bishop, L. & Wollard, M. (2014). *Managing and Sharing Research Data: A Guide to Good Practice*. London: Sage Publications Ltd.
- Diepenbock, M. (2011). Financing the e-infrastructure to Cope with the Future Flood. In N. Kroes, (Ed), *The ODE-Project – Ten Tales of Drivers & Barriers in Data Sharing*, (p 8-9). http://www.stm-assoc.org/2011_10_22_ODE_brochure.pdf
- European Commission (u.å.). *Horizon 2020 Online Manual*. Hämtad 2020-02-03, från https://ec.europa.eu/research/participants/docs/h2020-funding-guide/cross-cutting-issues/open-access-dissemination_en.htm
- European Open Science Cloud (EOSC). (2020) *Objectives*. Tillgänglig: <https://www.eosc-nordic.eu/objectives/>
- European Commission, (2012/417/EU). *Commission Recommendation of 17 July 2012 on access to and preservation of scientific information*. Hämtad 2022-07-08, från <http://data.europa.eu/eli/reco/2012/417/oj>
- European Research Infrastructure Consortium (ERIC). (u.å.) Hämtad 2021-05-13, från https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/european-research-infrastructures/eric_en#what

- Grootenboer, P., Edwards-Groves, C. & Rönnerman, K. (2014). Leading practice development: voices from the middle. *Professional Development in Education*. 41(3), 508-526. DOI:10.1080/19415257.2014.924985.
- Huzzard, T. & Wenglén, R. (2012). Lärande i organisationer. I Alveson, M. & Svenningsson, S. (Red.), *Organisationer, ledning och processer* (s. 273-294). Lund: StudentlitteraturAB.
- ICPSR, (u.å.a). *The Founding and Early Years*. Hämtad 2022-07-18, från <https://www.icpsr.umich.edu/web/pages/about/history/early-years.html>
- ICPSR, (u.å.b). *Timeline*. Hämtad 2022-07-18, från <https://www.icpsr.umich.edu/web/pages/about/history/timeline.html>
- Illeris, K. (2015) *Lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Kahneman, D. (2013). *Tänka, snabbt och långsamt*. Stockholm: Bokförlaget Volante
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Langelotz, L. (2013). Så görs en (o)skicklig lärare. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 18(3-4), 258-279. ISSN:1401-6788
- Larsson, P. & Löwstedt, J. (2010). *Strategier och förändringsmyter – ett organisationsperspektiv på skolutveckling och lärares arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindensjö, B. Lundgren, U.P. (2014) *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS förlag.
- Löfgren, K. (2016). Konsten att genomföra politiska beslut: tema: arbete för jämlikhet i hälsa. *Socialmedicinsk tidskrift*, 93(5), 510-518. ISSN: 0037-833x
- Nehez, J. (2015). *Rektorers praktiker i möte med utvecklingsarbete – möjligheter och hinder för planerad förändring*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet. Acta universitatis Gothoburgensis <http://hdl.handle.net/2077/40535>
- Nilsson, R. (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité.
- Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). (u.å). *Norsk senter for forskningsdata – hvem er vi?*, Hämtad 2021-05-13 från: <https://www.nsd.no/om-nsd-norsk-senter-for-forskningsdata/>
- Ohlsson, J. (2001). Utvecklingsprojekt möter motstånd. *Pedagogisk forskning i Sverige*, (6)2, 102-121. ISSN 1401-6788
- Peixoto, A. (2014). *De mest lämpade – en studie av doktoranders habituering på det vetenskapliga fältet* (Doctoral thesis, Gotenburg studies in work science, 14), Göteborg; Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/35675>
- Prop. 2020/21:60. *Utbildningsdepartementet. Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2020/12/forskning-frihetframtid--kunskap-och-innovation-for-sverige/>
- Prop. 2008/09:50. *Ett lyft för forskning och innovation*. Tillgänglig: [Ett lyft för forskning och innovation - Regeringen.se](http://www.regeringen.se/innovation-regeringen.se)

- Rienecker, L. & Jørgensen, P.S. (2014). *Att skriva en bra uppsats*. Stockholm: Samfundslitteratur och Liber AB.
- Robertson, A. (2018). Narrativ analys. I K. Boreus, G. Bergström (Red.), *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (s. 2019-248). Lund: Studentlitteratur.
- Rönnerman, K., Grootenboer, P. & Edwards-Groves, C. (2017). The practice architectures of middle leading in early childhood education. *International Journal of Child Care and Education Policy*. 11(8), 1-20. doi 10.1186/s40723-017-0032-z
- SERCIDA. (2013). *Support for Establishment of National/Regional Social Science Data Archives*. Tillgänglig: http://www.serscida.eu/images/deliverables/SERSCIDA_D_4_2_Training_Materials_V1_2.pdf
- Skolverket. (2015). *Skolreformer i praktiken – Hur reformerna landade i grundskolans vardag 2011-2014*. Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2015/skolreformer-i-praktiken>
- Skolverket. (2014). *Vem är försteläraren?* Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65acca/1553965413325/pdf3188.pdf>
- Skolverket. (2013). *Forskning om skolreformer och deras genomslag*. Stockholm: Tillgänglig: [Forskning om skolreformer och deras genomslag - Skolverket](#)
- SOU 2014:45, *Unik kunskap genom registerforskning - betänkande av Registerforskningsutredningen* Stockholm: Fritze.
- SOU 2014:12, *Utvärdera för utveckling – om utvärdering av skolpolitiska reformer*. Stockholm: Fritze.
- SOU 2013:30, *Det tar tid – om effekter av skolpolitiska reformer*. Stockholm: Fritze.
- SOU 1997:121, *Skolfrågor: om skola i en ny tid: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.
- Svedberg, L. (2000). *Rektorsrollen – om skolledarskapets gestaltning*. (Doctoral thesis, Studies in educational Sciences, 26). Stockholm: HLS Förlag. Tillgänglig: <urn:nbn:se:su:diva-7956>
- Stacey, R.D. & Mowles, C. (2016) *Strategic Management and Organisational Dynamics – The challenge of complexity to ways of thinking about organisations*. London: Pearson Education Limited.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Svensk nationell datatjänst (2022) *Hantera data*, Hämtad 2022-07-18, från <https://snd.gu.se/sv/hantera-data>
- Svensk nationell datatjänst (2021). *SND -Vad vi gör*. Hämtad 2021-03-27, från <https://snd.gu.se/sv/om-oss/vad-vi-gor>

- Svensk nationell datatjänst (2020). *SND – ett nationellt samarbete*. Hämtad 2020-05-08, från <https://snd.gu.se/sv/om-oss>
- Svensk nationell datatjänst. (2017). *Application SND 2.0 2017-03-07 signed.pdf* Hämtad 2020-02-24, från <https://snd.gu.se/sv/om-oss/snds-ansökan-till-vetenskapsrådet>
- Svensk nationell datatjänst. (u.å.). *Description of the Infrastructure and Its Activities*. Hämtad 2022-07-18, från https://snd.gu.se/sites/default/files/legacy/RFI_beskrivning_infra_final.pdf
- UK Data Archive 1967-2007 (2010) I ukda.ac.uk. Hämtad 2014-12-31, från <http://ukda40.data-archive.ac.uk/>
- Uppsala universitet (u.å.) *Vad är forskningsdata?* Hämtad 2020-05-09, från <https://ub.uu.se/publicera/forskningsdata/>
- Vetenskapsrådet (2022). *Vetenskapsrådets samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata 2022*. Hämtad 2022-05-22, från <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2022-03-10-vetenskapsrådets-samordningsuppdrag-om-oppen-tillgang-till-forskningsdata-2022.html>
- Vetenskapsrådet (2020). *Att hantera data & forskningshandlingar*. Hämtad 2020-05-09, från <http://www.codex.vr.se.shtml>
- Vetenskapsrådet. (2017a). *Bidrag till infrastruktur av nationellt intresse.pdf*. Hämtad 2020-05-06, från https://www.vr.se/download/18.781fb755163605b8cd2834d2/1529480566194/Infra_Bidrag%20till%20infrastructure%20av%20nationellt%20intresse_2016-07192.pdf
- Vetenskapsrådet. (2017b) *God forskningssed*. Hämtad 2020-05-06, från <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningsged.html>
- Vetenskapsrådet. (2012). *International Evaluation of the Swedish National Data Service, SND*. Vetenskapsrådets lilla rapportserie 8:2012. Hämtad 2020-09-12, från <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2012-08-10-interim-evaluation-of-11-national-research-infrastructures---2012.html>
- Vetenskapsrådet. (2003). *Svensk samhällsvetenskaplig datatjänst (SSD) – en utvärdering*. Uppsala: Ord & Form AB.
- Weick, K. E. (2007). Drop Your Tools: On Reconfiguring Management Education. *Journal of Management Education*, 31(1), 5-16. Doi: 10.1177/1052562906293699
- Weick, K. E. (1976). Educational Organizations as Loosely Coupled Systems. *Administrative Science Quarterly*, 21(1), 1-19. <http://www.jstor.org/stable/2391875>
- Weick, K. E. & Sutcliffe, K. M. (2006). Mindfulness and the Quality of Organizational Attention. *Organization Science*, 7(4), 514-524. Doi: 10.1287/orsc.1060.0196
- Weick, K. E., Sutcliffe, K. M. & Obstfeld, D. (2005) Organizing and the Process of Sensemaking. *Organization Science*, 16(4), 409-421. doi: 10.1287/orsc.1050.0133
- Whitley, R. (2000). *The Intellectual and Social Organization of the Sciences*. New York: Oxford University Press.

Åsberg, R. (2000:13). *Ontologi, epistemologi och metodologi: En kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser*. Göteborgs universitet. Institutionen för pedagogik och didaktik

14 Bilagor

Bilaga ett – brev till intervjupersoner

Hej namn namnsson!

Som du kanske redan känner till har Svensk nationell datatjänst (SND) blivit föremål för flera förfrågningar om att få genomföra ett mastersarbete inom organisationen.

Som student på mastersprogrammet Pedagogiskt ledarskap vid Göteborgs universitet skulle jag vilja träffa dig för en intervju om ditt uppdrag som domänspecialist inom SND-konsortiet.

Undersökningen handlar om hur du ser på ditt uppdrag som domänspecialist och om det ämnesområde eller specialkunskapsområde som du och ditt universitet representerar.

Jag räknar med att intervjun tar xx minuter. Min tanke är att jag kommer och besöker ert lärosäte för denna intervju. Intervjun spelas in och jag kommer att använda utskriften av den som dataunderlag.

Jag kommer att höra av mig till dig inom kort för att stämna av om du har möjlighet att delta i intervjuundersökningen.

Med vänlig hälsning

Eira Brandby

Bilaga två – intervjufrågor

Vem är du?

Inom vilket område har du själv utbildat dig/ forskat?

När kom du först i kontakt med konceptet att tillgängliggöra forskningsdata?

Har du mött konceptet under din grundutbildning?

Har du stött på konceptet under din forskarutbildning?

Vilken inställning till att tillgängliggöra data finns inom ditt område?

Hur har du förhållit dig till frågan om öppna data innan du fick uppdraget som domänspecialist?

Har du själv delat med dig av eller tillgängliggjort forskningsdata?

Om du har tillgängliggjort data; hur kom det sig att du delade med dig?

Var det krav från något håll som gjorde att du delade data?

Vilken norm råder inom ditt område angående att dela data? (arbetar du i med- eller motvind?)

Om du inte har tillgängliggjort data; hur kom det sig att du inte kunde dela dina data?

Vilket är ditt uppdrag?

Vilket domänområde representerar det lärosäte som du är domänspecialist vid?

Hur kommer det sig att just du fick uppdraget som domänspecialist vid ditt lärosäte?

Hur mycket tid har du avsatt för ditt uppdrag som domänspecialist?

Finns det några andra domänspecialister vid ditt lärosäte?

Om det finns det; hur samarbetar ni kring uppdraget som domänspecialist?

Vilka frågor ser du som viktigast i ditt uppdrag som domänspecialist?

Vilka ser du som din primära målgrupp? (DAU, forskare...?)

Vilka problem med tillgängliggörande finns inom det domänområde som du representerar?

Var i data-kedjan, utifrån ditt specialistområde, ser du att du har möjligheter att påverka utvecklingen mot mer tillgängliggörande av data? (Grundutbildning/Avancerad utbildning/forskarutbildning/ administrativ/ IT-utveckling/ standarder och riktlinjer/ seminarier för forskare? (Alla dospar kan eller kanske till och med bör inte ha samma/ alltför liknande profil på sina insatser?))

Vilka effekter av ditt arbete som domänspecialist skulle du vilja se?

Vilka samarbeten deltar du i?

Hur samarbetar ni i gruppen domänspecialister?

Finns det domänspecialister vid andra lärosäten som du samarbetar med?

Är uppdraget som domänspecialist tydligt formulerat?

Har ni en DAU eller motsvarande vid ert lärosäte?

Hur ser ditt samarbete med DAU:en ut?

Hur kan du bidra till DAU:ernas utveckling?

Hur arbetar du med forskare kring tillgängliggörande av data? (Ordnar workshops, informationsträffar...?)

Vilka andra samarbeten har du deltagit i/ vill du delta i?

Vilka evenemang/ träningstillfällen är viktiga?

Vilken typ av evenemang ser du att det är viktigt att du som domänspecialist deltar i?

Vilka evenemang har du deltagit i? (Både nationellt och internationellt; SND, MOA, RDA, CESSDA.....)

Hur tycker du att de evenemang du deltagit i berikat dig i ditt uppdrag som domänspecialist?
Vilken kunskapsförstärkning anser du behövs för uppdraget?

Slutligen

Hur upplever du att engagemanget för öppna data i Sverige ser ut? (Engagemang från universitetsledning, forskare, andra intressenter)

Vilka åtgärder skulle du som domänspecialist anse vara de mest effektiva för att införa tillgängliggörande av data? (Information, frivillighet, krav...)

Är det något jag inte frågat om som du tycker är viktigt att framföra här?

Bilaga tre – Domänspecialisternas roll och verksamhet i SND

2019-04-16

v1 (revidering av ”Beskrivning av domänspecialister i SND 2.0” [v3], sammanfogat med ”Anvisningar för domänspecialistverksamheten” [v001]).

Bakgrund

I ansökan till VR ingår det att varje konsortielärosäte avsätter resurser internt för en eller flera domänspecialister. Domänspecialisterna bidrar med sina kunskaper inom SND och stöttar forskare.

Syfte

Syftet med detta dokument är att ange anvisningar för domänsamordnaren och domänspecialistverksamheten inom SND och tydligt beskriva processerna för samordningen, domänspecialisternas roll och arbetsuppgifter samt beslut inom ramen för den del av budgeten som är riktad till domänspecialist- och SND-aktiviteter.

Beskrivning av domänspecialister

SND:s¹ domänspecialister² är experter inom olika vetenskapliga domäner – ett begrepp som här omfattar olika forskningsdiscipliner men även mer ämnesöverskridande specialområden. De fungerar som en brygga mellan, å ena sidan, forskargrupper och forskarsamhället i stort, och, å andra sidan, SND och SND:s funktioner (t.ex. forskningsdataportalen). Domänspecialisterna är nationella resurser för alla Sveriges lärosäten med olika arbetsuppgifter mot forskarsamhället, inom SND och mot de olika lärosätenas DAU:er³. DAU:erna och deras medarbetare å sin sida ansvarar för det lokala arbetet på lärosätet med stöd kring datahantering och det praktiska arbetet kring öppen tillgång till forskningsdata.

Varje konsortiemedlem bidrar med minst en heltidsekvivalent vilket beskrivs i ansökan. Tjänsten kan vara fördelad på en heltid eller flera deltider.

Arbetsuppgifter

Domänspecialisternas arbetsuppgifter beskrivs i ansökan till VR/RFI som följer:

”... domain specialists having close access to cutting-edge knowledge within their domains, through conferences, extensive networks, and their own research activities. They will be well versed in data management, documentation and metadata, and repository issues and thus well situated to provide advice on these matters to researchers within their domain.”

Arbetsuppgifter kommer att till någon del vara personberoende men följande är exempel på vad som kan innefattas i uppdraget:

Forskarkontakter: att informera forskare, allmänt eller för specifika projekt/discipliner, om hur de kan dra nytta av SND:s verksamhet. Bidra till ökad förståelse, användning och publicering av

---

¹ Med SND avses SND-konsortiet.

² Motsvarar SND:s tidigare forskningssamordnare.

³ Data Access Unit. Olika lärosäten kan benämna dessa på andra sätt.

öppna data, vilket inkluderar bl.a. arrangemang av workshoppar och presentationer kring projektspecifika problem.

Data av särskilt intresse: att identifiera forskningsmaterial som kan vara av stort framtida vetenskapligt, kulturellt och ekonomiskt värde så att dessa sedan med stöd från DAU eller motsvarande kan kureras och dokumenteras.

Omvärldsbevakning: att vara insatt i och visa intresse för frågor kring öppen tillgång till vetenskaplig information (open access/open science), och att hålla sig à jour med hur utvecklingen inom domänen ser ut avseende datahantering och frågor rörande forskningsdata.

Dataexpertis: att utbilda forskare och forskargrupper såväl som DAU:er i frågor rörande data av relevans för den egna domänen. Inkluderar även internt arbete med t.ex. metadatabehov, metadatastandarder eller anpassade datahanteringsplaner för domänen.

Interna projekt: att delta i projekt som på olika sätt utvecklar SND:s verksamhet och kompetens.

Externa projekt: att delta i projekt tillsammans med nationella och internationella samarbetsparter, t.ex. EU-projekt och internationella forskningsinfrastrukturer.

Arbete i SND-interna arbetsgrupper: exempel inkluderar arbete med metadatastandarder, ämnesrelevanta tesaurusar och kontrollerade vokabulär, utveckling av nya tekniska tjänster, förbättring av webbtjänster och -material osv.

Slutligen förväntas domänspecialisterna snabbt kunna kliva in i sin roll och fånga upp behov och driva frågor inom den aktuella domänen. De förväntas också vara medlemmar i SND-verksamhetens olika arbetsgrupper och projektteam. Detta kan ske t.ex. som sammankallande i grupper, representanter för SND i möten och internationella projekt och som organisatörer av workshoppar och forskarmöten.

Profil – nödvändig (och önskad) kompetens

Utifrån ovan listade arbetsuppgifter är följande kompetenser och egenskaper relevanta för en domänspecialist:

- Erfaren forskare inom domänen, gärna aktiv, med intresse för att arbeta i en forskningsinfrastruktur
- Omfattande nätverk bland forskare inom och utom domänen, såväl lokalt som nationellt och internationellt
- Intresse för forskningspolitiska och liknande frågor samt för utveckling inom domänen (framför allt med avseende på forskningsdatafrågor)
- Intresse för att identifiera forskningsmaterial/-data som kan vara av stort framtida vetenskapligt, kulturellt och ekonomiskt värde
- Samarbetar bra i grupp, fysiskt och virtuellt
- God förmåga att vara initiativrik och arbeta självständigt
- Kommunicerar obehindrat i tal och skrift på svenska och engelska
- God pedagogisk förmåga

Arbetsledning & uppföljning

För att underlätta samordningen av domänspecialisterna och deras arbete så utses en **domänspecialistsamordnare** på minst 50% som är samordnande för domänspecialistverksamheten nationellt och rapporterar till föreståndaren. Initialt utses domänspecialistsamordnaren på 2 år, och efter det ska arbetet utvärderas och plan för fortsatt ”drift och förvaltning” presenteras för styrgruppen innan fortsättningen bestäms.

Domänspecialistsamordnare ansvarar för att:

- Samordna domänspecialistarbetet nationellt
- Ta fram rutiner för kontaktvägar med domänspecialisterna
- Ha kontinuerlig kontakt med domänspecialisterna
- Utifrån verksamhetsplanen, planera och följa upp domänspecialisternas arbete och vid behov lyfta frågor/problem till föreståndaren
- Ta beslut om aktiviteter inom ramen för den del av budgeten som är riktad till domänspecialist- och SND-aktiviteter
- Följa upp utvecklingen av domänerna och om det sker/behövs förändring över tid
- Ta fram underlag för statusrapporter till styrgrupp
- Ta fram underlag för (års)rapport till stämman – både ekonomisk och verksamhetsmässig

Det ligger även ett ansvar³ på respektive konsortielärosäte att inför varje kalenderår, tillsammans med respektive domänspecialist(er), ta fram underlag till förslag på en verksamhetsplan som samverkas med och skickas in till domänspecialistsamordnaren. Därefter skickas den in till föreståndaren i samband med det årliga arbetet med färdigställandet av SND:s verksamhetsplan. Efter det ska en lokal plan på lärosätet tas fram, som bland annat ska tillse att tillräckligt med tid allokeras för att domänspecialisten ska kunna utföra det planerade arbetet och fullgöra sin roll som domänspecialist.

En arbetsuppgift som också ligger på domänspecialistsamordnaren är att göra en översyn av domänerna och föreslå utnämning/revidering av domän(specialister).

Relation till SND-kontoret och DAU:erna

Inom SND samarbetar domänspecialisterna framför allt med SND-kontorets Utbildnings- och repositorielinje (UR-linjen) med utbildningssatsningar, inom interna och externa projekt och i arbetet med lärosätenas DAU:er. Domänspecialistsamordnaren kommer i första hand att diskutera och prioritera arbetsuppgifter i samarbete med UR-linjens arbetsledare. Den formella arbetsledningen kommer ligga vid det egna lärosätet och lösningen för detta kan se olika ut för de olika lärosätena.

Domänspecialisterna är välkomna att närvara på, eller delta virtuellt i, diverse möten, t.ex. för utbildningsarbete, datasamordning och internutbildning. De är även välkomna att delta i kvartalsmöten och den årliga personalkonferensen. (Domänspecialisternas geografiska spridning innebär att en stor del av samarbetet sker via e-brev, chatt och virtuellt mötesdeltagande.)

På det egna lärosätet kan domänspecialisterna komma att arbeta nära den lokala DAU:en. Domänspecialistaktiviteter på de lärosäten som ingår i SND-nätverket (såväl inom som utom konsortiet) ska planeras och, om möjligt, genomföras i samarbete med den lokala DAU:en. På så vis kan DAU:ens kompetens och profil på lärosätet höjas, om nödvändigt, och lärosätesspecifika frågor besvaras t.ex. gällande policyer och arbetsformer.

Kostnaderna för domänspecialisternas resor och arrangemang betalas av SND centralt.

---

³ I enlighet med samarbetsavtalet.

Integrering i SND

Domänspecialisternas arbete ska i möjligaste mån vara integrerat i SND:s löpande verksamhet. Att de sitter utspridda och arbetsleds på olika konsortielärosäten ställer vissa krav på hur sådan integration sker, och domänspecialistsamordnaren fungerar som en länk mellan SND-kontoret och domänspecialisterna. Nya domänspecialister erbjuds möjlighet att genomgå en SND-introduktion som tar upp verksamheten, organisationen och omvärlden. De domänspecialister som sitter på SND/GU kan erbjuda stöd för och svara på frågor från samordnaren och de andra domänspecialisterna.

Normen i det dagliga arbetet kommer att vara virtuella möten, men det önskvärt med fysiska träffar både på SND/GU och på andra lärosäten för att underlätta samarbete och gruppsammanhållning. Då en merpart av domänspecialisterna befinner sig i Stockholmsområdet bör det med tiden innebära att flera träffar sker där, men alla kan räkna med att vara värd för fysiska möten.

Kommunikation mellan domänspecialisterna och med SND:s medarbetare kommer ske via verktyg som e-post, chatt och dokumenthanteringssystem.